

A. D A M I C H E N O T

PHILOSOPHÆ ET MEDICINÆ DOCTORIS REI SANITATIS
TRANSYLVANÆ PHYSICI REGII,

TRACTATUS

D E

P E S T E.

Le Maître Juvénile?

V I N D O B O N Æ,

TYPIS JO. THOM. NOB. DE TRATTNERN,
CÆS. REG. AULÆ TYPOGR. ET BIBLIOPOLÆ.

M D C C L X V I.

SACRÆ CÆSAREÆ, REGIÆ
APOSTOLICÆ

M A J E S T A T I

MARLÆ THERESLÆ

AUGUSTISSIMÆ ROMANORUM

I M P E R A T R I C I

HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, DALMA-
TIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIÆ, &c. &c.

R E G I N Æ,

ARCHIDUCI AUSTRIÆ, &c. &c.

D O M I N Æ,

SUÆ CLEMENTISSIMÆ

S E R E N I S S I M A

A C

P O T E N T I S S I M A

R E G I N A

D O M I N A D O M I N A

C L E M E N T I S S I M A

Tota quidem, quam geris, summæ potestatis administratio *TE* subditorum Matrem agere, & esse declarat, evidentius tamen anxia sollicitudo, qua publicam curas summatem. Et enim *TUARUM* provinciarum versus Orientem sese exporrigentium, aut cum eodem commercia miscentium fines multa vigilia circumsepit, ampla diversoria (lazareta vocant) interstinguunt, haud alio, quam arcendæ, propulsandæ, debellandæ omnium

calamitatum maximæ scopo , in quem im-
mensa impendia ærarium suppeditat. Et
quæ unquam Mater tantas pro suis prolibus
cautelâs adhibuit , tantas pecunias profudit?
Sic omnes etiam , qui maxime periclitantur ,
populi vivunt ex Optimæ Principum vigilan-
tia & liberalitate immunem contagii vitam.
Et quid , dum regnas , profecit atrox pe-
stis ? Repagula quidem subinde perfregit ,
aut potius elusit , & unius alteriusque pro-
vinciæ salubritatem labefactavit , verum ibi
fere compressa est , ubi nata erat , tumu-
lumque in suis incunabilis invenit.

Omniùm gravissimam Daciæ Transyl-
vanæ abhinc decennium intulit plagam , quæ
tamen valde levis extitisset , nisi infauستا
ignoratio ejus diffusioni favisset. Cognita
enim ultra progredi non valuit.

Et eadem, quæ sanis prospicit Pietas, in ægros quoque se tunc abunde effudit. His enim medelam mox designabas, ubi sub ipsis initiis præsto esse Medicum jubebas. Et mihi gratulor, devotissimasque ago TIBI gratias, quod tenuitatis meæ admiseris obsequium. Etenim si exantlata Reipublicæ ergo tædia, molestiæ, labores, pericula, quemvis bonum civem commendant, & mihi quoque decori duco, eadem ipsa & pestem tulisse, ac superasse, CLEMENTISSIMÆque DOMINÆ meæ beneficentiam adstrictis dispensasse.

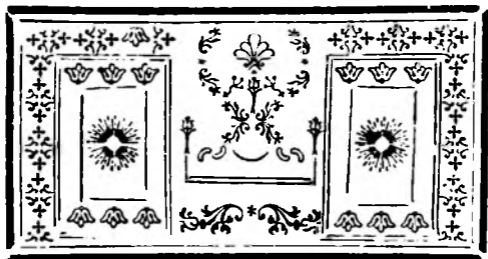
Quæ quidem consideratio, ut tunc solatio erat, sic nunc eo magis est gaudio, quod manubias fecerim, queis ceu armis ipse truculentissimus hostis cominus & eminus

impugnetur. Videlicet ex observationibus, quas ægrorum frequentatio, curatioque mihi & Collegæ Medico Bruckmann suggestit, viam monstravi, qua pestiferi ampliore successu curari, & sospites commodius periculo eripi queant.

Atqui quum ei scopo congrua, proin humano generi utilia me scripsisse confidam, in spem quoque adducor, TUÆ MAJESTATI acceptum fore hocce opusculum, quod ceu pestis ex TUA providentia coercitæ, victæ, extinctæ Tropæum TUO NOMINI pono, voveo, consecro.

Dabam Cibinii Daciæ 10. Junii

1766.

P R A E F A T I O.

Pestis omnes, quæ genus humanum inquam adfluxerunt, calamitates transcendit. Nihil tam exitiosum, horrendum, detestabile, quod antiquissimus jam usus pestis appellatione, ob mali excellentiam, non innuerit, & expresserit. Nata serpit, invadit, occidit velociter & violenter. Nullam hominum ætatem, sexum, statum, conditionem eximit, robustos ferit & infirmos, cautos & incautos, audaces & vecordes, armatos & inermes, heroes & imbelles: ipsos insequitur fugaces, & per eosdem sui protendit fines imperii. Funera funeribus cumulat, & quæ editarum stragium relinquit tropæa, in novarum victoriarum convertit

P R A E F A T I O

instrumenta, suaque ex ipsa cadaverum mephibi acuit venena. Omnia metu, terrore, l. Etu complet, legum sanctimoniam pessundat, jura violat, licentiam inducit, sceleribus patrocina- tur, impunitatem fovet. Omnem societatem, communionem, congressionem, commerciam ab- rumpit. Parentes, proles, conjuges, fratres, heros, domesticos ab invicem divellit, pietatis & misericordiae officia aut excludit, aut ceu flagitia punit, ipsasque, quae miseris feruntur, suppetias vitae pretio appendit, urbibus, op- pidis, pagis solitudinem, agris vastitatem, & bis ipsis hominibus, queis parcit, egestatem famemque parat, & infert: mortuos sepul- tura privat, ipsamque divinitatem publice co- li vetat.

Et si vero ars Medica, nostro praesertim hoc aëvo, sese sic ampliatam firmatamque jure gaudeat, ut adversus omnes morbos suam in- dustriam ad summum fere apicem evexisse videntur, est tamen hic ipse teterrimus mor- bus, orbi fere cætaneus, in cujus cognitione & curatione se parum profecisse fateri debet. Cau- sas aliquot proferre lubet.

Ejus originem, utpote summi mali, a causis supernaturalibus tota fere repetiit anti- quitas. Ipsae sacrae paginae testantur adoran- dum Numen hac calamitate, ceu vindictae in- strumento, non infrequenter usum esse. Hinc non vulgus tantum, sed & plerique Medici

P R A E F A T I O

animo induxerant, artem adversus morbum nihil posse, quem ipsa divinitas excitaret.

Talem opinionem præferre, & apud plerumque fovere, eo majoris intererat Medicorum, quod nec natura, nec ars adversus mali insultus, vimque ullum revelasset præsidium, cui tuto considerent, immo ipsos, quæ ægrorum congressum poscit, Medicinæ praxis evidentiori, frequentiorique exponeret discrimini. Ita morbi indoles & magnitudo medelam, & medicantes exclusit, hisque ansam præbuit ex infecto loco fugiendi, aut alia via sese periculo subducendi. Sic Galenus ex pestis metu Roma bis in Patriam secessit. Immo præjudicatio adeo occupavit Sanctorium penultimi sæculi Medicum, ceterum præstantissimum, ut inter causas, cur pestis diu duret, hanc attulerit: Quia utuntur remedio interno pro peste, quum nullum detur, quod non noceat.

Scit. I. ap-
hor. 140.

Atqui hinc jam patet, unde factum sit, ut a veteribus, omnibusque, qui pestem immedicabilem esse credebant, & evulgabant, nihil aut saltem valde pauca, eaque tum circa historiam, tum circa Therapiam valde imperfecta acceperint posteri monumenta.

Vix plus profecere, qui quidem medicam opem utilem arbitrantes, publicæ salutis servire, suamque simul in tuto collocare, aut saltem periculum minuere satagebant. Dum videlicet ægros non adibant, sed horum ministros, do-

P R A E F A T I O

mesticos , propinquos eminus de morbo , ejus statu, & symptomatis audiebant , & interrogabant , vel si fors ægros adibant , non nisi itidem eminus adloquebantur , pauca tantum eaque communia festinanter , & inconsiderate disquirebant , eademque præcipitantia medicamina , quæ authores laudaverant , aut ipsimet aliquibus ægris profuisse compererant , præscribebant.

Nemo vero non videt , quam exilem , mutilam , incertam comparaverint morbi notitiam , quam infidam , fallacem , sterilem oportuerit esse Therapiam , quæ adeo debili infirmoque superstruebatur fundamento , & adeo oscitantèr exercebatur.

Non poterant ergo hi Medici claram , ordinatam , adæquatam tradere de morbo doctrinam , aut medendi methodum ampliare , vel perficere , velut nec qui eorum opera legebant.

Confusionem auxit , & artis profectum retardavit , impedivitque nimium , quod plurimos cepit , cognoscendæ definiendæque miasmatis pestiferi essentiæ. Insederat enim eis opinio , illa probe cognita , idoneam efficacemque haud ægre repertum iri medelam. Fors tandem successisset consilium , si ex fidis , bene perpensis , inter se accurate collatis observationibus institutum , & productum fuisset. At harum penuriam , inopiamque supplere , aut saltem , quod quærebatur , ex paucis eruere tentavit , sibi nimis

P R A E F A T I O

indulgens ingenii acuties. Hinc natae sunt varia de indole miasmatis pestiferi opiniones & disceptationes; in quo nimirum plurimi eximiae putredinis, alii spiritus fracidi mucidique ad summum corruptionis gradum exaltati, nonnulli exhalationum subterranearum, aut sulphuris incocti mumiaticque, hi vaporis arsenicalis, isti aconiti, napellive deleterias facultates se observasse rebantur. Suos itidem affectus natu est Kircherus, qui pestilentiae causam fecit animatam, crediditque animalcula minima, orarum maris mediterranei indigenas, in corpore humano conveniens invenire deponendis ovis pabulum, eaque, si aer faveret, pestem creare, eodem adversante in fomite saltem tamdiu conservari, donec data occasione in aera dispergerentur, corporibusque adhaerent.

Haud in me suscipio haec, & quae plura sunt, disquirere aut refellere luxuriantis imaginationis commenta. Satis est authores & fautores, ne latum quidem unguem, fuisse ceteris feliciores: immo vix dubitare licet, aegris damno fuisse. Superstructam enim false, aut saltem incertae Theoriae Therapiam haud adeo a fida morbi observatione, indeque haustis indicationibus, quam a praecipitatae mentis affectione dirigi, & duci oportuit. Sic pro varia, quam quisque de miasmate tuebatur, opinione, varia quoque tanquam specifica deprædicabant, & porrigebant medicamenta.

P R A E F A T I O

Qui speretis aut rejectis de miasmate disquisitionibus inveniendæ antidoto unice vacabant, nec quicquam plus præstitere, quia veram viam, quæ virtutem simplicium experiundo est, non amplexi sunt. Consideraverunt omnia, aut saltem præcipua morbi symptomata, & ex medicamentis simplicibus, quæ singulis mederi autumabant, multiplices, & varietate pene infinitas condidere compositiones, & sique pro suo genio, eosque superbo alexipharmacorum titulo, ut sæpe sine delectu conflatas, sic promiscue omnibus ægris, aliquorum salute, multorum interitu exhibuerunt: nihil ultra tentantes, si hæc optatum non sortirentur effectum

Interim prorsus iniquum & injuriu[m] foret, exiguitatis profectus, quem ars Medica hæctenus exhibuit, & ingentium, quas pestis edidit, cladium culpam in solos Medicos refundere, tanquam si succurrere remissent, aut non valuissent. Fuerunt sane, qui totum, quantum est, periculum subire, publicæ saluti se totos offerre, & devovere non dubitarunt, iique medendi peritia insignes, & opitulandi desiderio ferventes indefessique viri.

Verum, ut de morbi malignitate, & de ejusdem supra naturæ vires excellentia, utpote quæ nemini ignotæ sunt, nihil dicam: tot tantaque Medico pestiferis medenti nascuntur, & facessuntur incommoda & obstacula, ut vel

P R A E F A T I O

peritissimus , suique officii studiosissimus plurimos mori dolere debeat , quos ceterum servare petuisset

Primo quidem ipsa ægrorum , quos invisere debet , multitudo anam & otium præripit apud singulos phænomena exacte observandi , horum causas & momenta perpendendi , indicationes , quæ ex his fluunt , determinandi , naturæ ductum considerandi , idoneaque præsentis huius in individuo ægri statui sèligendi , & horum effecta ab effectis morbi clare discernendi. Quæ omnia tamen prorsus necessaria sunt , ut curatio ad artis leges dirigatur , & ex voto cedat.

Deinde vel optimæ methodi applicatio innumeras , & pene insuperabiles reperit difficultates. Ravissime , si unquam , ne in magnis quidem civitatibus , præsto sunt , & fiunt , quæ ad ducendam juxta artificis intentionem medicamentorum efficaciam requiruntur. Vasa , suppellex , lectus , diætæ regiminisque observatio , ministrorum attentæ , obsequiosaque sèdulitas nullibi magis , quam apud pestiferos desiderantur. Ipsi ægri , qui potissimam partem sunt de infima plebe , medicinæ insueti , rudes , immorigeri , pertinaces , optima consilia , optima auxilia , optimas cautelas spernunt , rejiciunt , eludunt , evertunt. In ani potius fiduciam ponunt , quam in viro rerum experto , quem aut ne-

P R A E F A T I O

quaquam, aut non Medicum, sed potius flantis prae foribus mortis testem advocant.

Tertio ipsae politicae dispositiones, ut ut ex suo fine, qui est aegrorum a sanis separatio, maxime laudabiles Medico obsunt. Conjuges, proles, consanguinei, domestici, amici a se invicem, velut a media sui parte, violenter divelluntur. Aegri in nosocomia transferuntur quo omnis generis homines cumulantur, singuli omnium, & omnes singulorum squalidas, foetiditasque exhalationes cum aere respiraturi: nebulonum inmisericordiumque ministrorum, quales plerumque sunt qui nosocomiis serviunt, nequitiam duritiemque experturi diu, si evaserint, pauco tempore, si vitae calamitosae praecipua mors finem attulerit. Atqui quum quivis barum arumnarum specimina continuo praec oculis habeat, quis aegris eorumque propinquis jure succenseat, si pestem, quam diu possunt, reticeant? Quis male vertat uxori, quae conjugem charissimum peste infectum domi habet, celat ex metu, ne, si innotuerit, aeternum forte sibi prolibusque avellendus sit, & tunc quidem, ubi is sua cura & solatio maxime indiget? Quae afflictio, quis mœror & dolor! dum homines, etiam non infimae sortis atraculentis ministris curru aut sedili, velut morti jam sacrae victimae in faetorum cloacam abripiuntur, aut quod adhuc lucluosius, ut vidi, per plateas raptantur semimortui? Quis non malit

P R A E F A T I O.

sine Medico, ejusque ore intra domus suae claustra totam, quanta est, periclitari pestis seruitiem, quam incertam infirmamque tanti redimere artis opam? Ita fit, ut Medicus tantum fere nanciscatur aegros, quibus mors jam dominatur, aut quos minor morbus fere extra periculum constituit, id est, in quos ars nihil aut parum possit, aut fere inuilis sit; paucos, quos medicamentorum virtute restitutum iri, innixam rationi spem concipere valcat. Sane vix morbum reperias, in quem mutatae mentis affectiones tantum habeant imperium, agrumque sic mutant, sicut in peste. Quot ergo aegros diuulsio a suis, detrusio in nosocomia, ministrorum inhumanitas morti mancipavit, qui ceterum seruari potuissent?

Denique pestiferis expositus Medicus infinitis propemodum laboribus, nostro praesertim aeo, gravari solet. Dispositionum prophylacticarum, nosocomiorum instructionis, subinde & exstructionis cura: disquisitio de specie morbi in novis aegris, de his relatio: Chirurgorum, Pharmacopoeorum, Ministrorum observatio, directio litium, rixarum, querelarum inter se, & cum aegris examinatio, dijudicatio, diremptioque ab eo exiguntur, cui artis exercitium, morbi difficultas satis imponunt negotiorum. Immo eo quandoque procedunt Magistratus, ut Medicus scri-

P R A E F A T I O.

hæ partes in se suscipere adigatur. Nomen, originem, conditionem, statum, habitationem ægrorum & mortuorum notare, & in catalogos transcribere tenetur, subinde & res testamentaria, sub sua cura morientium, ei d'fer-tur. Quæ quidem omnia non tantum distra-bunt a salutaribus curis animum, verum etiam, cum in his exercitatus non sit, raro aut non nisi post iteratos labores Magistratibus satisfacit. Hinc nascuntur acerbissimæ repreben-siones, minitationes, aliæque molestiæ, quas ab iis pati plerumque debet, qui suum caput in tuto collocare, odia in alium rejicere, aliena pericula & negotia nec æstimare, nec subleva-re, sed potius aggravare apprime norunt in-humani, immisericordes, ceterum ad pestis um-bram paventes.

Qui omnia hæc, quæ ab experientia adfe-ro, æqua mente considerat, agnoscet, spero, pestis & mortis discrimen, ceteris, queis ob-jicitur Medicus, malis, minus esse, & si-mul intelliget morientium in infectis locis, Me-dicum habentibus, multitudinem non adeo ipsi, quam ægrorum medicationi aptorum penu-riæ, applicandæ opis difficultati aliisque, quæ ab extus veniunt, obstaculis imputari de-bere. Ad hæc respexit Medicinæ Parens Hip-pocrates, dum ait: Medicum non oportere tantum se exhibere ea, quæ oportet facientem,

P R A E F A T I O.

sed & agrum, & præsentes, & externa; ex dictis autem abunde patet ab agro, & a præsentibus, & ab externis omnem medentis solertiam frequentissime transversum agi, falli, perverti, perdi.

Indulgentiam quoque merentur, qui, postquam pesti interfuerant, minus perfectam, exactamque morbi historiam transcripserunt. Laborum crebritas gravitasque eos ab observando distraxit. Ii, quos legi, phaenomena symptomataque sine ordine congerunt, varios decursus nec notant, nec distinguunt, eruptiones cutaneas, petechias, bubones, carbunculos haud adequate describunt, morbos pesti coexistentes, coincidentesque & horum causas, ut plurimum prætervident, aut contemnunt, uni vacant miasmatis expulsionem, cujus obstacula nec satis considerant, nec semper removere satagunt. Naturæ vim inferunt. Medicamenta omnibus ægris fere eadem præscribunt subinde inepta, non raro inertia, quandoque & perversa. Suam interim laudem merentur. Ex eorum scriptis mature perpensis, & exacte inter se collatis erui potuisset morbi adequatior historia fructuosiorque adornari therapia, si sedulos invenissent lectores: verum quum eorum lugubrationes de insolite raroque tractarent morbo, aut neglectæ, aut perfundiorie tantam lectæ fuerunt. Ipsæ scilicet

P R A E F A T I O.

læ Medicæ circa nullum morbum infrequentius occupantur, quam circa pestem, quæ tamen acutorum princeps & culmen est. Ita omnino evenire oportuit, ut, qui pericula contemserunt, ad curationem pestis tyrones accesserint; nihil aut pauca antecessorum observatis addiderint, & quæ fors addiderunt, in eundem, quo priora, ceciderint neglectum.

Optandum certe foret, ut artis Proceres illustrandæ morbi theoriæ, jarmandæque therapie eam, qua pollent, ingenii aciem & peritiam conferrent, discipuloque erudirent hæc sive, ut si quondam calamitas in patrias excurreret terras, paratos habeat respublica viros, qui, quos teterrimus invaserit morbus, magnam saltem partem restituere, & societati servare valeant. Verjati in praxi seniores, si pestiferorum curam in se susciperent. Quum enim stabilita gaudeant fama, citius & facilius plebis fiduciam obtinerent. Accedit, quod anni tempestatum, cæli, aeris, victus, consuetudinis, propriæque incolarum loci infæli indolis notitia & consideratio magni sit in curatione momenti. Ista autem & illa senioribus potissimum inest, qui quoque ex artis usu ad multa phænomena attendere edocti sunt, quæ minus experti aut non attendunt, aut saltem praxi applicare non norunt. Speciali vero ad ferendam pestiferis opem tenentur vin-

P R A E F A T I O.

culo, qui civitatum & provinciarum saluti præficiuntur, & annuo stipendio fruuntur. Qui sentit commodum, sentiat & onus. Neque tamen juniorum poplitibus parcendum est. Calamitas publica neminem eximit, sed vellem eos senioribus adjungi, ut ab his observationum momenta ediscant, & ex eorum consilio rem Medicam faciant.

Verum quamdiu eadem, quæ nostris temporibus exerceri solet, manebit politicarum dispositionum severitas; quamdiu morbi revelatio violenta ægrorum quidem in nosocomia, sanorum vero in Lazareta detrusione plectetur, quamdiu supra enarrata, quæ medelæ applicationem impediunt, non tollentur, aut saltem non minuentur obstacula; quamdiu denique aliis, quam quæ ad artis præxim spectant, laboribus prementur Medici, quidquid fecerint, nunquam insignem exhibebunt recovalescentium supra morientes numerum; proinde exiguum ex eorum industria & opera sentiet Respublica emolumentum.

Interim omnibus Medicis, quæ in posterum pestiferis opitulandi animus erit, suadeo, ut negotia, quæ ad se non pertinent, pro virili declinent, suasque, antequam se exponant, res cum Magistratibus sic agant, pangantque, ut molestiarum ansas prævertant, nimio ægrorum numero se opprimi non sinant, omniaque

P R A E F A T I O.

solatia & commoda certa faciant, quæ ad propriam incolumitatem, ægrorum tractationem, & felicem profectum conducere posse existimabunt.

Cirurgis & Balneatoribus praxi interna, grassante peste, si unquam interdendum, iique nonnisi ad bubonum & carbunculorum, aliorumque manu tractandorum malorum curationem adhibendi sunt. Antidota enim obtrudendo, phlebotomias, emeses, purgationes tanquam delendo, educendove miasmati unica auxilia luci spe jactando, virisque, queis, se pares esse vellent, obtrectando plebem fascinant, & velut alteræ pestes plurimos letbo mancipant, qui servari potuissent. Præterea ibi iis, utut probi, suæque artis periti sint, vix aliquod ægris juvamen aut medicinae incrementum jure expectari potest, sed tantum a Medicis. Quot & quantis possem hoc opusculum ditare, & ornare observationibus, si in singulis locis, ubi pestis simul grassabatur, Medici fuissent constituti? Quantum alter ab altero potuissimus mutuari lumen? Quot fors prætermisimus phænomena ab aliis observanda, quæ augendæ illustrandæque morbi historię, stabilendæque therapie profuissent?

Non me latet ratio, quæ Magistratus movet, ut præferant Chirurgos, horum non tanti constat obsequium. Præterea tam vilis inter-

P R A E F A T I O.

dum sunt conditionis homines, quos pestis invadit, ut horum salus vitæ Medici discrimine minoris aestimetur.

Verum præter ea, quæ mox agebam, pro Medicis militat præjudicatio, plures ægros ab iis sanatum, omnemque operam, ut quantocius malum compescatur, navatum iri præ Chirurgis, quibus plerumque, ut ait Sanctorius, quo pestis major, eo gratior est. Sic amplius, quod Medico dabitur, stipendium aliunde abundanter resarciatur.

Absit tamen, ut Medicus ex lucri cupiditate tantum in se suscipiat onus. Emolumenta accedant, non moveant. Ante omnia apud se perpendat, an tanta polleat constantia & fortitudine, ut siccis oculis immotoque animo stragem, quam pestis edit, calamitatesque, quas secum trahit, intueri possit. Consideret perpetuam, in quo versari debet, vitæ periculum, morbi & mortis causam, quam in se & in suis vestibibus apud quemlibet ægrum accipit, ubique secum fert, sic ut & domi forisque mortem invenire possit. Vivere & mori reputet lucrum. Nullumque ex suis laboribus expectet solatium aut præmium, quam quæ ex pietate in afflictos, ex benefactorum conscientia, & ex virtute nascitur voluptas, quam tandem æviterna gloria cumulabit, si ex religionis in Deum, charitatis in proximum,

P R A E F A T I O.

Et nostræ vocationis affectu ad pericula subeunda, mortemque, si ita supremo visæ necisque Domino visum fuerit, fortiter oppetendam nos accinxerimus.

Prævia hæc, quam piæ preces comitari, Et dirigere debent, instituta deliberatio non solum omnem, quam præcipitantia, Et inconsideratio post se trahunt, conscientiae criminationem, susceptique laboris penitentiam prævertet; sed etiam invictam gignet magnanimitatem, beatamque mentis tranquillitatem, insignia conservandæ sanitatis in peste præsidia.

Si bis mature perpensis formido angit, ærumnæ, laborque absterrent, animus concidit, aut vacillat, suadeo unicuique, ut stipendii, omnisque lucri cupiditatem deponat, ab infectorum consortio abstineat, Et, si licet, sibi fuga consulat.

Nemo interim arbitretur, pestem opportunam esse Medico pecuniam congerendi occasionem. Annone caritas fere semper, quandoque Et fames pestem stipant, quæ Medicum non minus premunt, quam ceteros. Lemde, nisi fors eum dura immittisque tenet avaritia, bonam partem stipendii egeni, pauperesque ut plurimum absumere solent. Non nego tamen subinde reperiri ægros, qui suo servatori gratificantur. Sicut Et Magistratus, qui oneris, quod Medicus fert, gravitatem, periculi

P R A E F A T I O.

quod subit, magnitudinem, & suorum obsequiorum præstantiam, tum in ipso, si supervixerit, tum in ejus vidua, prolibusque, si occubuerit, large remunerantur. Verum hæc liberalitas non est omnium temporum, nec locorum. Non habitabat Coronæ. Ab ægris, ne obulus quidem nobis oblatus est, multo minus a Magistratu, quem gratiarum loco, in viso hætenus in comitatis, ingratiq; animi exemplo, non puduit aliquot focalis ligni orgyiarum, quas suppeditaverat, post extinctam luem repetere pretium, quod lubenter chimus letabundi infami avaritiæ sic ansam præripi, unum alterumve florenum in mercedis vicem nobis reputandi. Quæ quidem non propalarem, nisi me spes aleret, fore, ut hujus exempli horror, meliorem adferat Medicis sortem, qui in posterum pestem non reformidabunt.

Nulla vero sorte beatior pesti supervivere potest Medicus, quam ex hominum, quos servatæ vitæ debitores reddiderit, multitudine: quo hæc major erit, tanto quoque plures habebit suæ peritiæ testes, assertores, præcones. Dulcis sane & jucunda, si quam mortales dant, voluptas.

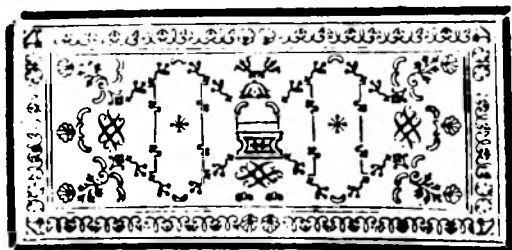
En scopum, quem huic opusculo præfixi. Artis Medicæ adversus pestem firmamentum; Medicorum felicitas, & quæ ex his fluit hu-

P R E A F A T I O.

*mani generis conservatio : cui promovendæ si
vel solam ansam doctioribus suppeditavero ,
meis votis satisfactum erit.*

*Quæ dicenda habeo , quinque capit. bus com-
plectar. Primum originem , progressum , fa-
ta , finem pestis , cui interfuimus , exponet.
Alterum generalia quædam de peste depromet.
Tertium symptomata enarrabit. Quartum
curationem exiget. Quintum prophylaxin
explanabit.*

C A P U T I.

De origine, progressu, fatis, fine pestis in Dacia Transilvanicæ quibusdam locis ab initio Octobris 1755. ad finem Januarii 1757.

*** ☆ ***
** * * *
* M * ☆ Martinus Gregorius Armenus, ex oris
** * * * maris nigri, ubi ferramentorum no-
*** ☆ *** ricatorum, inter cetera falcium mer-
caturam excercebat, pestem, de qua scribere
aggredior, invexit. Inde Viennam Austriæ,
ubi familiam habebat, meditans 30. Septem-
bris 1755. in lazarethum Tœmœsense appulit,
ibidem moram præstitutam, *quarantenam* vocant,

exantlaturus (a). Horrorem, quo sexto Octobris sub vesperum corripiebatur, exceperunt, ingens virium prostratio, capitis & lumborum dolor, diarrhœa, & præcordiorum angustia. Postridie celebratæ venæ sectioni (b) successit intolerabilis ardor ad præcordia, & delirium. Applicatum clyfma nequicquam juvit. Nono Octobris horis pomeridianis inter deliria, anxietates & inquietudines haud intelligibilia effuens obiit sub finem diei morbi tertii, annum agens sexagesimum quartum. Cadaver tumorem parotidis dextræ exhibuit.

Ei contubernales erant tres mercatores. De duorum fato nihil aliud constat, quam quod unus 20., alter 23. Octobris adhuc fani Valachiam repetierint.

Tertius Bukurestiensis nomine Radul Andrè repentina inopinaque Armeni morte mœstiriam concepit, & 12. Octobris alternante horrore & calore, correptus est.

(a) Postea per exploratorem compertum est, hunc ipsum mercatorem in nonnullis, per quæ transivit, locis, pestem difseminasse; nominanter in oppido Kimplna, quod biduo a lazaretho Tæmœfensi distat. Caupo, apud quem diverfit, & lotricis, cui lintea dedit lavanda, duæ filiæ ex peste obierunt, & illud ipsum oppidum medio Novembri jam ultra triginta funera viderat.

(b) Postulavit ipse æger venæ sectionem, cui se assuetum, & quam se neglexisse asserbat. Quod autem post hanc & post clyfma omnia in pejus ruerint, non mirum est, quum vires jam prostratæ magis adhuc labefactatæ fuerint.

Altero die dolorem querebatur in parotide dextra, quæ postea intumuit. Calorem internum & sitim magna vi frigida lenire tentavit; secutum est leve delirium, quo non obstante equum stravit, Valachiam repetiturus. Verum quum magnam pecuniarum copiam penes se haberet, datus est ei comes lazarethi minister, qui non ad confinia solum usque, ut jussus erat, sed ad cœnobium, sex circiter leucas distitum, *Sini* nomine, ægrum deduxit, qui & ibidem mortuus est.

Minister cothurnos (a) ægri domum retulit & pestem; nam altero ab ejus reditu die, 18. Octobris infans sesquiennis horridulatione caloreque correptus, 19 convellitur, conspicuo sub axilla sinistra bubonis germine, 20. aderant perechiæ lentis diametro mox rubræ, deinde lividæ, tandem nigerrimæ, quas dein mors secuta est 21. Octobris.

Eadem fere ratione tres alias proles ejusdem ministri pestis successive sustulit; in quarum singulis visi bubones perechiæque, & in duabus carbunculi, in una quidem in brachio dextro, in altera in nate dextra.

A 2

(a) A cothurnis, quos procul dubio infans non traxerat, vix videtur derivatum esse miama: sed potius ex vultibus aut & corpore patris, qui, ut patet, cum ægro & mortuo plurimum conversatus fuerat. Ipse vero proliibus & uxori infectis assistens, mansit sanus usque quintam diem mensis Novembris, & pestem feliciter superavit.

Suspecti primum, dein pro vera peste agniti morbi propagationi tempestive obviam itum est. Mox enim lazarethum Toemœsense a commercio vicinorum locorum, dein totum districtum Coronensem circumducti milites a ceteris Transylvaniæ partibus absciderunt. Sicque malum, postquam viginti duos infecerat, ex his undecim sustulerat, exeunte Novembri penitus extinctum est; nec post ibidem recruduit.

At forte convenerant una cum infecto in cœnobio *Sinai* duo opiliones *Sztàn Fulga* & *Sztàn Inaschul* focer & gener, suburbium Coronense, quod a potiori incolarum numero Valachicum appellatur, & cujus ipsi incolæ erant, ex paucis repetentes; qui postquam morienti ejusque exequiis adstrassent, in lazarethum Toemœsense non admissi, per semitas domum venerunt. Paulo post primus inopina morte tertio, alter decimo octavo Novembris inexpectato obierunt. Priorem dein secutæ sunt duæ proles, a quibus in ceteros consanguineos agnatosque lues derivata est.

Obtinui a Parocho Valachorum suburbano-
rum catalogum mortuorum ab initio præfati mensis ad initium Aprilis usque. In quo exhibentur triginta defuncti, potior pars infantes, pueri & adolescentes, undecim ætatis virilis, & duo senes.

Sic occulte serpsit malum. Rumor tamen de obitu inopino nominatorum opilionum ad notitiam stabilitæ jussu regio in Transylvania

in rebus sanitatis Commissionis pervenit. Et de eo interpellatus est Magistratus Coronensis. Verum civitatis poliater seu a propinquis defunctorum deceptus, seu minus sagax fuerit, nihil retulit, quod minimam potuisset dare pestis suspicionem.

Sub initium Februarii extincta a duobus mensibus in Toemœs lue, nulloque ejus indicio uspiam, ut credebatur, præfente, revocantur ad stationes excubiæ, & restituitur interrupta nuper cum vicinis locis conversatio.

Vidi septimo mensis dicti urbem Coronam velut de soluta obsidione exultantem, omnisque periculi, quod imminebat, securam. Audivi acerrima dicteria, protervasque cavillationes, quæ ex cupiditate, aut privato odio, pestilentie notam lazaretho Toemœsenfi & toti districtui Coronensi suspicionem temere injustam fuisse propalabant; nec deerat rationum astutia, quæ incautos fascinaret. Aiebant pestem non adeo esse mite malum, quod tam cito extinguatur; mortuos quidem undecim in Toemœs, at non ita subito, & totidem reconvaluisse; ex his aliquod non adeo ægrotasse, quam incommode habuisse; immo vix domi se continuisse. Tumores parotidum, & in inguinibus & sub axillis, haud raros esse, & vix non quotannis apud Valachos observari, utpote, qui inter sordes vivant, & absurda quæque in cibum trahant: anthraces vivos haud tales fuisse, sed furunculos.

Interea pedetentim invalescebat pestis, quam quum dicacitate aut occultatione compesci posse desperaret Magistratus, exeunte hoc ipso mense Februario, Chirurgum conduxit, qui ægrorum suburbii haberet curam, quam poluater tanquam periculoſam, aut ſaltem oneroſam, procul dubio detrectabat. Chirurgus, ut mihi poſtea factus eſt, ſeptem ægros bubonibus notatos mox invenit. Vidit & carbunculos, at hos & illos pro tumoribus vulgariſſimis habuit. Eum enim Medico plus ſapere haud decebat.

Sub initium Aprilis fama revelaverat duos viros, duosque pueros cum bubonibus ægrotariſſe & convaluiſſe; ſuper quibus interrogatus reſpondit Magistratus, ita eſſe, id autem mense Februario eveniſſe; bubones autem vulgares, nequaquam peſſulentes fuiſſe tumores.

Tandem exeunte eodem mense eo pervenerat malum, ut neque diutius celari, nec, quale erat, revelari poſſet. Animadverſionem enim præſentis ſocordis, & culpam futuri eventus ex æquo metuebat Magistratus; præterea publice nuper aſſertis, nunc recantare errores arduum & indecorum exiſtimabatur. Opportunum accidit, ut ſeptem, ſat ſibi vicinæ, domus infectæ forent; quas, ut de novo morbo ſuſpectas inelyto ſanitatis conſilio denuntiavit ſenatus; perhibens hos a prioribus ſimiliter affectis nequiquam labem contraxiſſe; morbi originem a Valachorum pauperie, perpeſſis nupera hye-

me miseris , (a) rigorosa , quam gens servat in quadragesima , abstinentia , prava diæta , rependendam esse. Huic relationi adjugebatur Medica , ubi poliater cum alio Medico , & civitatis Chirurgus ægrorum statum , quos visitaverant , renuntiabant. Horripilationum , calorum , sitis , bubonum & petechiarum meminerant. Cetera symptomata eorumque nexum & decursum retinebant , & a morbi denominatione abstinebant.

Atqui ut aliquid fecisse videretur Senatus , domos infectas circumducta virgultorum tres circiter pedes alta sepe (b) a vicinarum consortio divulserat , aliquot vigiles apposuerat , infectisque Chirurgum duosque ministros in ægrorum solatium intra claustra constituerat ; confidebatque his cautelis progressum mali , quod , ut agebat , aliis temporibus circumstantiisque non adeo grave haberetur , præpeditum iri.

Verum male accepit sanitatis consilium , quod Medici morbum obscure & inconcinne descripserint , nec ullo nomine insigniverint. Dedit igitur mandatum , ut hunc defectum supplerent ;

A 4

(a) Nulla fuit annonæ caritas , neque ulla insolita apud Valachos miseria aut paupertas. Magistratus tamen hanc tanquam mali causam obtendebat , & eam ab inhibito commercio derivabat ; sicque consilii sanitatis optimam providentiam tacite incusabat.

(b) Vah egregium adversus pestem præsidium ! quod interclusi facile transilire , & ita cum extraneis saltem noctu conversari poterant.

adjunctusque est tertius Medicus, ut mútuis consiliis de indole, natura, decursu, & appellatione morbi tanto fidius certiusque renuntiarent.

Neque sic obtentum est, quod postulabatur. Tres Medici haud multo clariorem morbi ideam suppeditaverunt quam unus, eo tamen singulorum coaluit opinio, morbum illum esse suspectum & contagiosum, ex genere febrium malignarum exanthematicarum. Ulteriorem vero propioremque denominationem a tempore, & futuris rerum circumstantiis expectandam esse. Ceterum asseverabant, in toto suburbio eum morbum nullibi prius observatum, in una, ex oclusis, domo initium sumpsisse.

Aderam, ut supra innui, ob ortam in Tœmœs pestem ab Augustissima Imperatrice huc missus, ut, si forte latius serperet, auxilium ferrem infectis. Qui tunc sanitatis consilio assidebat Medicus, suam mihi de morbo opinionem aperuit, eumque veram esse pestem se non dubitare prædicabat. Et quomodo dubitare potuit, qui anno 1738. pestiferis hic Cibinii expositus fuerat, pestem in proprio corpore expertus erat, eandemque paucis abhinc mensibus declaraverat. Ut quid ergo nunc ita a seipso mutatus cespitat? Cur controversias altercationesque non dirimit? Credo nuperrimis, quibus eum Coronenses petiverant, calumniis dictariisque fractum, ulteriori famæ suæ detrimento obviam ire voluisse; forte etiam prævidebat

suam, quam in sinu fovebat, sententiam vix apud proceres assensum esse nacturam; præprimis quum Coronenses Medici non solum civitatem, sed etiam religiosas militaresque personas in suas partes traxissent. Omnes itaque ejus conatus eo tendebant, ut illi cum suis sequacibus experientia convicti, morbum, qui in suburbio caput extollebat, pro vera peste agnoscerent. Quomodo autem Coronenses ejus intentum eluserint, ex dictis patet.

Magis profecto famam in tuto collocasset, si super re adeo gravi alios indubiæ fidei notæque peritiæ in consilium adseivisset Medicos.

Vivunt & hic adhuc degunt militiæ in Transylvania Cæsareæ Medicus, & hujus metropolis olim poliater, nunc Consul, quorum primus anno 1738. plurimos milites infectos curaverat, alter tunc civibus infectis opem tulerat. Hi utique omne, si quod reapse fuit, de morbi indole & nomine dubium sustulissent; quo sublato potuit malum, separatione ægrorum a sanis, in infantia, ut ita dicam, suffocari.

Pertæsus harum controversiarum supremus tunc armorum Præfectus & consilii sanitatis Præses, jubet Coronam petam, morbum investigem, referam, & vero nomine insiguiam.

Decimo nono Maji ingressus claustra invenio ex bubonibus reconvalescentes plures, unicum, qui eo ipso die ægrotaverat. Mox historiam morbi, prout eam expiscari a rudibus licuit,

exaravi & submissi, ab imponendo tamen nomine abstinui. Dilationem suadebant experientiae defectus; ignorantia morborum hujus principatus endemiorum, aut & forte anni hujus epidemicorum, eorumque indolis; tum & reconvalescentium, quos videbam numerus; paucitasque mortuorum notorum; anthracum absentia. Hinc contentus fui, Medicos Cibinenses interpellare, utpote quibus experientia notitiam mea majorem haud dubie suppeditare debuerat. Verum, nescio qua de causa, in consilium vocati non sunt.

Interea praefati aegri, ejusque postea viduae morbum, quem fere ab initio observaveram, exaravi & itidem misi.

Paucorum, qui dein occurrerunt, aegrorum sero notitia ad me pervenit, aut enim infantes erant, aut semimortui a foris adferebantur ex diversis suburbii plagis; manifesto indicio malum, non indicatas domos tantum, sed etiam multo plures occupasse: peste ipsa Coronensium assertionem refellente.

Tandem sexto Junii ex propriis observationibus, in quarum censu duo anthraces erant, morbum hunc veram pestem judicavi & scripsi: ringente nequicquam tota civitate & Medicis. Inter quos unus non mediocri peritiae opinionem, quam autopsias fide firmaram, longa sophismatum serie refellere admissus est. Alter, quod pestem negando audacter tulerat, judicium

nunc suspendit ; docendus , ut ajebat , a tempore & eventu , cui opinioni adhærere tuto posset. Poliater vero , quid sentiret , scripto non manifestavit.

Jam sub finem Maji elapsus ex suburbio Valachus in oppidulum Tartlau , quod milliare Corona distat , intulerat pestem , cui non adeo cito obviam iri potuit , quin prius aliquot domos ibi commorantium Valachorum invaserit ; penes quos tamen constitit malum cura & vigilantia civium , qui Saxones sunt : ii enim infectas domos mox altis vixque superabilibus sepibus circumcluserunt , & vigilibus muniverunt , eo successu , ut jam ineunte Octobri pestis extincta fuerit. Salutarium dispositionum Author & Director fuit loci in divinis Minister , qui ideo a sua Majestate numismate aureo postea donatus est.

Obscurum est , quomodo lues septem alios pagos districtus Coronensis & duos Fogarasienfis invaserit ; nec magni refert , an ex Valachia , ubi itidem pestis grassabitur , an ex ipso suburbio , aut aliunde derivata sit.

In his locis constitit malum : circumfusæ enim opportunum vigilum coronæ omnem commercii necessitudinem cum illibatis inhibere ; sicque malum intra angustos hos limites coercere. Nunc revertor in suburbium.

Novi vix non quotidie adducebantur intra prima sepimenta ægri , quibus recipiendis duæ

domus, potius tuguria, superbo nosocomii titulo, vacuata quidem fuerant, at nullatenus instructa. Recordor indignabundus, me lecticas, stramen, cochlearia, cyathos, ollas, tres circiter hebdomadas frustra sollicitasse, senatu omnia semper pollicente, at nihil præstante. Ut enim promittendo promptissimus, ita præstando segnissimus erat.

Quum vero in dies magis magisque forinsecus fureret lues, mox usu & dignitate concidit hoc nosocomii simulacrum. Ergo vigesimo primo claustris exire iussus duodecim invisi domos peste afflictas, hinc inde sparsas; postridie unam puellam reperi octodecim circiter annorum prope forum jacentem; a qua ne verbum quidem extorquere potui: quumque parentes causam morbi & dolorem, quem versus pudenda querebatur, a menstruis fluxum meditantibus, repererent, ex serie vero narratorum symptomatum bubonem latere suspicarer, exploraturo quid rei esset, ægra alapam impingere tentavit. Inexpectati casus novitas me perculit quidem, non tamen terrefecit. Sequentibus diebus levis lassitudo, torpor, capitis gravitas, calor sine ordine recurrens, anorexia adflixit, quæ quum sexto, septimo, & octavo hujus mensis expertus essem, sponteque evanissent, omnis eram noxæ securus.

Vigesimo tertio horis matutinis redeunti ex visitatione hominis in quadam valle, ab habitatio-

ne mea mediam horam diffita repente mortui, offertur cadaver mulieris sexagenariæ, ut judicem, an peste, an alio morbo mortua esset, & dum jubeo super abdomen verti, ut dorsum conspicerem, teter me affecit ex cadavere foetor, in prandio vix aliud sumsi præter jusculum, quod jam fastidiebam, dein somnum cepi, qui irrequietus erat, quem abruptit levis horripilatio. Sumsi infusi Theæ tres quatuorve cyathos. Manebat in somnum propensio, cui lubentissime satisfecissem, nisi vetuisset, quam sequente die summo mane mittere debebam Cibinium, relatio, cui exarandæ mediam noctem infumsi.

Vigesimo quarto mane a sanitate alienum nihil plus, quam pridie, experiebar; verum dum sedendi ergo femora flecto, dolorem in inguine dextro valde lenem percipio, quem gradens non fenseram. Aderat germen bubonis pisi magnitudine & figura, post aliquot horas fabam referebat. Vires tamen omnino constabant; hinc ægros extra & intra claustra invisi: vix ulla febris, caput tamen dolens grave, & hebes. Debilitas a meridie jam major & lassitudinis sensus, dolor in bubone major. Sumsi vesperti essentiam alexipharmacam, cui infusum superpotavi; somnus fuit sat tranquillus.

Vigesimo quinto mane lassitudo remisisse videbatur; hinc ægros intra claustra invisi; sensim postea aucta sunt præfata symptomata, quibus post accessit lumborum dolor, levis circa

præcordia anxietas , & omnis cibi fastidium. Febris manifesta. Nox valde fuit inquieta ; & jam aderant delirii initia.

Vigefimo sexto mane corporis & mentis vires adhuc fiverunt , ut domo egrederer ad triginta circiter passus , & Sacerdoti , cui claustra intrare non licebat , ad distantiam aliquot pedum noxas animæ patefacerem. Horis pomeridianis vexabat nausea cum insigni oris amaritie ; sumsi proprio motu unciam mellis scillitici ; a vomitu major cephalalgia , debilitas & continuus sopor.

Vigefimo septimo remiserat capitis dolor. Quæ assumebam , mox vomitu rejiciebam. Accessit diarrhœa sat frequens , quam excepit

Vigefimo octavo inligne levamen , quod satis rationis & virium dedit , ut propria manu scribere , & Medicorum Coronensium valuerim implorare auxilium. Bubo assurrexerat. Vomitus cessaverat ; alvi fluxus infrequentior erat.

Vigefimo nono & sequentibus in feroci verfabar delirio,

Tertio Julii mane petechiæ numerosæ fuscæ , lente paululum minores pectus obsidebant ; quæ nova se junxit diarrhœa. Bubo immotus. Circa vesperam petechiæ erant copiosiores supernataque buboni vesicula carbunculum prænuntiare credebatur. Vires labascebant & extremorum refrigerationes aliquoties infestabant : applicabantur vesicatoria ad furas. Delirium in

furorem degeneravit, sic ut ministri, jubente Chirurgo, me vinxerint. Novitate rei attonitus resipui, & precibus vinculorum solutionem impetravi. Quietus mansi, sicque

Quartum diem Julii pacate transegi. Petechiæ rubescebant, bubo crescebat, & horis pomeridianis mens redibat, ruptæ vesiculæ fundus pollicis fere diametro nigerrimus erat. Alvus nihilominus fluebat, sed moderate. Cibus appetebam. Vespere quam suadebat Medicus, qui ex Chirurgi relatione gerebat mei curam, scarificationem in bubone admisi. Nox pacata fuit & somnus optimus. (a) Præter maximam corporis & mentis debilitatem, quæ litteras pingere & combinare vetabat, angebat

(a) Tam abnormem morbi decursum in nullo ægro observavi; visitationes ægrorum, & scriptitationes plurimum ad illam anomaliam fecerunt. Dein applicatio emplastri magnetici ad bubonem, vires, quum ceteroquin jam nihil essent, dolorem adeo auxit & febrem, ut amoveri & cataplasma substitui debuerit; sed & hoc ab imperitis ministris calidissimum applicatum fuisse probe memini, & credo vesiculam illam buboni supernatam inde ortum duxisse. Carbunculi enim tam sero non nascuntur; præterea nec caro vesiculæ subjecta, nec ejusdem peripheria inflammata fuit, multo minus in escharam abiit; quæ duo tamen in omnibus carbunculis observantur. Patet quoque, cur bubo in suppurationem abire nequiverit. Ceterum hanc historiam ab eo tempore, quo mens defuit, excerpti ex relationibus Chirurgi, qui forte symptomatum successionem non accurate notavit.

adhuc dolor musculorum infernis costis annexorum, simillimus ei, quem verberati sentiunt, qui tamen pedetentim evanuit. Alvus pertinaciter clausa clysmate referari debuit. Ultra mensis mentis stupor & cogitandi ineptitudo remansit: moxque vertigo minitabatur, ubi vel horæ quadrantem legebam aut scribebam.

Remedia, quæ delirans accepi, fuerunt analeptica, quorum virtutem, ubi vires fatiscabant, prudenter auxit præfatus Medicus, sicque me ex peste, quam adhucdum negabat, in faucibus orci hærentem, letho eripuit: cui proin hic publicas testor gratias pro ea, quam magno suæ peritiæ argumento tulit benevolus opem.

Bubo haud multo majorem ovo acquisivit magnitudinem. Non abiit in suppurationem, sed fecit nucleum scirrhum, quem a vivis partibus natura abscidit. Ulcus exeunte Augusto solum consolidatum est, profundam relinquens cicatricem.

Primo Julii mensis convenerant supremus armorum Præfectus & quidam proceres ad fluvium Burziam, qui districtum Coronensem alluit, & cujus sinistram ripam occupabat militia. Ad dextram se quoque contulerant urbis Coronæ Primores, quibuscum, quid præsentis rerum circumstantiæ postularent, deliberatum & conclusum est, imprimis de annonâ, & de infectorum separatione. Mox ubique constituebantur Commissarii, qui locorum infectorum incolis, ægri forent aut sani, vitæ necessaria subministrarent, omnia-

omniaque ordinarent, quæ compescendo malo idonea videbantur.

Hinc in suburbio duæ domus in nosocomii vicem vacuabantur, & debita supellectile, lente tamen, instruebantur. Tum & tertia in eundem scopum cœpit ædificari, quæ nonnisi sub finem Octobris perfecta est.

In mei ægrotantis vicem successerat vir medicinæ & Chirurgiæ æque peritus, principio quidem meticulosus, post vero ægris auxilium ferendi studio nimis ardens, ordinisque vehemens æmulator: hinc optimum virum afflixit Valachorum contra medelam renitentia; afflixit Magistratus in instruendis nosocomiis segnities; afflixit tandem vel maxime, quod, quum vigesimo octavo Julii sub vesperum nuntiatum esset, ægros ex civitate educendos esse, eosque visitandi ergo ante portam se ex mandato contulisset, tres horas frustra expectaverit, ægris postridie demum sub auroram eductis. Quod quidem in sui contemptum fieri reputans, vehementi præcipitique excanduit ira & Vice-præfecto civitatis, qui rerum contagionis provinciam gerebat, acerbe scripsit; ab eodem vero multo acerbius accepit responsum. Ergo ut exulceratum leniret animum, Baccho ultra consuetudinem litavit, & trigesimo lue correptus circa decimam horam vespertinam inter somnum levem brevemque horripilationem sensit. Postridie mane aderat bubonis germen in ipsa linea in-

guinali dextra , phascoli magnitudine & figura , nonnisi ad tactum dolens. Magna in artubus præsertim inferioribus debilitas, potissimum in genubus cum insigni lumborum dolore. Levissima capitis hebetudo. Pulsus a sano vix alienus. Sumsit , quem ægris porrigere solebat pulverem ex moscho & camphora , quo itidem in prophylaxin utebatur.

Primo Augusti sub poplite dextro orta est vesicula carbuncularis cum insigni ambustionis sensu. Calor magnus, pulsus celerior, elatus, irregularis, sitis tamen modica. Iisdem institit remediis, quibus solis confidebat.

Secundo: carbunculi inflammatio ex voto pergebat & eschara latius ferpebat, cum insigni dolore.

Tertio: hinc febris magna, item & calor cum siti fere inextinguibili: pulsus durus, vix elatus. Respiratio magna & rara.

Quarto: totam noctem inter lenes mentis alienationes transegerat æger: accessit frequens diarrhœa & vomitus, a quo se levamen accepisse referebat.

Quinto: sitis æque intensa, ut heri; continuabat diarrhœa, cui ut succurreret æger, duos scrupulos corticis peruviani sumsit. Delirium mite, a quo, dum interrogabatur, resipiscebat, pulsus debilis, celer, vires prostratæ. Carbunculi peripheria subsiderat. Noctem egit infomnem.

Sexto : omnia deteriora : carbunculi margo omnino collapsus , lividus. Applicabantur sine effectū vesicatoria, quæ æger heri respuerat. Accesserunt horrores vagi, frigidi. Hora nona vespertina miseris hujus vitæ finem attulit, & initium æternæ, quam anhelabat æger, qui pesti mensē integrum interfuerat.

Hoc exemplum doceat Præpositos, quantam mereantur Medici & Chirurghi, qui ceteroquin in perpetuo versantur vitæ periculo, indulgentiam; etiamsi reapse peccaverint. Lex humanitatis vetat afflictō addere afflictionem, quæ morbo atrocissimo mortique occasionem præbere nata est. Accedit & consideratio obsequii, quod præstant Reipublicæ, tum & illa, si, ut pronum est, pestis cadant victimæ, eos metum periculi omnibus, nemini, quam acquisivere, pestis notitiam relinquere.

Circa hæc demum tempora victam veritate se falsa est affectata pertinaxque ignoratio: jamque cœpit pestis a Coronensibus appellari morbus, quem antea solum suspecti nomine indigtabant in omnibus responsis mandatisque, quæ Corona accipi: in relationibus autem, quæ commissioni sanitatis exarabantur, dubitationis ostensio offensionem incurrisset, quia Summæ Principis autoritate in eos, qui pestem negaverant, fuerat animadversum.

Ergo supinæ poenitentia socordix, metus incendii domi jam gliscentis, ardor reparandæ

culpæ, omnium jam incefferat animos. Hinc nihil non tentatum fuit, quod coercendo malo utile videbatur. Potissimum separatio ægrorum a parte incolarum adhuc integra omnium erat meta conatum: quumque duæ domus, ut supra innui, pro nosocomiis præsto essent, sexaginta circiter lectorum capaces, promulgatur per totum suburbium mandatum, quo jubebantur omnes incolæ, suos ægros tradant ministris in nosocomia transferendos: verum plebs mox coire, vim vi propulsando se accingere, ministros, quin & duces Chirurgos lapidibus petere, suas domos occludere, & omne medicinæ auxilium magis, quam unquam, abhorrere & abominari coepit: furorẽm auxit ministrorum inhumanitas, qui unum alterumve ægrum, ob defectum currus aut sedilis, semivivum per plateas raptaverant.

Hinc tantum ii, quos ministri interciperent inopinos, adferebantur in nosocomia, quæ sic tamen impleta sunt ægris; utpote, quæ nec vigesimam quidem eorum partem capere poterant, nam toto Augusto decem, duodecim, quin & viginti quotidie videbat suburbium funera; proin & multo plures erant ægri; e quibus qui emergebant, usque dum perfecte convalescerent, tres, quatuor, immo nonnulli sex & amplius septimanas curari & retineri in nosocomiis debuerant.

Ab optimo itaque, at nimis fero, consilio destitutum, & totum suo & pestis fato derelictum est suburbium; quo civitas ipsa & reliqua duo suburbia suos ægros suspectosque rejecerunt, eo successu, ut incendium jam jam in vivas flammæ erupturum, ibidem tempestive restinctum fuerit. Sic ipsa docuit Coronenses experientia se malum compescere, & centenos centenosque homines Reipublicæ servare potuisse, si mens non læva fuisset.

Sub initium Augusti appulerant Vienna jussu Augustissimæ Clementissimæque Principis quatuor Medici D. D. Antonius Bruckmann, Petrus Poltzer, Antonius Cotschener, & Antonius Kolbeck, quorum primus mihi datus in socium, alter consiliis adliturus Coronam missus, tertius sinistræ Burzæ oræ adjacentes pagos inspecturus, quartus denique in omnem eventum hic Cibinii servatus est.

September velut aeris æstu ita & luis sævitiæ infamis fuit. Funerum numerus uno die ad triginta tria ascendit. D. Bruckmann nosocomiorum ægros, ego privatos curabam; aut potius solum invisebam; plurimi enim jam extra periculum erant, aut animam agebant: postea tamen ubi nosocomii metus evanuerat, paulo liberior & felicior fuit praxis.

Mense Octobri exeunte lætior erat rerum facies. Et sub medium Novembrem omnes pri-

vatarum domorum ægri , qui jam pauci erant , in nosocomia tracti sunt.

Hinc remittente omnino lue latentis fors adhuc in fomite miasmatis extinctioni invigilare iussus sum : quæ provincia multo graviores acerbioresque faceffivit , quam ipsa pestis , molestias. Nam erat in mandatis 1mo, ut quas infecti gesserant vestes , omnisque , qua usi erant , supellex, ignibus traderetur. 2do. Reliqua , quæ a suspectis, dum ægris assisterent, in usum tracta, aut in domo infecta hæserat , aqua & suffitibus purganda erat per quadraginta duos dies continuos. 3tio. Domibus infectis ad tres septimanas, dum lustrarentur, migrare & in alias haud suspectas transferri , & 4to toto hoc tempore ab omni tum inter se , tum cum illibatis consortio abstinere debebant incolæ.

Quam autem in gente immorigera , malo perpeffo potius exacerbata quam victa , pauperrima , omnique ad mutationem vestimento destituta , in loco ubi jam inde a principio omnia fusque deque miscebantur , ubi numquam ordo , sed sempiternus horror habitavit , hæc omnia præstare arduum fuerit, haud ægre conjicitur ; præsertim si simul consideretur , nullos fuisse vigiles , qui plebem refrænarent. Multum tamen juvit Regia liberalitas , quæ pauperibus & egenis ex ære publico novas vestes suppeditavit.

Exeunte Novembri nacti sunt Coronenses nos acerbe corripendi occasionem; qui sufficiens litteris præpositus erat, prehendebatur febre, quam eadem, ut pronum est, supabant, quæ pestis initium sunt, symptomata. Præcipua erant inedia, cephalalgia & hebetudo, tum & lumborum dolor; pestis suspicionem augebant, quod postridie commessatum fuisse cum incolis suburbii ægrum compereramus. Nobis vero utpote expositis interdictum erat usu cum ceteris hominibus non infectis, proinde & cum præfato commissario.

Re apud nos serio perpensa D. Bruckmann eum adivit, nam tantum a longe, uxore interpretante statum ægri hucusque intellexeramus. Mittebatur Coronam tres dies subsequentes relatio de ancipiti morbo Tandem etiam de recuperata sine pestis signo sanitate.

Mox, qui hucusque conticuerat, restinguendæ luis ardor in acerrimas exprobrationes sese effudit; quasi nos, queis cautelarum observationi invigilandum esset, easdem violare attentarem, & velut de industria malum propagare adniteremur.

Profecto nihil iniquius hac animadversione excogitari potuit. Nam præterquam quod tantum per interpretem primum innotuerit ægri status, desunt indicia, quæ pestem, dum sub specie febris continuæ simplicis incessit, ab hac indubie distinguant. Deinde, ut quid ex-

probrant nobis ignorantiam Coronenses, qui malum etiam tum non agnoverant, ubi Valachi idiotæ ne hilum quidem ambigebant? Præterea an non manifesta erat calumniæ, quæ nos mali profectionis insimulabat? Denique siquidem peste expositi Medici ægros vulgaribus morbis decumbentes invisere non audent, nonne ipse poliater Coronensis, aut alter in suburbio adesse debuisset? An ergo fatius erat præfatum Commissarium suo relinquere fato, quam eidem mox in principio suppetias ferre? Hæc omnia in præsentia tertio Decembris regessi nos culpantibus; qui obmutescendo suæ malevolentiae facti sunt turpitudinem.

Senfim & sensim minuebatur ægrorum numerus, & inter eos, qui adhuc in nosocomiis erant, plerique nihil a sanitate alienum habebant præter bubones carbunculosve nondum perfecte sanatos; hinc suspectam habuere Coronenses fidem nostram, tamquam si turpis lucri, stipendioque diutius potiundi gratia sub ægrorum nomine sanos retineremus. Clanculum itaque quid reapse esset, inquisitum est, quod quidem nos tanto magis afflixit, quod singulis septimanis exhiberemus Tabellas de unoquoque ægro, & ejusdem statu. Exploratoris relatio nos a calumniæ vindicavit & invidorum confudit improbitatem.

Vigésimus tertius Decembris dies, tres novos advexit in nosocomium infectos, ultimas,

ut sperabamus, pestis reliquias; at vigesimo sexto Januarii duos virum & uxorem impetiit; Saxones & hos quidem ultimos, compertumque est postea, a vespillonibus, dum eos noctu inviserent, luem contraxisse. Sic quæ a Valachis in hoc suburbio initium sumserat, apud Saxones (a) desit. Cætera enim loca jam dereliquerat.

Claudat hoc caput sequens Tabella peste infectos, mortuos, restitutos exhibens.

B 5

- (a) Pestis initio Maji duos ægrorum ministros Saxones intra claustra corripuit, & vita donavit. Dein mente Junio unus & alter itidem Saxonum, qui ægros suburbii intra claustra promovebant, malum contraxerunt, & ad suos transfulerunt. Saxo erat puella, a qua verosimiliter pestem contraxi. Sic sensim serpsit apud Saxones pestis, queis, quod serius apud eos diverterit, non ideo tamen se mitiorem ostendit. Ex eodem enim infectorum numero tot, cæteris paribus, perierunt, quot Valachi, velut ex catalogis pestiferorum me demonstrare posse confido. Pauciores quidem infectos fuisse non mirum est: nam ex nongentis circiter suburbii familiis vix ducentæ sunt Saxonice, æque animarum numero totidem Valachicis inferiores. Saxonibus enim prælium numerus minor plerumque est. Quod autem pestis eos serius invaserit, nemo itidem mirabitur, qui consideraverit eos minus convenire, nisi forte sub dio cum Valachis, quam hi inter se: qui præterea tum nationis amicitia, tum consanguinitatis, affinitatis, vicinitatis religionisque vinculis mutuo conjunguntur & simul a Saxonibus divelluntur. Ergo primum fuit, ut allata per Valachos pestis apud eosdem propagaretur primo, & serius devolveretur ad Saxones, quorum, ut dixi, unus alterve ex consortio cum Valachis malum tandem retulit. Quæ omnia si attendissent Medici Coronenses, pro sua opinione pestem negante, defectum vel paucitatem infectorum Saxonum, credo, non obtendissent.

		Infe- cti	Mor- tui	Resti- tuti
Districtus Coronensis.	In Civitate, duobusque suburbiiis Altstadt & Blumenau.	62	51	11
	In suburbio Valachorum	2532	1711	821
	In Oppidulo Tartlau.	114	62	52
	In quatuor Pagis, vulgo dictis una cohærentibus, Türkoes, Hofzuf. Czernatsfalu, Batsfalu, Hortis & Molendinis vicinis.	2777	1589	1188
	In Pago Petersberg.	178	128	50
	- - Czernest.	711	522	189
	- - Zaizon.	112	82	30
	- - Honigsberg.	10	9	1
Districtus Fogaraensis	- - Pojana Morului	127	109	18
	- - Holback.	54	40	14
Summa		6677	4303	2374

Ostendit hæc tabella duos circiter trientes infectorum periisse, inæqua tamen, si singula loca seorsim spectentur, proportione. Suburbium Valachorum, quod nos Medicos habuit restitutorum numero, cetera loca, ubi Chirur- gi erant, nequaquam antecellit. Verum ut ob- scurum est, an hi multorum morti ereptorum glo- riam sibi jure arrogare queant, tanto confiden- tius nostræ methodi præstantiam demonstrare valeo. A primo meo ad pestiferos ingressu ad extinctionem luis usque duos per septimanam exaravimus ægrorum, quos in nosocomiis domi- busque privatis curabimus, catalogos, nomina, ætatem, sexum, præcipuaque symptomata re- censentes. In his palam fit, nobis tantum 414. obtigisse, horum 172. occubuisse, 242. re- convaluisse. Ergo saltem eo profecimus, ut plusquam media pars letho erepta sit. Sed nostro- rum ægrorum bona pars, quum morbum unus- quisque celaret jam inter mortis brachia & ex- tra artis potestatem, ubi adducebantur, aut ad- veniebamus, collocati erant, ut ex dictis catalo- gis ostendere præsto sum. Et vero ut ut Medi- cinam plebis genio accommodam facere omni- via modoque niteremur, in paucissimis confiden- tiam & obsequiosam ægrorum, adstantiumque obe- dientiam impetrare valuimus.

Expertus sit oportet, qui credat, quanta plebis ruditas, obstinatio, pauperies, diætæ difficultas, perpetua novarum turbarum succes-

ſio pepererit auxiliorum applicationi, & applicatorum profectui obſtacula. Temere vero, ne dicam malevole, ſiniſtri caſus adſcribuntur arti, quæ aut applicari nequivit, aut applicata, ab externis ſuo ſcopo decidere debuit. Accedit ipſa acuties morbi, cuius proin ſanatio in celeritate potiſſimum conſiſtit. Sane ſi Medicis & ægris eadem daretur, quæ eſt in morbis vulgaribus, libertas, ſi divitum miſericordia necellariam ſupellectilem, & reliquas curationis commoditates ſuppeditaret; vix credo, ne octavus quidem quiſque ex illis periſſet, queis ars tempeſtive & debite ſuccurreret.

Et vero ambigo, an legum prophylacticarum, quæ in loco peſte infecto eripiendis periculo ſanis exercetur, ſeveritas plures præſtet immunes, quam eadem morbo mortique adſciſcat. Obſtupui, dum legi in hiſtoria peſtis Vienneniſis nonum quemque tantum ægrum in civitate evaſiſſe, ubi tamen erat Medicorum apud infectos copia, ubi in Noſocomiorum inſtructione nihil deſiderabatur. At mirari fere deſii, dum inhumanum, ſi dicere fas eſt, ardorem conſiderabam, quo ægri & cum hiſ converſati, per plateas conquirebantur, prehendebantur, abducebantur.

C A P U T III.

Pestis Generalia.

Orientalis maris mediterranei oræ, hisque adjacentes regiones, ab omni ævo pestis frequentia infames fuere, vixque Europa peste unquam afflcta fuit, quæ primitus inde derivata non sit. Lues ibidem non moritur, sed quotannis fere alicubi viget. Sanissimaque tempora habentur, non quæ nulla, sed quæ non magna hominum strage insigniuntur. Sic referunt (a) principum Oratores, rei mercariæ protectores, mercatores, itinerantes. Idem experiuntur Nationes, queis cum imperio Ot-

(a) Quotannis ex quo in Transylvania dego, similes relationes de peste in imperio Turcico prope aut eminus grassante ad ineluctam in rebus sanitatis commissionem pervenerunt: vix tamen adeo firmas credo, ut dubitationem tollant; an non forte miasma pestiferum ibidem uno altrove vel pluribus annis lateat iners omnino; deina certis causis excitetur, eadem fere ratione sicut miasma variolosum, saltem intuitu cujusdam regionis per notabile temporis intervallum quiescere, tandem & resurgere videmus. Sane, qui illarum regionum, unde pestem proficisci experimur, historiam scripserunt, de peste ceu morbo non admodum ibidem frequente loquuntur. An fors insigniorum tantum stragium meminerunt? An nostris temporibus cause pestis in solo natali magis vigent, facilius & sæpius excitantur?

tomanico interest vicinitatis commerciive necessitudo, quæ procul dubio, non secus quam olim, frequentius diræ luis præda forent, nisi nunc Regnantium providentia malum arceret.

In illo itaque orbis angulo videtur seminium pestis, si non gigni, saltem a certis causis conservari, foveri, excitari. Sane populi, quo a mari mediterraneo plus recedunt, tanto tutius degunt. Refert ex Trigantio Diemerbrœckius, pestem apud Sinas, & ex Scaligero apud Æthiopes flumen Nigrum accolentes invisam esse. An America veram pestem vidit unquam? & si vidit, an ibi natam, aut aliunde advectam?

Neque tamen eandem semper adipiscitur imperii amplitudinem. Ægyptum, Archipelagum, Syriam, Thraciam subinde vastat, & vicinas provincias vix attingit. Aliquando longe lateque sese diffundit. Quæ igitur discriminis ratio?

Verum in Europa plane exspirat nec resurgit, nisi novum advehatur seminium, aut vetus aeri subductum foras producat. Sic omnes antiquorum temporum pestilentix sponte & sine humanæ industriæ ope penitus cessarunt. Sic Anglia, ut de ceteris regnis nihil dicam, totum sæculum perstat immunis.

Pestis novum subiens locum primorum, quos corripit, interneccione plerumque sat celeri, adventum suum manifestare solet: remittit dein acutæ & sævitix, nonnullisque vitam do-

nat: resumit variis intervallis vires, sicque mox ferocior (a) mox mitior ab uno homine in alium diffunditur, ægrorum, quos ferit, vix non semper plures perimens, quam emergant. Quando videlicet ars nec cavendo, nec medendo succurrit.

(a) Has alternatim sibi succedentes pestis remissiones & augmenta in nostro suburbio observavimus. Novilunium fat constanter novos & plures ægros attulere. Et catalogi ægrorum fidem faciunt, tale augmentum usque ad plenilunium locum habuisse, pluresque crescente luna & infectos, & mortuos esse, quam quidem eadem decrescente. Diemerbrækius ait se observasse in peste Noviomagensi duobus tribusve diebus ante & post novilunium, ut & plenilunium diem luem exacerbata fuisse, eoque tempore & plurimos morbum corripuisse, & quos tunc invadebat, fere omnes mortuos esse, idque fat cito, suamque observationem aliorum Medicorum testimonio confirmat. Citat tamen simul quosdam Authores, qui lunæ decrescenti pestis exacerbationem tribuunt. Unde haud temere concludi posse videtur, luem ubique locorum & temporum eandem periodum nequaquam tenere. An autem remissiones & exacerbationes illæ phasibus lunæ dumtaxat debeantur, omnino obscurum est. Sunt anni, quæ insignes tempestatum mutationes in certam lunæ phasim fat regulariter incidunt. Deinde plethora mulieris & inde pendens catharsis singulis mensibus redit. *Corpora quoque virorum sana & moderatissimo victu utentia singulis mensibus sunt solito ponderosiora, unius scilicet duarumve librarum pondere, & redeunt ad consuetum pondus circa finem mensis, ad instar mulierum; sed facta crisi, per urinam paulo copiosiore, vel turbidiorum. Ante dictam crism menstrualem a somno factam, vel gravitas capitis, vel corporis lassitudo perferitur, & deinde paulo copiosiori urina evacuat omnia sedantur.* Quæ quidem Sanctorii observatio si suam habet in experientia firmitatem, jam perspicimus & in viris,

Sanctor. fi
I. aphor.
65. & 66

Sedem mutans & alio migrans haud ideo mitescit, sed æquali furore hic sævit, sicut ibi. Ita posterioribus sæculis (ut remotiora non attingam) & hujus initio varias Europæ regiones peragrare visa est.

Omni quidem anni tempore suos fines protendere valet. Observatio tamen in Europa (a) docuit, quod, si vere aut æstate inceserit, ibidem sequente hyeme cesset; si vero eam autumnus invexerit, longius plerumque protendatur.

non secus ac mulieribus omni mense reverri morborum prophasin, quæ & alias post se trahere potest. Sic mulieres appropinquante catharsi & sub eadem in affectus animi solito proniores esse observantur. Idem procul dubio obtinet in viris stante Sanctorii assertionem. Si jam contingeret menstruas illas alterationes in viris fœminisque potissimam saltem partem in certam Lunæ phasin incidere, quæ iidem anno pestilentis notabiles adveheret aeris mutationes, jam non una appareret alternantis singulis mensibus in remissione & exacerbatione pestis, saltem intuitu illius temporis & loci.

- (a) In Ægypto & vicinis terris refertur pestis ineunte autumno inchoare, in Decembri & sequente Martio (qua temporis intercapedine calores ibi sunt mitiores) maxime furere, tandem Julio summis sub caloribus extingui, sicque duos menses inducias dare, quæ subinde etiam ad septennium protenduntur. An ergo minor, quem habemus æstate caloris gradus virus exaltat, maior Ægyptiorum idem dissipat? Cæterum mitecentis, subinde & cessantis hyeme; crescentis ferocientisque æstate apud nos pestis, quam adfero, observationem confirmat Diemerbroeckius aliique; eamque possem, si opus foret, plurimorum exemplorum inductione fulcire.

tur. Tandem in loco, quem nuper invaserat, intra sedecim menses extingui solet.

Etiam ex iis, quos hyeme, & prope hyemem corripit, non tot pereunt, quam exeunte vere, tota æstate & ineunte autumno. Sic ea, de qua scribo, ad pylas Toemœenses mense Octobri & Novembri viginti duos infecit, undecim tantum sustulit. A mense Majo autem frequentis anni infectorum duo trientes fere occubuerunt. Viennæ 1713. ex octoginta Januario & Febuario infectis convaluere quadraginta unus. Mensibus vero Julio, Augusto & Septembri inficiebantur 5795. moriebantur 5371. ergo ex tredecim fere tantum unus evasit. Aliis vero mensibus major fuit reconvalescentium proportio.

Quæ quidem omnia de pestilentis hoc & superioribus sæculis in Europa grassatis adfero ut observata, non ut leges, a quæis nulla constitutio recedat, recesserit, aut impolterum recedere queat.

Causa pestis ex uno homine in alium migrat, dum hic se illi applicat; aut atmosphæram Infecti exhalationibus gravidam subit; vel supellectilem inquinatam induit, aliove modo tractat. Primum modum contagium, alterum ad distans, tertium per fomitem appellarunt. Priores modos eodem sub nomine contagii comprehendunt nonnulli. Porro illa effluvia, quatenus mera sunt corporis ægri recrementa, tenuitate, tenacitate, acrimo-

nia, putredine, aliisque conditionibus inter se discrepant. Ergo sub hoc intuitu pro causa, quæ in singulos transit, & eundem specie morbum reproducit, haberi nequeunt. Aliam proin vehunt, quæ cum iis ipsis in aere suspendi, corporibus inanimis adhærere, animatis applicari, ingeri, & eam ipsam, quam primus æger patitur, aut passus est, in sanitate mutationem, in alio reproducere queat. Hanc causam tum ob effectuum improbitatem, tum quia viribus Naturæ se mutari non sinit, ad venena retulerunt jure Medici. Miasma, seminium, inquinamentum pestiferum appellant.

Non omnes tamen & singuli peste corripuntur statim, aut postea, queis causa applicatur & ingeritur. Sunt, qui diu noctuque inter ægros & cadavera proinde in atmosphæra virosa perpetuo versantur; miasma in suis vestimentis continuo gerunt; immunes tamen persistant; nonnulli quidem semper, alii per hebdomadas & menses. Ipsa vero veneni ad peripheriam corporis externam, & eam, quæ aeri patet, internam superficiem jugis applicatio; infinitarum resorbentium venarum præsentia, & demonstrata earundem functio nullum relinquunt dubium, tam subtilem, ut ipsum est, materiam in corpus admitti oportere; neque id evitare potest talis homo; etsi enim, quamdiu venæ resorbentes in æquabili manent plenitudine & amplitudine; epidermis externa udore cleoso; epithelium uberi

mado re mucoque illinitur, prima fronte videtur venenum difficilius penetrare, docent tamen odores & sapes, qui quemvis afficiunt, omnia, quæ ad admissionem applicati requiruntur, semper præto esse.

Consentiunt itaque Medici, venenum pestiferum in corpore humano sine ullo, aut saltem perceptibili sanitatis detrimento aliquamdiu delitescere posse; ergo, quum non omnes pestem contrahant, plane necesse est, ut id ipsum cum humoribus innocue circumducatur, & eadem, qua ingressum est per venas, ejiciatur per vasa exhalantia cum materie perspirabili, facilitate. Id confirmat levissimus, quam in nonnullis observare est, pestis decursus, & facilis, diapnoen restituendo, ejusdem curatio.

Quamdiu itaque humores, utut miasmate inquinati, ad exquisitæ sanitatis leges movebuntur; quamdiu id cum perspirabili materie æquabiliter excernetur, quamdiu vigeant & debitum typum servabunt, quæ ad hanc excretionem in solidis, fluidis, & horum motu requiruntur conditiones, vix lædent pestis jacula; verum si a quacumque causa miasmatis admissionem concomitante, aut sequente turbetur, minuatur, tollatur diapnoe, natura dum una hanc restituere fatagit, natamque resistantiam superare nititur, stimulum peregrinum commovet, excitat, accendit; sicque exferetur, ut cum Sydenhamo loquar, Naturæ conamen materiæ morbificæ

exterminationem in ægri salutem omni ope molientis: & hoc est ipsa pestis.

Sic levissimæ prophasæ, & inde oriundæ, quas natura, absente miasmate, in integrum restitueret, noxæ, teterrimum exitialemque morbum advocant, suscitant, fovent, irritant. Si jam consideremus, quam multiplices, variæ, frequentes, inevitabiles intra vitæ communis munia sese offerant similibus noxarum occasiones & causæ; quasdam intra nos nobis insciis nasci, nonnullas vitæ necessario famulari; alias ex ipso mentis cum corpore syntagmate proficisci; si, inquam, hæc omnia consideremus, & cum infanda, quæ inest veneno, sese diffundendi facultate jungamus, haud ægre horrendarum, quas pestis edit, stragium rationem introspiciemus. Neque latebit, cur inter eos, qui miasma ex contagio aut fomite intra se recipiunt, paucissimos reperire sit, qui non ocyus seriusve inficiantur, & beata fruantur immunitate.

Sane si hæc sicubi residet, aut arte comparari queat, in eo procul dubio erit, qui ex peculiari naturæ dono, aut ex exquisita scrupulosaque omnium irritamentorum evitacione, in statu, quem sua sanitas requirit, perseverabit, aut saltem cito facileque in eundem restituetur.

Ex adverso autem tanto facilius in pestem ruet, qui pluribus frequentioribusque obnoxius erit vulgarium morborum fomentis & irritamentis. Miasma enim colligunt loci infecti incolæ,

ubi minime suspicantur, ut in prophylaxi dicetur. Hinc intelligitur, qui fiat, ut locus peste infectus ex omnium fere Authorum testimonio cæterorum morborum maxime immunis sit. Unde & passim notant, ortos sub propriis phænomenis morbos vulgares in pestem plerumque degenerare. Quod quidem de febrilibus, utpote quibuscum pestis quandam analogiam habet, maxime verum esse videtur. Proinde si homo vel febre tantum *Ephemera* ægrum corpus atmosphæræ venenatæ obijciat, aut fomiti admoveat, vix contagium effugiet. Nihil tamen vetat febres vulgares pesti contiguas, miasmate nondum diffuso, adhuc aliquamdiu conspici, quemadmodum Londini evenisse innuit Sydenhamus. Experientia quoque evincit, eos infecti loci incolas, qui omne cum ægris suspectisque vitant consortium, morbis vulgaribus insiliri. Immo Collega D. Bruckmann, quum plus integrum mensem pestiferis adsisteret, diro hypochondrii dextri & inflammationem intestinorum minitante dolore correptus fuit. Qui iterata venæ sectione, congruisque remediis, non citius tamen novem diebus, & malum, quo premebatur, sanavit, & pestem, quam rerum circumstantiæ interminabantur, avertit.

Simul quoque intelligitur constitutiones pestilentes sævitie, acutie, & morientium multitudine, a se invicem sæpe discrepare. Communia aeris, victus, vitæ vitia, ut varia ratione cor-

pora mutant & morbis universim addicunt, sic quoque pesti ad insigniores clades viam sternunt. Ita authores observarunt, pestem tempestatu humidæ & calidæ, annonæ caritati, belli calamitatibus supervenientem, aut coexistentem, atrocius defæviisse. Contigit quoque, ut eadem constitutio majorem proportionate in uno loco edat stragem, quam in vicino. Sic Viennæ ex infectis 9565. perierunt 8644. proinde ex novem infectis fere tantum evasit unus. In Pagis vero circumjacentibus erat infectorum summa 3877. mortuorum 2726. ergo saltem tertius quisque, & adhuc plures emerferunt. In pagis aer purior; sedulior amicabiliorque ministratio; ægrorum in suis domibus permissio, aut saltem major quam in civitate passio; fors perversa medela sapientior natura, ipsaque robustior in rusticis constitutio, plurimum ad horum restitutionem contulisse videntur. In civitate vero violenta in nosocomia detrusio, inde natus terror, mœstitia, afflictio, plurimorum cumulatio, scædorum vaporum inspiratio, minor ad singulos ægros attentio, una eademque promiscue exhibita medela; regiminis unicuique peculiariter debiti defectus; ministrorum rusticitas, aut indulgentia supinave negligentia naturam mire quantum mutant, & morbo sævitiem addunt. Præterea vix dubium est, quin bona pars famulantium in plateas projecta ab heris quarentanam metuentibus, alia domi abscondita fuerit, & ex egestate & inopia

perierit. Tandem accedunt, quæ cives præ rusticis tenent, morborum fomenta. Gulæ intemperies, vitæ sedentariæ vitia, humorum acrimonia, tenerior nervorum compago, aliaque ex his facile colligenda malum augment, & funera cumulant.

An vero a miasmate seorsim spectato aliquando saltem pendeat peculiaris, quæ in certis ægris observatur, morbi acuties & malignitas? Prima quidem fronte videntur recrementa hominis ægri pro diverso pravitatis suæ gradu noxam quandam adferre, aut saltem pedetentim humoribus corruptelam ingerere posse, quæ, siquidem virus in actum eruperit, vim morbi augere valebit. Verum vidi ex iis, qui haud aliunde, quam a moriente pestem contraxerant, aliquos mox leviter, dein graviter; alios sub ipsis initiis pessime afflictos, quosdam facile morbum superasse, nonnullos ocyus, aut ferius fato cessisse. Vidi in eadem familia primum morbo ereptum, reliquos periisse. Vidi integras familias intra breve tempus omnino deletas esse. Hinc fere inducor ut credam, felicem infelicemve, serum aut citum morbi exitum non adeo, aut saltem non semper, a statu corporis, unde miasma prodit, quam a recipientis singulari dispositione pendere. Videtur tamen miasma subinde peculiarem nancisci acutiem. Qui vestes miasmate foetas, diu reconditas, aliamve supellectilem recludunt, omnis mali securi, a veneno vehiculi sui, seu

recrementorum vinculis liberato, folique aeri innatante pessime affici solent. Sunt, qui in vestibus suis miasma diu sani circumferunt, atque tum demum inficiuntur, ubi a nimio corporis exercitio aliave causa calor auctus inquinamenta solvit, & inde venenum extricat. Minister, qui supellectilem infectam ab ægris mortuisque abstulerat, currui dein & rogo imposuerat, proinde sæpius tractarat, dum sub initio combustionis vento & fumo corpus imprudenter opponit, mox pestem contraxit. Videtur ergo venenum compedibus per calorem solutum volatilitatem & efficaciam adeptum esse.

Applicationis modus fors etiam aliquid facit. Accidit nonnunquam, ut infectorum vicini propinque infici metuentes, per januam aut fenestram semiclausam colloquantur funesto quandoque eventu. Aer enim inquinatus in os loquentium irrui, & pulmonibus, primisque viis subito & fortiter applicatur. Vidi fenem septuagenarium, qui e fenestra domus infectæ panem accepit & pestem, qua tertio die mortuus est. An idem hic obtinet, quod in fermentescentium liquorum vapore, qui exiguo spiraculo exceptus hominem fortissimum fulminis instar prosternit; expansus vero, utut copiosior, levius, aut nequaquam afficit? An ideo halitus ex ore ægrorum morientiumve exceptus, an fæcum olfactus tam periculosi?

Miasma itaque, ut mox enarrata, & necium subitanearum exempla suadent, videtur sine ulla, saltem observabili ejus actionem præeunte supanteve prophasi, in certis rerum circumstantiis pro singulari volatilitate, copia, malignitate, pesti inferendæ sufficere. Sæpissime tamen contigit, ut a phænomenis sumat initium, quorum causæ vulgares sunt & obviæ; quæque morborum constituent, ex principe quidem causa simplicem, & aliarum concursu origine multiplicem, proinde, ut invasionis modo, ita acutiei, symptomatum, decursuum varietate mire ludentem, & in singulis pene ægris a semetipso diversum, ut capite tertio latius exponam.

Enim vero earum ipsarum prophasium noxæ, quas, ut supra dixi, natura vincere, aut saltem quarum eruptionem in seriora tempora protelare potuisset, cum miasmate agunt & agere pergunt. Atque hac ratione vis vitæ peregrino laceffita stimulo, dum hunc amovere fatagit, præexistentia morborum vulgarium femina-ria simul excitat, movet, & in actum deducit.

Mala vero, quæ a miasmate proficiscuntur, utique ea sunt, quæ manifestarum causarum actionem vi, & agendi modo superant. Sic virium debilitas, languor, prostratio, pulsus sine insigni celeritate imbecillitas, temulentia æmula capitis hebetudo, dolor, gravitas, stupor, vertigo, oculorum vigor a se ipso alienus, linguæ flacciditas, tremor, balbuties, materiæ

æuginosæ rejectio ; urinæ pallor , aliaque plura tam frequenter , cito , multipliciter , violenter in nulla vulgari morborum specie occurrunt , quemadmodum in peste. Immo eadem hæc absentibus omnibus causis vulgaribus , jam sub ipsa invasione in nonnullis ægris observantur.

Quæ quidem omnia , qui perpendit , haud ægre perspiciet , miasma pestiferum in nervorum systema suam vim potissimum exerere : in primo enim , quem edit , impetu nullum alicujus humorum corruptelæ aut depravationis , quæ ei proxime adscribi queat , observare est indicium. Veteres dixerunt pestem esse morbum cordis & miasma ejusdem vires specialiter impugnare ; neque abs ratione ; ipsa enim tum totius corporis subitanea lassitudo , tum vel maxime pulsus arteriæ debilitas satis demonstrant , influxum spirituum vitalium in cor labefactari , proinde & hoc virium detrimentum pati. Ipsa quoque arteriæ contractio segnior deprehenditur ; ambæ ergo , ea videlicet quæ cordis , & ea , quæ arteriarum est , sanguinem moventes potentiæ sui roboris parte , in his ægris minore , in aliis majore destituuntur. An hinc repetenda humorum dissolutio ? Unde ergo , quæ in nonnullis ægris obtinet inflammatoria viscositas ?

Verum de his in præsentiarum satis esto. Cætera specialis declarabit morbi historia medica. Nunc nonnulla subjiciam quæsitæ & corollariæ.

An pestis sui juris aliquando paucos tantum feriat & sponte extingatur? Diemerbrœckius Cap. VIII. Annot. I. postquam ex aliis Authoribus aliquot historias adduxit, narrat Ultrajecti anno 1661. mense Octobri, peste nullibi graffante, viduæ filiolum, deinde ipsammet, tum & quinque ex domesticis, intra tres quatuorve septimanas, sine bubonibus aut anthracibus, aliisve exanthematibus successive extinctos esse, neminemque ex his ultra quatrimum decubuisse: tandem & superstitem ancillam in itinere Amsterodamum ægrotasse, eique dein bubonem inguinalem cum duobus anthracibus prodiisse, Amsterodami duos fratris liberos suo infecisse contagio, & apud hos malum constitisse. Idem Author CXX. historiarum, quas suo tractatui de peste subjunxit, similem fere casum adducit de Capitaneo, qui mense Augusto 1638. in pago Bemmel, cum pestis nusquam in tota Geldria graffaretur, peste cum variis carbunculis correpto, dein mortuo, a quo miles adsistens, & ipse Diemerbrœckius infectus fuit, & nemo alius. Sequentem refero ex fide Domini de Stocker Cæsareæ in Transylvania militiæ Medici, focerique mei, qui patrem suum itidem Medicum narrantem audivit, Budæ Hungariæ metropolis integro post lumen extinctam anno nempe 1714. eandem resuscitatam esse hac occasione: Murarius bubonem suppurantem gerens linteum pure madidum in muro propriæ domus reconsiderat, adactoque

ligno cuneo , foramen obturaverat. Post anni spatium , dum suam domum dealbaret , vana simul & funesta motus curiositate cuneum extraxit , paulo post obiit , totamque ejus familiam pestis indubiis signata indicijs successive absumit sine ulteriore sequela. Sic hic Cibinii septem jam menses extincta ex pulvinare aeri haud satis expanso , dein in usum tracto revixit anno 1739. in quadam domo, duosque homines interfecit, reliquis domesticis intactis.

An his casibus præsertim in Diemberbrœckianis, quibus nulla hominum providentia induitriave se immiscuit præsens aeris diathesis pesti adversa erat? Sane aer ad delendum miasma magnam vim habere videtur , ut ex supradictis abunde colligitur. Neque omnino constat frigori hyberno deberi pestis extinctionem. Ingressa anno 1708. sub autumno in Transylvaniam acerrimum anni sequentis gelu superavit , tososque quinque annos varias provincias peragravit, tandem anno 1714. ineunte ubique desit. Notat quoque Diemberbrœckius acerrimum septem tantum dierum gelu mensis Februarii anno 1637. mali vires Noviomagi sic infregisse, ut sequens Martius ultimas dederit ibidem pestis reliquias, sæviisse tamen eo ipso anno in vicina diœcesi Ultrajectina, imprimis vero Montfurti. Interim brevi morituræ pestis indicio haud ambiguo sunt morbi epidemici vulgares supervenientes , utpote qui alius constitutionis ortum testari videntur.

Cur pestis æstate & autumni initio latius diffunditur & sævius grassatur ?

Calor virus extricat , expandit , exaltat , aer mox densior , mox rarior , forte bibacior , fere perpetuo motus venenosos vapores , quo directio fert , dispergit. Caloris , frigoris , siccitatis , humiditatis vicissitudines , exercitia violenta , & eadem excipere solita refrigerationes , nocturnæ denudationes , somni inquieti , abusus in esu fructuum horæorum , aliæque morborum , proin & pestis prophases frequentiores sunt. Major in nervis & toto corpore debilitas , humorum spissitudo , eorundem , bilis præsertim , acrimonia , ceteræque , quas utraque tempestas generare solet , corruptelæ miasmatis junctæ morbi sævitiem augent. Hyeme & veris initio horum multa aut absunt , aut his contraria locum habent.

Cur pestis frequentissime cessat hyeme , rarissime æstate ?

Hyeme miasma minus activum , aer densior , minus bibax. Prophasium causæ infrequentiores. Perspiratio corporum minor & exhalationes non adeo copiosæ , & minus diffusæ : homines domi plus manent , & minus coeunt , imprimis postquam jam terrefecit prægressa strages. Hinc facile evenit , ut miasma nullum amplius reperiatur subjectum , in quod agat. Accedit saltem in Europa cultiore humana sollicitudo , quæ

miasmati in fomitibus delendo metu periculi excitatur.

Contra vero æstate, ubi jam invaluit, facile semper præsto est corpus, quod proximam habeat ad pestem dispositionem; hinc in his circumstantiis, miasma in fomitibus deleri, aut iners reddi posse, vix spes apparet. Quod tamen aliquando æstate evenisse compertum est; sic anno 1713. Augusto & Septembri in nonnullis locis Agri Viennensis; item anno 1756. in oppidulo Tartlau ineunte Octobri, qui sat calidus fuit, dum suburbium Coronense multa adhuc funera videbat, pestis extincta est. Ubi autem pabulum semel demptum fuit miasmati, aer hoc in fomitibus (nisi recondantur) latens extricat & dissipat forte & mutat; inprimis, si simul adversam pesti induerit diathesim.

Cur hyeme, vere, & æstatis initio carbunculi rariores; ardente syrio & ineunte autumnno frequentissimi? Acrimonia humorum ad genesim carbunculorum plurimum facere videtur; forte etiam inde ratio peti debet, cur hi præ bubonibus serius orientur. Neque obstat, quod etiam in tenera ætate observentur; hæc enim non semper caret acrimonia.

Qui homines magis, qui minus pesti obnoxii? In cholericis humores acriores, spissiores, horum motus validior; solida stricta, at valde irritabilia, diapnoe copiosior quidem, verum facile e suo statu dejicienda ocyori miasma-

tis retentioni , difficiliori eliminationi , penitiori ejusdem impactioni , & quæ independet nervorum læsioni viam sternere videntur.

Hos sequuntur sanguinei , queis humores blandiores , solida laxiora quidem sunt ; at motus humorum validus ; calor magnus , nervorum compages tenera & ataxiis obnoxia. Si abundantiam comitatur acrimonia , plus discriminis habent.

Melancholicis humores lentius moti , calor minor , solida firma , animi constantia aliquid boni pollicentur. Verum si humorum accedat acrimonia , spasmodum frequentia , graves diuturnique animi affectus citius & gravius afficiuntur ; hi fere cholericis æquiparantur.

Phlegmatici , utpote qui humores copiosos aquosos , leniter motos , solida laxiora , minus sensilia gerunt , non ita ut cetera temperamenta periculo subjiciuntur , & facilius emergunt.

De cacochymis judicandum tum a temperie , tum ab humorum , quam gerunt , corruptela ; certe hydropici ægre peste corripuntur. Virum phthifi laborantem , & mulierem scabie foedatam peste correptos vidimus.

Podagrivi fors ideo peste non inficiuntur , quia , quum fere omnes rem domi plebeis lautiozem habeant , fuga sibi consulunt , & si fors paroxismus fugere vetat , præsens quam imperat diæta diapnoica , sospitati confert. Accedit , quod plu-

plurima pars sint senes ; hos autem minus pesti obnoxios esse passim testantur Authores.

Qui mulierum corpora , eaque, quibus ex temperie, sexu , peculiarique statu subsunt, incommoda cum mox dictis confert, perspiciet, quæ & quando majori , tum infectionis , tum mortis periculo obnoxixæ sint.

Infantes ad sanguineos accedunt ; motus humorum celerior , nervi levis etiam stimuli impatientes. Juvenes itidem ad sanguineos aut plethoricos , revocantur. Senes melancholicis aut phlegmaticis accensentur.

Unde fit , ut nonnulli dissolutæ vitæ & morum homines maneat a peste immunes ? Misit in suburbium duos tales vespillones urbs Corona eorum flagitiis & nequitis delassata , queis tamen pestis pepercit. Ubi feriabantur , immo & inter exportanda cadavera vinum , aut potius spiritum viiii frumentive assidue potitabant ; vix unquam sobrii. Erant vero ambo corpore toroso , unus quidem carnosiore molliore ; alter paulo strictiore & macilentiore. Videtur in illis ex inducta consuetudine humorum motus spirituosus, non adeo lædi , quam potius, qui ad sanitatem requiritur (ut docet , quæ eos dum e somno surgunt, tenet debilitas) conservari , aut saltem non ultra modum augeri , unde & procul dubio, quod susceperant miasma , potatio sequens dispellit ; an etiam exhalantes ex ore & toto corpore

pore Bacchi vapores circumfusum miasma involvunt, enervant, mutant?

An peste functus denuo corripitur? Vit 35. annorum, qui pestem anno 1738. feliciter superaverat, munus ægris ministrandi in nosocomio suscepit, tutam sibi pollicens immunitatem, quam tamen pestis non respexit; ea enim correptus intra triduum obiit. Diemerbrœckius asserit se varios novisse, qui ante aliquot annos peste laboraverant, & tamen non magis, quam ceteros, immunes fuisse.

Annot. ad
hist. 37.

In eadem vero constitutione rarius observantur, qui bis peste corripiuntur, imprimis si graviter & periculose decubuerint, quod ego propria experientia testari possum. Licet enim non minus, quam ante, inter ægros, morientes, mortuosque veritatus fuerim, & præcipiti vehementique ira, quam valde periculosam prophetiam esse omnes agnoscunt, creberrime, ut erat confusa turbataque rerum facies, excanduerim; tamen nullam aliam, quam, quæ ab illo affectu gigni solet, noxam expertus sum. Interim & non omnes, qui gravem superarunt morbum, a secundo insultu tutos esse demonstrat Diemerbrœckii hist. 37. de equite, qui peste cum magna febre ac debilitate correptus bubonem in inguine & tres anthraces in corpore habuerat, & evaserat, quinta post perfectam sanationem hebdomada, rursus peste correptus est, & ante diem sextum victricis pesti duram subjecit cervicem.

Omniū minime tuti videntur , quos pestis leviter salutavit. Famulo usus sum , qui ter pestem habuit. Primo quidem sub finem Julii cum febre miti & bubonis germine , qui post aliquot dies retrocessit. Secundo circa medium Septembrem gessit carbunculum ad angulum maxillæ inferioris sinistrae , ad omnia ceterum munia aptus. Tertio tandem mense Novembri , prægresso levi horrore , bubo rursus emerit , & post aliquot dies evanuit.

An febris pesti individuus comes ? In omnibus , quos videre licuit , pestem ab horrore initium sumpsisse comperi ; & pulsus explorans semper præternaturaliter celere deprehendi. Profecto vix videtur laceßita a retento miasmate natura illud sine aliqua cordis motus acceleratione expellere posse ; & si vires subito prosternuntur , tamen cor in celeriores , debiles quidem , contractiones cietur.

An datur febris pestilentialis sine peste ? Si , quis pestilentem febrem nominare velit , quæ bubonibus & carbunculis destituitur , ceterum ipsam pestem sævitie & interimendi celeritate superat , nullasque præter petechias , easque non semper , eruptiones ostendit ; eam in aliquibus ægris me observasse asseram. Item si febris pestilentialis dicenda sit ea , quæ febrem continuam simplicem æmuletur , & vel nullum , vel nonnisi exiguum bubonis germen ostendit , sicque feliciter intra quatuor plerumque dies terminatur , si-

mul tamen pesti propria, inprimis in læsione functionum encephali, & talia quidem exhibet phænomena, a quibus pestis initium in aliis ægris duxisse comperiebatur, & hanc itidem observavi in nonnullis ægris; verum hæc & illa adeo diversum morbum non constituunt, quin potius pro variationibus pestis habendæ sint.

Verum Authores passim constitutionem singularem febribus pestilentialibus assignant, & eas sub peste tanquam speciem sub genere comprehendunt; illas mitiori contagionis sævitiei gradu discriminantes. Quidam earum causam eandem, miasma videlicet pestiferum, mitius tamen agnoscunt, & plerumque pestem ipsam præcedere, aut sequi asserunt; alii miasma specie diversum comminiscuntur. Sydenhamus (a) bubones & carbunculos a febre pestilente rejicit, Sennertus eos admittit. Riverius in solis petechiis signum febris pestilentis pathognomicum constituit.

Obscura itaque, aut saltem haud uniformis est, quam Authores de febre pestilentiali tra-

D 2

(a) Illa febris pestilentialis, quam Sydenhamus pesti Londinensi successisse ait, non adeo sæva fuisse videtur, utpote, quæ venæ sectioni & sudorum profectioni tam feliciter, ut inter complures, quos ipse habuit, ægros, ne unus quidem desideratus sit. Quæ vero symptomata pesti communia, quæ singularia exhibuerit, non descripsit Author, qui tamen febrem variolosam sine variolis accuratissime depinxit.

dunt, doctrina : aut enim alium morbum a peste diversum describunt , aut cum peste confundunt. Profecto non assequor, quo jure aut ratione morbus pestilens dici, & haberi queat , qui aliam, quam ipsa pestis, causam principem, nempe miasmata pestiferum, agnoscat; aliam non in uno alterove , sed in plerisque ægris symptomatum successione; proin & alium decursum exhibeat, ac tandem carbunculis & bubonibus destituatur. Si vero omnes notæ , quæ pesti propriæ sunt , saltem in potissima ægrorum parte concurrunt, vana est, quæ inter pestem & febrem pestilentialem , tanquam diversam, & diverso tempore grassantem epidemiam obtruditur, distinctio.

Suadeo itaque, ut illi morbi epidemici, qui contagio, symptomatum sævitie, & anomalia ad pestem quadam tenus accedere videntur, potius a prævalente quodam symptomate cognominentur, quam ut inepte pestilentis nomen usurpetur, & inde doctis erroris, & plebi terroris ansa detur.

C A P U T III.

De pestis symptomatis, & vario ejusdem decursu.

Duas nationes (a) capite primo appellavi, in quas pestis debacchata est, Saxones & Valachos; qui temperie, indole, victu & moribus toto cœlo a se invicem discrepant.

Cum autem mox patuerit, harum conditionum notitiam in curatione morbi magni esse momenti, haud incongruum, forte nec inutile erit, quædam præmittere de incolis illius suburbii, quod prima, princepsque fuit pestis palæstra.

Saxones, qui vix sextam incolarum partem efficiunt, omnes sunt opifices, eorum potissimum operum, quæ sedendo, aut saltem absque exercitio fatigante fiunt. Carnibus assis, raro elixis, lardoque rancido delectantur. Hoc brassi-

D 3

(a) Hungari etiam suburbium incolunt, sed valde pauci: quorum nonnullos quoque infectos vidimus. In quatuor pagis vulgo dictis numero Valachis multum prævalent. Temperie, & moribus sunt inter Valachos, & Saxones velut medii; utrisque tamen fere succiores. Plus Saxonibus exercentur, præ Valachis aere, cibo, potuque spirituofo delectantur.

cis sale conditis, pifis, phafeolis frequentiffime incoquunt; cepæ, allia, dracunculus hortensis, majorana, anethi femina, piper, zinziber, macis, cinnamomum, crocus, sunt vulgariffima aromata, quibus utuntur, aut potius abutuntur: nullos enim fere cibos parant, qui his non plusquam fatis abundant. Aquam vix bibunt, nifi re domi valde angufta. Vinum, ejusque spiritum & hydromel potitant, & gustum variis, quisque pro fuo genio, eduliis, aut condimentis inter potandum acuunt. His omnibus jam inde ab infantia affuefcunt. Vidi infantibus de mamma pendulis propinari vinum. Odoribus adeo delectantur, ut in fuis hortis præter plantas odoriferas vix aliud quid colant. Mos apud eos obtinet, ut, ne pauperrimis quidem exceptis, ex harum plantarum foliis & floribus contexta ferta diebus fertis manu gerant, & perpetuo olfaciant; hæc reliquis diebus domi fervant, atque hac ratione in jugi odorum effluvio verfantur. Viola, rofa, fyinga, jafminus, hyacinthus, convallaria, majorana, cheirantus, lilium, dianthus, tuberoſa, citrus, funt præcipuæ plantæ, quæ neftendis fertis materiem ſubminiſtrant.

Temperies apud hanc gentem primas tenet ſanguineo - cholericæ (a) cum acrimonia oleoſo-aro-

(a) ſaxones ſuburbii hæc delineatio potiſſimum ſpectat; imprimis viros; juvenes enim, & ſexuſ ſequior eſt temperieci, ſimpliciter ſanguineæ, cum ea, quam viſtus ſuppeditat acrimonia. Qui in pagis degunt urbanis plus exercentur.

matca. Carnes iis sunt effeminatæ, nervorum compages mobilissima, sensilissima. Hinc ingruente mali aut morbi periculo corpore & animo mox concidunt; sicque mortem, quam reformidant, metu advocant.

Medicamenta, nisi sint vinum & spirituosæ, omnino respuunt, aut saltem brevi fastidiunt, tanquam ingrata & insipida; accedit animi levitas, quæ usum diuturnum prohibet, & efficit, ut vel omnino abstineant, vel ab anu potius, quam a viro perito opem postulent, & adhibeant, aut ipsi sibi medicamenta excogitent suo arridentia palato.

Valachi potissimum cerealibus vivunt. Farina Milii cum aqua & melle subacta, & sub cineribus cocta, est ipsis pro pane: cujus itidem vicem supplet puls, quam parant farinam Mais aquæ ebullienti falsæ pedetentim immiscendo, & rudicula conquassando, donec æquabilem & solidiorem acquirat consistentiam. Hanc pulvem dein subinde pmsunt cum caseo. Carnes raro mensis adhibent, lac ejusque serum, & colostrum cum toto sæpissime. Brassicas sale conditas, lentes, phaseolos, pisa, allia, cepas, rapas, & oleum lini adhibent potissimum in jejuniis seu abstinentiæ diebus, quibus nihil eorum comedunt, quæ regnum animale suppeditat, ne sero quidem lactis excepto, quod nec infantibus, multo minus adultis, etiamsi ægrotant, indulgent.

Potus iis communissimus est aqua. Nostris suburbanis familiaris quoque est cerevisia, tenuis ex hordeo & milio, mollis, haud fermentata, proin nec ebrians; vino, ejus spiritui infensi non sunt, sed paupertas facit, ut rarius & parcius bibant.

Opiliones sunt, aut mercenarii. Vestitus est præcise, qui tegendo corpori sufficit, apud ple-rosque laneus; tamen & frequentissime pelliceus. Calorem, frigus, omnesque aeris injurias tanto commodius ferunt, quod jam velut ab incunabulis assuescant, nudipedes & solo tecti indusio colludunt sub dio infantes & pueri rigida hyeme, qua paucum habent domi focum, prope quem noctu cubant dura super humo, diurnis operi vestibus, aut tenui tantum lodice. Mira certe apud hanc gentem in victu, amictu, totaque suppellectile simplicitas!

Corpore sunt firmo, robusto, carnosio, temperie sanguinea, aut pro ratione & ætate cholericæ, sine notabili humorum acrimonia (a), periculo, minis, quin & verberibus non multum moventur. Ingruente aut præsentente morbo animo non æque concidunt, ut Saxones, nec adeo turbantur. Et malorum, quæ perpetiuntur, causas ex religione in perpetrata peccata refundunt.

(a) De potissima parte hic est sermo, nam multi Valachi, caseo ovilli se saginant, foetoremque ingratum, qui acrimoniam arguit, naribus offerunt.

Præ Saxonibus itaque medicando aptiores sunt, ut plus ab iis Medicus expectare posset, & obtineret solatii, nisi indelebilibus laborarent adversus Medicos præjudiciis, ad quos vel nunquam, vel nonnisi, ubi conclamatum est, confugiunt. Et tunc vix induci possunt, ut, alia sumant medicamenta, quam quæ suo genio & palato arrident, & hæc rarissime constanter sumunt. Hinc non raro nobis contigit, ut postquam unam alteramve dosin usurpaverant, sequentem vel prorsus rejicerent, vel saltem non fumerent, nisi nova accederet persuasio. Diætæ & regiminis observatio, & ordo vix aut ne vix quidem ab iis impetrari potest, tum ob pauperiem, tum ob ruditatem: vix enim infusum simplicissimum parare norunt, multo minus congrua ægris alimenta; aut etiamsi norint, vasis idoneis destituuntur: denique abstinentia, quæ frequens intercurrit, optimam rei alimentariæ partem, ut supra dixi, excludit.

O quot & quanta cum his ægris sustinuimus, & devoravimus tædia! hos blanditiis demulcere, istos precibus fletere, illos minis movere, tristes solari, timidos erigere, contumaces terrere, variisque artibus eorum fiduciam lucrari oportuit, ut medelam acceptarent, quam sponte & gratis offerebamus.

Sic multis obstaculis præpeditam, multis turbis interjectam, multis adminiculis destitutam fecimus medicinam; eo potissimum curas no-

stras dirigentes , ut genio plebis , quæ insolita & ignota respuit , medicamenta accommodaremus , pharmaceutica varia multiplicique fraude velaremus , ut sic saltem prodessemus.

Tandem cum viderent ex suis propinquis nonnullos , quos ipsimet pro desperatis habuerant , nostra ope ex orci faucibus ereptos , benigniore nos oculo exceperunt , suosque ægros sedulius , & temporius nobis revelarunt ; præsertim ubi nosocomiorum tolerabilis instructio , & violentiæ immunitas , offensiones minuerant , & odia restrinxerant. Id est circa medium Septembrem.

Interim rara nobis obtigit felicitas morbi initia videndi , & tempestivam , ut ceterum gravitas morbi postulat , adhibendi medelam. Nonnulli ex ministris nosocomii , & pauci , qui suos ægros sani in nosocomia comitati erant , hanc opportunitatem suppeditarunt.

His itaque prænotatis contextam ex communibus , meis nimirum & amicissimi , fidissimique periculorum focii D. Brukmann observatis morbi historiam exordior.

Et ipsa quidem accessio multifaria erat ; insolita corporis inertia , gravitas , torpor , lassitudo , inedia , lumborum molestia , capitis gravedo , hebetudo , obtusus dolor , vagi cutis fucillus , phlogoses hisque alternantes momentaneæ perfrictiones , permultos aliquot horas , unum alterumve diem , subinde & plures , velut inter sa-

nitatem morbumque ambiguos tenebant. Fuerunt inter hos, qui intra harum alterationum moram vagas, versus inguina, axillas, parotides, persentiscebant vibrationes, quas & nonnulli ceu primum a sanitate recessum incusabant, se omnis mali securos quasi telo petitos fuisse referentes. Interdum jam figebatur obetrans materia, dabatque bubonis germen. Item observare fuit, quos inexplicabilis foetor seriebat; mox acerrimus, isque quasi rodens capitis dolor, vertigo, nausea, anxietas, ingensque virium lapsus derepente laceſſebat.

Horum symptomatum quædam, plura, pauciora, leviora, graviora, hæc aut illa expertos prehendebat horripilatio, nunc adflantis auræ, nunc levissimi brevifque frigoris, nunc adfufæ frigidæ sensationem, aliquando accessum febris intermittentis mentiens, in his plane algens, in istis simplex & una, in aliis caloribus interrupta. Subinde plane inopinos velut ex insidiis insiliebat.

Quæ quidem initia mire variantes aperiunt ejusdem nomine morbi scenas. In his placidissime decurrit; in istis primam mansuetudinem exuit. Sæpe ferociterprehendit. Nunc febrem continuam simplicem, nunc continuam putridam, eamque multiformem, nunc ex viscositate inflammatoriam & ardentem æmulatur. Frequentissime ipsa se ipsam, febresque malignas Medicis dictas singulari sævitie acutique vincit,

ut ex principibus, quos mox sistam, typis liquido constabit.

I. Levis brevisque horripilatio; calor huic succedens sanum fere æquans & constans; pulsus robore & velocitate ad naturalem accedens; lassitudo exigua; capitis gravitas, & dolor mitis, mens solito quidem hebetior ceterum fere illibata: mera anorexia, sitis vix ulla, brevem morbum salutaremque exitum, pollicebantur tanto quidem fidius, si hæc non aucta prodeuns bubo levaret, aut saltem non multum exacerbaret, exiguamque facefferet molestiam, aut dolorem. Interea augebatur tantisper mole, & eundem, resurgentibus ceteris functionibus, comitem se præbens diapnoæ, cum tota morbi materie circa diem quartum plerumque dissipabat.

II. Horripilatio priore manifestior, paululum prolixior, nullis aut saltem raris interrupta caloribus, lassitudo; lumborum gravitas dolorque major; stupor ineuntis temulentiae æmulus; cephalgia per intervalla pungens: calor horripilationi succedens non intensus perstans, fere udus: pulsus sano velocior quidem, at fortis & duriusculus, oculorum vigor vix mutatus: facies paulo rubicundior: sitis infrequens, os non tam amarum, quam sordidum; anxietas aliqualis: omnia hæc intra nycthemeri spatium vel ultra, si non minuta, saltem non multum aucta, salutarem pollicebantur, longioris licet, morbi exitum, imprimis, si natus jam incre-

mentumque fumens, aut nunc demum nascens bubo levamen adferret, hocque, mitescens febris, pulsus tardior, mollior, fortior, & aucta circa diem quartum cutis excretio confirmaret. Sequentibus vero diebus febris rursus exacerbabatur, nonnullaque reducebat symptomata; quæ eadem fere, ut prius ratione mitescentia uberique cutis excretionem excepta, circa septimum diem plane evanescebant; sæpe quidem una cum bubonis germine; non raro eodem adhuc remanente, nec adeo eminente, & ita postea dissipando. Contigit quoque tumorem in ovi gallinæi magnitudinem assurgere, & seriore tantum die dissipari. Subinde quoque suppurabatur.

Vidimus eundem hunc decursum præter bubonem attulisse quoque, circa diem quartum, carbunculum, qui ad nonum usque inflammabatur, suæque stadia placide emetiebatur. Tales ægri primis potissimum diebus in somnum proclives erant.

Bini, quos stiti, æque infrequentes, ac salutare pestis typi in iis maxime observabantur, qui bonæ temperiæ, solidorum flexilium, humorum blandorum, facileque meabilium erant. Si præterea primæ viæ puræ, si prophasis indeque nata noxa levis fuerat, tanto quoque levior erat morbus. Sic affecti suam sine metu, animæ dejectione ægritudinem ferebant; quidam foras prodibant, alii citra multam in lecto moram mitem ceteroquin morbum absolvebant.

3 Pejus habebant, quos fatigabat horror fat gravis, aut simplex & unus, aut caloribus frequenter interturbatus. Calor sequens fere æstuosus: magna lassitudo & virium prostratio: lumborum, aliquando & dorsi, molestus dolor: os amarefcens, cibi, carnis præsertim, fastidium: nausea, vomitus quandoque & diarrhœa: mentis stupor, temulentia vicina hebetudo, vertigo; acuta per intervalla vibrationes: oculi tristes, scintillantes tamen: sitis frequentior, lingua ficcior, alba: facies rutilantior turgidiorque: suspiria: anxietas manifesta: respiratio utcumque læsa: tussicula: pulsus velocitate & robore ut plurimum inæqualis.

Hæc aucta, aut bubone carbunculoque affurgentibus, petechiisve prodeuntibus non remissa, ingens ut plurimum periculum præferebant, imprimis si vigilæ, sopor, delirium accederent.

Ubi vero morbus mitius decurrebat, manifestas exhibebat remissiones & exacerbationes. Diebus enim criticis ægri se melius habere referebant; pulsus mollior, ordinatior, tardior observabatur; diapnoe redibat in lingua, & tota cutis superficie, sudorem lenissimum æmulans; cessabat nausea, vomitus, anxietas cardialgia, sopor deliriumve, aut saltem minuebantur. Bubo assurgebat, aut & carbunculus nascebatur circa quartum diem, vel jam ante natus efferebatur, & inflammabatur. Intermediis vero diebus novas molebatur Natura aggressiones: Febris

rursus exacerbabatur cum cephalalgia, delirio soporeve, & tota fere, quæ prius adfuerat symptomatum syndrome, a quarto ad septimum, nonum, undecimum, decimumquartum, subinde & ferio rem diem; in quorum uno udoris jam copiosioris ope mitescebant, & tandem evanescebant omnia; superstite tamen sæpissime febricula, quæ bubonis maturationem & escharæ carbuncularis separationem promovebat & absolvebat.

Neque infuetæ erant in hoc decursu petechiæ miliares salutiferæ quidem, si diebus criticis & cum virium incremento; terrificæ, si contra apparerent; ut suo loco dicetur.

Hujus erant typi calidæ temperiei homines, præsertim si in humoribus quandam acrimoniam gererent; si prophasis gravis, gulæ intemperantia, calefacientium abusus morbum invexerat, aut mitia initia in furorem concitaverat.

Unde & fuerunt ex his, qui, præsertim circa quartum morbi diem, in febrem ex sanguinis viscositate inflammatoriam labebantur: insignis oris amaror, nausea, vomitus bilis, lingua sordida, arida; cutis siccissima; calor æstuans, æquabilis tamen; pulsus fortis, fere durus; respiratio celeris, difficilis, anxia; suspiria frequentia; hypochondriorum tensio; diarrhœa biliosa, foetida; deliria furiosa & cetera tum

ex febre putrida, tum ex ardente mutuata symptomata hos ægros infestabant.

4. Ex præcedente typo plurima mutabatur symptomata febris, quæ virium languorem cum insigni calore, & magna humorum acrimonia conjungebat. Quando videlicet horripilatio cum calore crebro alternabat; ingens capitis dolor, acriter rodens, interdum acutissime vibrans; vertigo, temulentia, artuum contractio, lumborum ardor, gravis anxietas sub ipsis initiis, aut non multo post affligebant. Pulsus celer, contractus, debiliter feriens, rhythmo & robore fere semper inæqualis. Calor externe, præsertim in artubus mitis, quin subinde udus, in internis fere ætuosus. Oculi torvi, vagi, fulgidi, rubri. Facies turgida fere flammea; lingua valde calida, flaccida, exserta, tremula, in progressu sicciior, ex flavo viridescens, tandem fere nigra: sitis inexplebilis: respiratio inæqualis, difficilis, anxia. Ardor circa præcordia, irrequies, jactatio; deliria quandoque etiam sat tumultuosa, atrociora, furiosa; vigiliæ aut continuæ, aut fallaci somni specie interruptæ; anima sudorque scetens utut rarior; syncopæ; fœces liquidæ, scetidæ; nonnunquam dysentericæ; tremores convulsivi; mors.

Peculiaris vero hæc febris putridæ species iis erat, qui carnibus assis, lardo, caseo, paucis vegetabilibus vesci, aromatis, vino, ejusque spiritu abuti; vitamque sedentariam vivere sole-

bant;

bant; ætas juvenilis aut media, temperies sanguinea, cholericæ, atrabiliaria cum notabili, quam vivendi ratio attulit, acrimonia oleosa, spirituosa, alcalina, & inde nata humorum in dissolutionem proclivitate, cui juncta, quam vis miasmatis inducit, motus inertia, humores tanto ocius resolvebat, quod & calor, quem acrimonia fovet, augetque, in eundem effectum suam adderet symbolam sane non exiguam.

Quemadmodum vero enarrata humorum diathesis vario in variis ægris gradu distinguebatur; solidorum quoque compages in his laxior, in istis rigidior, validior debilioreve humorum motus; sic quoque ocior tardiorve colliquationis progressus; varia rerum facies; frequens levaminum relapsuumque alternatio; varius morbus, varius exitus in singulis pene ægris observabantur.

In his bubones & carbunculi acrius quam pro humorum motu dolebant, ardebant, urebant. Petechiæ sat cito se in conspectum dabant; rubræ, lividæ, nigræ, color faciei, totiusque corporis subnigrescens funestum exitum portendebat.

5. Calor horroni evidenter gravi, prolixo aut & caloribus interstincto succedens, acer, non siccus; pulsus inæqualis, contractus, pro calore debilior; insignis languor; sitis infrequens; lingua colore, madoreque fere naturalis; calidior tamen & flaccidior: mens sui potens, aut

tantum per intervalla delirans, rogataque ad se facile rediens, singularem sistebant morbi typum, qui, velut prioris n. 3. initiis accedebat, sic in suo progressu sequentem sextum sat exacte exprimebat.

In his ægris bubo sub ipsa invasione, aut paulo post prodibat, nullo, aut saltem inconstante levamine; carbunculus solito citius, subinde & serius nascebatur, vixque utilem, concipiebat inflammationem; petechiæ latæ, lapsus virium pedistiquæ & indices, intra tertium & sextum diem apparebant, & ægri horum intervallo moriebantur.

Bonam certe ægrorum partem sibi subiciebat hic typus; sanguineos, plethoricos, pueros, adolescentes, & ætate consistentes.

6. Acutior est pestis, quæ ingruit cum horroris calorisque diuturna successione; magna anxietate & præcordiorum angustia; pulsu sano vix celeriore, exili, haud elato, & prementem digitum non nisi leviter reverberante subinde, & se eidem subducente. Adest simul subita eaque ingens virium prostratio; capitis gravitas, stupor, temulentia; oculorum languor & mœstitia, linguæ flacciditas & exfertæ tremor. Calor valde mitis, fere ut in sanis. Sitis nulla, aut exigua & infrequens. Jam in ipsis initiis nausea vomituritioque, sæpe & ipse vomitus vexat; pusillanimitas & formido mortis tenet. Mite delirant, subinde & mente omnino constant. Respiratio sæpe illibata perstat. Acce-

dit & non raro, progresso præsertim morbo, diarrhœa colliquescens; rarissime notas pestis externas abfuisse vidimus. Petechiæ latæ, discretæ, lividæ, nigræ, plerosque deturpabant. Subinde unus alterve carbunculus sine notabili inflammatione; bubo aut omnino latens, aut haud multum proflans. Lucta vitæ & necis raro longa est, & ingens circum præcordia ardor cum siti inexplebili solet esse ultima mentis in corpore ærumna, quam pro majori minorive mali sævitie tertii sextique diei intercarpedo claudere solet.

In hunc malorum labyrinthum lapsi sunt optimæ etiam constitutionis, ætatis floridæ, temperamenti sanguinei & cholericæ homines; imo pueri & infantes:

Ad hunc typum pertinuisse videtur sequens æger. In nosocomium, cui præerat D. Bruckmann, adducebatur circa horam tertiam pomeridianam, Valachus triginta quinque circiter annorum, proceræ staturæ, temperiei melancholicæ, valdeque macilentus, qui mox visitatus pulsum exhibuit languidum quidem, at sano vix celeriore, respirationem integerrimam; linguam flaccidam, ceterum sanæ similem; faciem luridam, oculos turbatos; nullum in cute pestis indicium. Facile erectus stabat, & circumambulabat, verebanturque ministri, ne aufugeret. Jussus lectum petiit, & infusum salviæ aceto medicato acutum sumpsit. Hora sexta jam sterte-

bat aphonos; respiratio pessima, pulsus celerimus debilissimus; paulo post obiit. Cadaver lustratum nullum itidem dedit externum pestis vestigium.

7. Ultimus, quem observavimus, isque acutissimus pestis gradus erat; quando horror diu & valide perseverabat, nullo notabili exceptus calore, quin eum, qui supererat, frigus recurrens interrompebat; pulsu naturali quidem celeriore, at languido, inæquali, vacuum æmulante. Ægri toti vertiginosi, temulenti, balbi: erecti stare aut sedere impotes proprio pondere labebantur. His apoplexiæ indicia ut plurimum sese adjungebat materiæ viridescens & æruginosæ, sinceræ, subinde & simul biliosæ rejectio, quam brevi mors sequebatur intra primum & tertium morbi diem. Signa externa pestis fere solæ petechiæ latæ observabantur, quas tamen etiam post mortem, unum & alterum cadaver non obtulit visendas. Paucos sane similes ægros vidimus: prius enim peribant, quam nunciaretur nobis, aut advocaremur. Suspicio tamen mensibus Augusto & Septembri, peste funera densante, plurimos cum enarratis symptomatis subito occubuisse.

En principes, quos observavimus morbi vere prothei typos; quos & ocior seriorve symptomatum apparitio, concursus, gradus, multiplicitas mire quantum variant, miscent, turbant. Et sunt ægri, qui ab hoc aut illo typo

symptomata mutuanes unius alteriusque extrema quasi copulant, mediosque exprimunt pestis decursus. Notatu dignissimum discrimen adferunt apostematum pestilentium, bubonum videlicet & carbunculorum, ortum stipantia phænomena, quæ his ceu dictorum summam referre tanto minus piget, quod morbi historiam magis explanent, prognosim firment, & therapiam illustrent. 1. Subinde vix ulla bubonis ortum præcedit, stipatve ægritudo. Ipse carbunculus nonnunquam prodit prævia tantum miti commotione febrili; manifestior tamen plerumque est, quam in bubone. 2. Deposito in bubone, aut carbunculo, aut etiam in utroque miasmate aliquando evanescunt fere omnia, quæ depositionem prægressa aut comitata sunt symptomata: quin etiam bubonis germen, quando omnia ex voto fiunt, nonnunquam disparet intra sat breve tempus: evanescunt quoque, sed rarius, dolores carbunculum nunciantes, quin & ipsa macula rubra sine effectu. 3. Frequenter majori cum molimine & gravioribus turbis natura stimulum peregrinum vincit, protrudit, deponit, & eo deposito omnia symptomata minuuntur; apostemataque sua tempora sat pacate decurrunt. 4. Nonnunquam quæ post depositionem remiserant turbæ, circa diem quartum non raro & prius resurgunt, exacerbanturque. Ægri velociore humorum motu agitantur, & calcre fere & æstu vexantur. 5. Alii gravibus sub ipsa invasione

tentati symptomatis a miasmatis depositione non nisi momentaneum reportant levamen ; sed febris suo perguit tramite, tandem & furit. Ægri calent, & æstuant ut priores, at magis. 6. Sunt queis mox ab horroribus caput ardet, tum & interna : anxie respirant ; linguam & fauces siccas ostendunt, & siti valida torquentur. Bubbles & carbunculi sine levamine prodeunt, urunt fere, & in progressu non secus ac morbus princeps mire variant, spem metumque alternatim adferentes. 7. Sub ingenti in initio morbi virium prostratione, interdum cum perpetuo horroris recurſu, & frigoris præſertim in externis ſenſu, adparent oriturorum apoſtematum indicia, at irrita : ſi tamen germen bubonis, aut veſicula carbuncularis erumpunt ; illud aut recedit, aut non creſcit, vixque dolet : hæc quoque nec inſignem dolorem adfert, nec inflammatio- nem, quæ ſi tamen progreſſum quendam naçta eſt, brevi concidit.

Authores, qui de peſte ſcripſerunt, eadem ipſa enumerant ſymptomata, quæ adduxi, addunt tamen quædam, vel a nobis rarius obſervata, vel ſaltem ab allatis fluentia : ſyncopæ ſunt lapſus virium ſequelæ ; proinde adfuerunt procul dubio sæpius, quam quidem viderimus. Convulſiones teneram ætatem ineunte morbo ſubinde infeſtabant. Tremores diuturni in initio morbi, aut ſub progreſſu recurrentes morbi violentiam teſtabantur. Singultus & ſubſultus tendinum fra-

ētis viribus mortem anteibant. Aurium tinnitus & surditas tumentibus parotidibus potissimum observabantur. Hæmorrhagia narium infrequens fuit : Hæmoptœen , mictum aut alvum cruentam non observavimus.

Urnæ febris indolem sat exacte referebant : febre miti, & bonis viribus a sanis vix nisi colore saturiore recedebant : febre acri, putrida, ardente, turbatæ, biliosæ, flammæ, interdum stranguriosæ : viribus fractis crudæ, pallidæ, tenues observabantur. Alvi dejectiones nihil docuerunt, quam quod febres acutæ vulgares ostendunt.

Pergo nunc ad apostematum absolutiorem historiam, cui & petechias vibicesque subjungam.

Si eos excipias, quos pestis salutat potius, quam tenet, forte nemo evadit, qui saltem bubonis germen non senserit, & eorum, qui sine eodem moriuntur, morbus solet esse acutissimus. Neque ulla morborum cognita est species, in qua tumores sub axillis, inguibus & pone aures tam cito & vulgariter oriuntur, sicut in peste. Fallebantur itaque, & fallebant ii Medici, qui, quum videbant insolitum nuper invasisse morbum, qui acute decurreret, & singulis pene ægris bubones adferret, hos benignos asseverabant, & morbum pestem esse negabant.

Tensivus, pungens, vibrans, distrahens, lancinans versus inguina, axillas, aures recurrens dolor, jam ante horripilationem plurimis ægris

annunciabat futurum bubonem , qui quandoque jam sub ipsa horripilatione , sæpe post paucas ab eadem horas , aliquando post primum , rarissime post alterum nychthemereum sedemfigit, unamque ex dictis doloris speciebus ægro creat. Interdum tamen omnia tam pacate fiunt , ut æger malum prius non advertat , quam partem affectam moveat , ut in me ipso expertus sum.

Propriam sedem habebant , inguinales quidem duos tresve digitos transversos infra femorum commissuram circiter supra musculum, quem pectineum appellant. Ipsam commissuram, qui occupaverint , duos tantum in meis observatis notatos reperio. Subaxillares vero sese collocabant tres fere digitos transversos infra cavi cognominis fundum , in æqua a tendinibus musculorum , pectoralis majoris & latissimi dorsalis, distantia. In ipso fundo nullum vidi.

Parotidum tumores cum enarratis supra phænomenis oriebantur ; plerumque tamen tardius , sæviora eos , ut plurimum, stipabant symptomata ; infrequentiores erant bubonibus inguinalibus, seu potius femoralibus, velut & his subaxillares. Incertus est tumorum numerus ; frequentissime unus tantum alterutrum inguen ; aliquando alterutram axillam occupat. Parotis tumens ut plurimum comitem habet sub alterutra axilla, aut inguine bubonem. Subinde & una ex axillis , nonnunquam & una parotis infestatur. Plures quam tres in eodem ægro tumores non recordor me vidisse.

In ipsis primordiis exilem , profunde latentem offerunt tangenti digito duritiem : hanc pisi figura & magnitudine in me, & in nonnullis ægris comperi ; latefcit dein fabamque refert , cujus figuræ fere in omnibus observavimus ; forte ideo, quia raro ipsis initiis adstitimus , hæc germina in mitiffimo & mitiore peftis gradu, velut in ægris N. 1. & 2. ut jam fupra notavi, diffipari solebant , atque tunc prægreffi in loco affecto attritus urina ostendebat indicia , videlicet album , puriforme, nunc parcius, nunc copiofius pro remiffiore, aut intenfiore febre, feditum.

Observavimus quoque , haud infrequenter tales fub cute adhuc reconditos , fubinde etiam jam protuberantes , & farcimen oblongum referentes tumores extenuari , & recessui canere , dein mole augeri. Quam viciffitudinem nonnulli non femel tantum , fed bis terve exhibuerunt. Immo contigit aliquos tactui jam fubductos , febre , vel ex materia morbosa nondum plane cocta , aut evacuata , vel ex fuperveniente extus prophanfi , rurfus comparuiffe ; ex his alios quidem fine fuppuratione penitus evanuiiffe , quosdam quoque in abfcelfum abiiffe.

Neque etiam rarum fuit , bubones ; qui ab ipfo fuo exortu & fub incremento , talia , quæ eos pus colligere testari videbantur, præfetulerunt fymptomata , his primum minutis dein omnino difparentibus , jam valde elatos & ovi gallinacei magnitudinem adeptos , per aliquot

dies , unam alteramve septimanam , subinde & plures consistere immotos , ac demum alvo biliosa , aut urina sedimentum album , purulentum , copiosum educente dissipari. Vidimus quoque abruptam suppurationem in his resuscitari , ac demum per effusionem puris absolvi.

Obtinet itaque in bubonibus pestilentibus , non secus , ac in tumoribus inflammatoriis vulgaribus , resolutio , seu , si mavis , dissipatio ; habetque suos gradus & sua tempora , ut ex dictis abunde colligitur. Eam vero in ægris vel maxime expectare licet , quæ solidæ facile flexilia , humores blandi , copiosi , meabiles , horumque remissus , aut saltem non multum excedens motus observantur. Unde etiam ex illis , qui ut numero sexto & septimo affecti fuere , siquidem restituti fuerint , hoc beneficio non caruerunt. In abscessum itaque potissimum abibant , & abire solent , ubi solidæ rigidiora , humores parciores , acriores , densiores ; febris intensior adest. Huc quoque facit , quæ per febrem acui videtur , miasmatis virulentia , utpote quæ sæviorum multo inflammationem , carbunculum videlicet , etiam in euchymis produxisse observata fuit. Aliquando & ipsi buboni carbunculus supercrefcit , & tunc bubo celerius pus concipere , & fundere solet.

Abscessum reapse fieri eadem ipsa phænomena indicant , quæ extra pestem apparent. Ægri enim tunc majorem dolorem , si fuerat exiguus,

minorem, si prius erat valde magnus, eumque pulsantem, aut saltem formicantem ex loco affecto queruntur; tumor hucusque vix conspicuus foras protuberat, & cutem, quæ ante, nisi fors ab applicatis, nondum rubebat, inflammat, principe morbo simul remittente, aut jam remissionem adepto; quamdiu enim hic furit, bubo vix consideratu dignum, aut quod vincentis naturæ opus sit, vel saltem utile acquirit incrementum.

Unde jam intelligitur maturationem abscessuri bubonis valde lente in omnibus fere ægris procedere; utut enim septimo nonoque die absolutam aliquando viderimus, communissime tamen ad decimum quartum, vigesimumque protendi solet; prout videlicet vires plus minusve fuerint labefactatæ, aliave occurrerint maturationis impedimenta; inter quæ febris in toto & in parte defectus, aut inertia frequentissimum tenet locum.

Maturus bubo eadem itidem, quæ abscessus vulgares, offert phænomena, quæ nemini nota non sunt. Notatu tamen dignum est, quod, quum bubo profunde lateat, ex imo crescat, inflammeturque, maturationem adeptus cutis immutatum colorem sæpe exhibeat, ipseque plerumque vulgaribus tumoribus maturis durior appareat. Unde cutis colore & tumoris renixu præcise standum non est. Sed prægressa phænomena, & alia nunc præsentia indicia simul consi-

deranda sunt. Sic non raro probe maturos aperiri iussimus, qui externa specie tales non videbantur.

Neque opus est, ut mala recenseam, quæ ab apertionis neglectu oriri queunt. Eadem enim sunt, ut in abscessibus vulgaribus. Vir mediæ ætatis pestem feliciter eluctatus neglexit bubonem, quem sub axilla gerebat. Lanceola tandem apertus dedit saniam copiosam, tenuem, foetidam; quæ sacco ad quintam usque costam veram pertingente continebatur. Hujus apertionem pertinacissime recusavit. Fors inutilis fuisset. Nam corruptela sanguinem jam infece- rat. Mortuus tandem est phthisicus.

Apertus sponte aut arte maturus bubo, ut vulgares abscessus, pus album, crassum, læve, æquabile, modorum vulgarium abcessum instar fundit. Si ab his conditionibus recedit; si ulcus ichore, sanie, sordibus deturpatum coalescere rénuvit; culpa ab iis ipsis causis, quæ in aliis morbis occurrunt, repetenda est.

Bubones pestilentes in verum scirrhum abire posse, in proprio expertus sum corpore. Perfecte scirrhosum vidi in homine, qui talem retulerat ex peste anni 1718. & sine incommodo gerebat. Interim tales casus esse rarissimos inde conjicio, quod eorum nemo authorum, quos legi, meminerit. Præterea omnes omnium infectorum Districtus Coronensis locorum, peste functi, eadem ubique extincta, a Medicis

& Chirurgis visitati sunt, nullusque in eorum relationibus notatur indurato bubone insignitus. Unde pronum est credere, scirrhosos bubones non tam morbi, quam perversæ medelæ effectus esse.

An bubones vera gangræna, alia videlicet, quam quæ a carbunculo fors infidente inducta fuerit, afficiantur, vix dubito. Vidi enim in morti vicinis bubones coloris fusci, nigri, cinerei.

Occurrerunt, sed raro, tumores bubonum æmuli, præter morem alias corporis partes obfidentes (a) virum & feminam conjuges cura-

-
- (a) Est tumoris quædam species inter bubonem carbunculumque media, quam nupera pestis anni 1713. in Ungaria & Austria obviam habuit, ut refert Medicus castrensis Antonius Lolgk: *Primo, inquit, vesicula carbunculo similis cum pruritu & ardore apparet, cujus circumferentia furunculi ad instar attollitur, furunculum prima fronte mentiens, sed deinde intra duorum, trium, aut quatuor dierum spatium in tumorem anserino ovo crassitie similem, & sarciminis ad instar oblongum, eumque lividum referens excrescit, annulo in sui ambitu inflammato circumscriptum, & carbunculi lapidis more radiantibus strias & perisico & sacro igni conformes procul spargentem. Interim præmemorata vesicula in crustam laridaccam coalescit, qua pariter vel sponte aut artis ope separata ingens purulentæ materię copia e præfenti tumore velut burja effluit, ordinarie in fronte, occipite, genis, supra axillas, genu, digitis, aliisque membranosis, & ossis partibus solet protuberare. Nobis tales videre non contigit. Ad eas tamen quadantenus accedere videntur, quos supercrecentes Bubonibus Carbunculi exhibebant.*

vi, queis super externo maxillæ inferioris angulo, illæsa fere parotide, tales tumores, morbo ceterum satis miti existente, infederunt, maturuerunt, & abscesserunt. Clavicularum arcibus, & brachio supra cubitum similes tumores quoque sedem fixerunt, nucem juglandem æquantes, subinde & excedentes, qui sine abscessu dissipabantur. In puella decenni præter bubonem, quem sub axilla dextra gerebat, vidi in hypochondrio dextro immediate sub infima costa spuria alium tumorem, qui ex incremento dolorifero ad minoris ovi gallinacei magnitudinem excrevit, tandem una cum bubone evanuit, & sanam reliquit.

Durante vi morbi raro retrocedebant bubones, & tunc æger in pejus ruebat, & si vires restitui renuerent, omnino moriebatur. Idem ille regressus jam extra periculum constitutis obtigit potissimum ex regiminis errore. Velut dum nimis audaces libero aeri se temere exposuerunt. Vidimus tunc evanido buboni petechias parvas vel ophthalmiam, aliquando utrumque affectum successisse.

Ex his omnibus aperta est bubonis pestilentis definitio. Est enim tumor phlogisticus, in ipso morbi principio natus, profunde latens dolensque; pro ratione virium & morbi genio plus minuve cum dolore crescens; subinde sine suppuratione evanescens; sæpius eodem, quo tumores inflammatorii vulgares ritu, transiens

in abſceſſum. Ortus, ſitus, febris comitis indoles & circumſtantiæ, ab iis, quos lues venerea, & febres acutiæ vulgares exhibent, eum plane diſtingunt.

Carbunculos tradunt quidem nonnulli ſine bubonibus apparuiſſe. Quum vero bubonum reſolvendorum minus meminerint, ſuſpicari licet, ubi carbunculos ſolitarios fuiſſe dixerunt, bubonis germen ſi non ſemper, ſaltem frequentiſſime proſtituiſſe. Quidquid ſit, ut bubones abſque carbunculis oriri obvium eſt, ita hos ſine illorum ſaltem germine per quam rariffimos eſſe reor.

Neque unquam obſervavimus bubones ortis ſuperveniſſe carbunculis: ſed hi conſtanter ſerius apparebant altero exeunte, tertio, quartove morbi die, ſubinde & ſerius. Medius horum terminorum videlicet quartus dies, ut communiſſime carbunculos dabat, ſic ceteris paribus minus periculi adferre ſolebat.

Membrum, ubi ſedem figere geſtibat carbunculus, dolore pungente, lancinante, diſtrahente, arthritici æmulo frequenter torquebatur. Illud vidimus raro quidem, ſine ulteriore malo diſſipatum. Collectus vero in puncto urens, ardensque cum duritiæ dolor ipſam ſedem designabat. Mox ſequetur macula ei ſimilis, quæ variolas præſagit. Paulo poſt ibidem ſolvitur epidermis & baſi duræ, dolenti, rubenti, ardenti, tumentis ſupercrescit exilis papula una, ſubinde & plures, ſero flavescen-

te turgida, quæ non raro in magnitudinem nucis avellanæ affurgit, liquore tunc opaco lactescente, dein flavo, fusco, aut nigrescente distenta, quæ rupta fundum ostendit nigrum. Præfaram maculam raro, papulam miliarem multo rarius sine ulteriore progressu evanuisse vidimus.

Stigma, quod rupta vesicula offert, fractis ægri viribus manet immutatum, peripheria livescente, tumore vix ullo, aut si quis fuit, collabente. Ubi vero plus virium in ægro est, tumor effertur, dolet, rubet, ardet, latefcit; serpitque ab eodem stigmate ceu centro circumjectam carnem fiderans nigror tamdiu, donec deposita ibidem virulenta materia, natura victrix fiderationi finem imponat, & mortuam carnem a viva abscindat. Tunc inflammatio fideratioque aliquanto intervallo consistit: rumpitur dein epidermis & in peripheria fideratæ carnis cavitationem annularem offert humore ei simillimo, quem in vulneribus sanescentibus observare est, mudentem.

Atqui sic infit escharæ separatio. Ut in cutis superficie sic circum circa, & infra vasorum extremitates solvuntur, eundemque plorant humorem; qui fibras cohærentes macerando rumpit, dum interea eschara sese contrahit, divulsionemque accelerat, tandem omnibus, per quas vivæ carni cohæret, sic maceratis tabefactisque fibris, cadit moles mortua. Ulcus relinquit vulgærum ad instar, quæ cum jactura substan-

stan-

stantiæ appellantur. Sub hoc itaque stadio, nisi fors acrimonia insit humoribus, ægri nullum dolorem sentiunt, quam qui ab escharæ vivæ carni adhuc nexæ contractione, aut a partis affectæ motu oriri potest.

Quemadmodum vero ex enarratis morbi typis facile intelligitur, a febris intensitate inertiae, a solidorum rigiditate, a fluidorum corruptela & acrimonia, & a variis, quæ supervenire queunt epigenomenis, non tantum sub ipsa carbunculi inflammatione, sed etiam sub separatione multiplicia nasci posse obstacula, quæ optimos, & ex se salutare naturæ conatus retardent, pervertant, sistant: ita non obscurum fit, utrumque stadium, etiam ubi ægri emergunt, non in omnibus intra eandem moram absolvi. Interim quando omnia ad votum cedunt, carbunculus mediocris quarto a suo ortu die separationem inchoare, & eodem intervallo ipsam adipisci solet.

Vix ullus est in superficie corporis locus, quem carbunculi occupare non possint. Immo, ut dixi, ipsis bubonibus quandoque supercrescunt. Ut plurimum tamen truncum & artus infestabant. Rarissimi fuerunt in extremo pede & manu. Prope tendinem achillis, sub poplitibus, & in mammarum peripheria funestum, plerumque exitum fortiebantur. Vidi mulierem in tertium mensem gravidam, cujus mammæ sinistrae discum tres carbunculi obsidebant, feliciter emerfisse. In capillata capitis parte unicum vi-

di in infante bienni, qui reconvaluit. Unus in quadam muliere vulvæ adfidebat. Puerperæ ex peste mortuæ in tertium diem superstes foetus in præputio vesiculam carbuncularem ostendit, cui commortuus est. Valacha mulier ferius, ut solenne erat, in nosocomium adducta, linguam aspectu horrendam exhibuit, quam carbunculo sic deturpatam fuisse suspicati sumus. Brevi post mortua est.

Nonnulli quidem Scriptores tradiderunt, carbunculos ipsam musculorum carnem aliquando depavisse. Nos solam cutem, eique substratam adipem, sideratam observavimus. Mulier tamen sexagenaria, quæ furente morbo domi delituerat, veram ossis sacri & adjacentium musculorum gangrænam exhibuit, quæ non adeo a carbunculi malignitate, quam a decubitu orta fuisse videtur.

Numerus carbunculorum varius omnino fuit; multi unum tantum, aliqui duos, tres, quatuor & plures. In uno ægro duodecim numeravi. Solitarii ut plurimum erant pluribus majores. Quorundam escharæ sex aut octo lineas, multorum unciam æquabant aut & superabant. Omnium maximum vidimus in milite ex duorum confluxu natum, qui totum hypogastrium explebat, a quo sanatus illud retulit incommodum, quod pars debilior sit & frigoris impatiens; hinc hyeme eandem pelle leporina tegere solet.

An carbunculus internas partes aliquando infestavit, vix ausim ex propria observatione asserere. Semel tantum idque in proprio famulo tale malum suspicatus sum; is enim circa septimum diem dolorem urentem internum sub costa tertia vera e regione bubonis quem gerebat questus, decimum septimum diem attigit, quo mortuus est. Suspicionem auxerunt visi, ut prius ajebam, bubonibus infidentes carbunculi; quos tamen tam sero ortos nusquam vidimus.

Hyeme & vere multo rariores esse solent, quam æstate, & ineunte autumno. Sic ex 22. infectis ad pylas Tœmœenses duo tantum infantes carbunculum exhibuerunt. Pestem anno 1762. mense Novembri quædam Panatus Temesvarini loca ingressam nullum prodidisse carbunculum, perhibent duo, qui adfuerunt, Chirurghi.

Vidimus carbunculos valde parvos, qui in suo primordio cutem in papulam aut vesiculam non elevabant: sed tantum ex macula rubra, itidem, ut priores cum duritie, ardore nascebantur. Tumor tamen haud insignis & inflammatio fere tantum superficialia erat. Fiebat lenissima suppuratio circum centrum, quod nequaquam in pus solvebatur, sed implantatum persistabat, arefcebat, & tandem sponte decidebat, cicatricemque, & foveolam relinquebat tractu temporis plane delendam.

Apparuerunt quoque vesiculæ, plerumque oblongæ, quarum peripheria, valde angusta

rubebat , cutis tamen superficiem fere æquabat. Hæ sponte aut arte ruptæ , ex sese facile & sine ulla cicatrice sanescebant. Hydatidum appellatione has innuisse videntur , qui de peste scripserunt Medici.

Est in his regionibus non infrequens inflammationis species , quæ utut causa , phænomenis , progressu & exitu plurimum a carbunculis discrepet, nonnullis tamen , præsertim extraneis Chirurgis , pestem non minus false , quam temerario propalandi ansam præbuit. Germani causticam pustulam , seu Brandblatter , Valachi Buboreu , seu malignam bullam appellant. Eam hic describere propono , non quod ad pestem proprie pertineat , sed ut impostherum error vitetur.

Qui afficiendus est homo , ut plurimum se antea alteratum sentit , levem horrorem , capitis dolorem , inquietem , febriculam experitur. Serius ocyusve membrum , quo decumbere ambit , molestatur vibrante , distrahente , per intervalla recurrente dolore , qui dein cum rubore & ardore , pruritu sedem figit. Sub his ipsis symptomatibus effertur vesicula , & non secus ac , quæ ab ambusto est , humore pellucido turgida , nucem avellanam magnitudine æquans , subinde & superans. Sub hac mitigatur dolor , ardorque , qui una cum rubore adhuc peripheriam tenet. Hanc aucta ut plurimum vesicula angustat , epidermidem extenuat , & ipsa tandem cum om-

nium symptomatum insigni levamine rumpitur, liquidum serosum fundit, & fundum exhibet rubrum. Recrescit dein epidermis nullam post se relinquens cicatricem.

Et si vero hoc malum ex sese vix aliud periculi portendat, nemo tamen non intelligit, ex indumentorum attritu, acrium aut reperiocientium applicatu, calidorum remediorum usu, aut perversa quacumque alia medicatione, non ipsam tantum affectionem exacerbari, tumere, vehementer inflammari, sed etiam febrem validam, auctamque, immo acutissimam, lethalemque excitari posse. Unde exempla non desunt, homines intra triduum, & quatrimum periisse. Quantum vero hoc malum a carbunculo pestilente differat, patebit utriusque descriptionem conferenti.

Est itaque carbunculus, pestilens tumor, summe phlogisticus, ex exili pustula cum ardoris sensu natus, celerrime progrediens, cutem subjectamque adipem elevans, gangrænose depascens; tandem sideratam carnem a viva rescindens, ulcusque cum jactura substantiæ relinquens.

Petechiæ parvæ, numerosæ, confertæ quarto, septimo, nono & subinde seriori die, præeunte sæpe tussicula, & levi, quæ non aderat, anxietate, morbo etiam ceterum ad votum pergente, cum levamine omnium symptomatum, ortis bubonibus & carbunculis, superveniebant in multis ægris, & unum alterumve nycthemerum prostabant rubræ, sensimque minus coloratæ

tandem evanescebant. Contigit quoque, ut jam fugatæ, ex reacerbata febre rursus comparerent: quin etiam reconvalescentes quidam libero aeri sese exponentes, bubone remeante, eos subinde & ophthalmiam reportaverunt. Mense Novembri & Decembri fortitus est D. Bruckmann aliquot ægros, qui his maculis, sine bubonibus & carbunculis deturpabantur, morbo principie non adeo sævo existente. Hinc ex his nullus perit.

Maculæ latissimæ, concolores, rubræ purpureæve, nunc brachia, nunc femora, pedes, pectus obsidentes una cum bubonibus & carbunculis, subinde & cum ipsis his petechiis, nonnunquam apparuere, quæ non majorem habebant difficultatem.

Petechiæ vero discretæ, latæ, lentem diametro æquantes subinde, & excedentes, magnæ virium prostrationi, remeante, aut saltem mollescente bubone, concidente carbunculi inflammatione, intra secundum, tertium, quartum, quintum & sextum morbi diem, raro serius occurrebant, funesto plerumque, ut sponte patet, eventu. Pessimæ erant, quas nec bubo, nec carbunculus præcedebant; & hæ exeunte primo, aut ineunte altero morbi die prodibant.

An hæ miasmatis & pestis, priores vero seu exiles febris comitis sunt effectus? Profecto illarum in celerrimo morbi, eoque fere semper funesto morbi decursu; harum vero, ut plurimum cum ægri levamine ortus, & minus, quod

comparatæ ad lenticulares sub omni intuitu habent discrimen , aliam causam innuere videntur:

Unum mulieris d functæ cadaver lenticularium petechiarum loco exhibuit discretas , pipenis granum colore , & mole referentes pustulas , quarum Authores quoque meminerunt. Obscurum tamen est , an hæ ejusdem fuerint , ut illæ profapiæ. Si has bullas in vivente videre contigisset , facilius esset djudicatio.

Una cum petechiis lenticularibus apparebant , raro quidem , maculæ purpureæ , lividæque nigrioribus lineis , velut inflagellatis , interstinctæ , quæ a carbunculo velut radii porrigeantur. Aliquando quoque solitariæ erant , præsertim in partibus , quæ mox sub cute tendines subternuntur. Vibices appellantur.

Scabies reconvalescentes , aut etiam omnino restitutos interdum infestavit. Hanc congrua alvi suluctio prævertit , & abegit.

Enarratis , quæ peste correpti exhibent , phænomenis , & symptomatis confectaneum est , ut morbi diagnosin , & prognosin eliciam. Illi quidem definiendæ tanto attentius , operosiusque adlaborandum est Medico , quod non jam hominis privati , sed communitatis , provinciæ , regni res & salus agatur. Certe nulla ignorantio , nulla reticentia , nullus error , nulla opinionis cujuscumque perversitas tanta reipublicæ adferre queunt dâna , quam in re tam seria & gravi sinistra judicia , aut præposteræ cuncta-

tiones, dissensiones, altercationes. Numquid omnium, quotquot tempestiva opportunaque providentia & præcautio avertisset, malorum reos se faciunt, qui inscitia, incuria, conniventia, præoccupatione, pertinacia pestis, progressui, ut ita dicam, patrocinantur? Atqui tamen præstantissimi Medici haud adeo quidem pestem asserendo, ubi non erat, quam negando, dum erat, hallucinati & decepti leguntur. Utinam posterius errorem tam damnosum, me monente, vitent!

Dixi superiore capite, vix ullo exemplo aut argumento evinci posse, pestem in hac, quam incolimus, univèrsi parte aliunde, quam ex miasmate ab orientalibus maris mediterranei oris adlato, primitus erupisse. Præterea neminem latet, pestem acutius ceteros, quæ se febris jungit, morbos antecellere. Hinc in omnibus fere, quos necat, talia mox obtinere symptomata, quæ in aliis morbis nonnisi serius observantur, eademque sic tumultuari, ut morientium bona pars quartum diem vix superet, reliqua septimum ægre attingat. Præterea observatum est, ut jam dixi, pereuntium numerum, nisi medela mox præsto sit, numero emergentium, superiorem aut æqualem, aut saltem valde propinquum esse. Tandem notatu quoque dignissimum est, pestem non alia ratione, quam infectorum consortio, & inquinati fomitis usu, in sanos transferri. Irrefragabilis enim docuit ex-

perientia , multas loci infecti domos familiasque , quæ has vitavere occasiones , intactas , immunesque perstitisse . Unde pronum est , ex domo , ex familia , consanguinitate , vicinitate primi defuncti , alium & alium lue corripi , tanto quidem magis , quorū , qui supestites afficiunt , dolor , luctus , mœror , susceptum miasma excitent , ut ex dictis C. 2. facile colligitur . Quæ quidem omnia , si adesse comperiantur , magnam jam ingerunt pestis præsentis suspicionem .

Si vero præterea constiterit , luem in vicina grassari , miasmaque seu per homines , seu per fomitem adferri potuisse ; si ex his ipsis advenis , aut eisdem congressis , fomitemve usis , vel unum horrore , subitanea virium prostratione , capitis stupore , temulentia , anxietate , animi dejectione sine causa manifesta correptum fuisse ; pulsu , calore , respiratione , urina in initio vix mutatis ; petechiis latis , discretis , ante aut post mortem conspicuis ; intra primum , alterum aut tertium nycthemerum obiisse : tanta se jam prodit in uno hoc casu morbi causas vulgares excedentis verisimilitudo , ut Medicus , si non omnino pestem , saltem morbum suspectissimum renunciare Magistratui ; hic vero subditorum saluti prospicere , nihilque non ordinare teneatur , quod extinguendo imminente incendio conducatur .

Ast si ipse æger sub ipsa jam invasione , aut post eandem sub inguinum commissuris , sub axil-

lis, pone aures, dolorem questus fuerit; si durities ibidem, aut tumor sese exseruerit, firmior omnino evadit diagnosi. Vix enim notum esse credo morbum, qui symptomata his, quæ attuli, similia cum tali dolore, duritie, tumore, ex loco, & adeo cito conjungat, qui non sit ipsa pestis.

Si & ipse morbus, in quibusdam ægris mitior tumores illos protrudit, auget, & sub reconvalescentia in abscessum ducit, subinde & dissipat, tanto minor jam superest de vera peste dubitatio, quum & una aliorum præceps mors intercedat, enarratique supra tyji sese in ægris magis magisque declarent, & prodant.

Tandem si vel in uno agro reliquis indicis accesserit insignitus suis phænomenis carbunculus; Coronensibus pertinacior sit oportet, qui pestem esse negaverit.

Quemadmodum vero declarata jam peste uniuscujusque boni civis interest, & suæ, & alienæ securitati consulere, proin omnem ansam, unde malum disseminari posset, remove: ita ad idem tenentur arctiori præ ceteris Medici obligatione, quam pariunt artis, quam profitentur officium, & fiducia, quam in eorum peritia Respublica ponit. Non possum tamen me temperare, quin molestias aperiam, quæ eos præfertim manent, qui vulgaribus morbis in loco infecto reservantur. Nempe ab unoquoque tali Medico exigere solent proceres 1. Ut omnem

cum pestiferis vitet societatem, ne videlicet malum disseminet. 2. Omnes ægros mox indicet, quos peste infectos invenerit, & noverit, ut ipsi in nosocomia transvehi, aut saltem domi includi; eorum vero consortio inquinati, adhuc sani, in lazaretha duci queant. 3. Ipse sibi hominum usu interdicat, si forte fortuna in ægrum impeerit, quem nesciebat, aut non credebat ex peste laborare.

Ut autem satisfaceret, ante omnia opus foret, ut quodam proprio, semper præsentem, nullius ægritudinis communi, patente, nec mendacio, nec ulla arte reticendo, abscondendove indicio pestis sese distingueret; quo ab ægro, domesticis, assistentibusve eminus intellecto Medicus sine dubitatione, & falsi periculo asseverare posset, hunc individuo ægrum peste & non alio morbo teneri. Verum omne, quod habemus, signum in serie, & congerie præcipuorum saltem symptomatum consistit, quæ simul non existunt, nec eadem in singulis inveniuntur. Et dantur ægri, qui unum, alterumve nycthemerum vix alia, quam febris continuæ simplicis indicia præbent, ut jam dixi. Si ergo ad ægrum, levis tantum, prophasios conscium, at simul & reapse peste infectum Medicus advocatur, quid aliud expiscari, & ex symptomatis præsentibus colligere potest, quam pestis ineuntis suspicionem? Quid faciat? An ægrum denunciaret? At mox aderunt ministri, qui inopinum, sui

mali inscium, invitum, reluctantemprehendendo, tum ipsum, tum uxorem, liberos, domesticos, vicinos in terrorem, furorem, morbosam conjicient; hos quidem aut in sua habitatione seris concludent, aut inde in lazarethum exturbabunt; illum in nosocomium transferent. Atqui prævidet Medicus, tales turbas ægro nunc adhuc belle habenti damnosissimas fore, & ceteris summum malum, quo fors secus non tangerentur, accersiri. Numquid conscientia Medicum arguet ægro mortis, & sanis morbi, ex conjectura, utut ceterum verisimillima, occasione de industria fuisse? An non potius humanitas, probitas, æquitas silentium suadebunt, aut plane indicent?

Verum si nunc fileat & evidentiora expectat indicia; protrahitur, & augetur interea apud domesticos ægri pestis periculum, metusque est, ne tum ipsi, tum qui ægrum invisent, miasma suscipiant, circumferant, & communicent. Nonne ergo Medicus omnium hominum, qui ab hac origine proxime, aut remote pestem contraxerint, necium, aliarumque ærumnarum reum se facit? Nonne & ipse in primo aditu miasma intra se & in vestibis suscipere, & aliis tradere poterit? An humanæ societati, an uxori, liberis, domesticis se subtrahat? Verum præterquam, quod dura sint hæc incommoda, eadem subeuns Medicus fit, saltem ad tempus, inutile Reipublicæ membrum.

Quocumque igitur se vertat , qui in loco infecto ægrotis vulgaribus medicinam facit , scopulos invenit , in quorum unum aut alterum inevitabili necessitate impingere debet.

Si autem ex peculiari intuitu obsequii, quod Medicus præstat , brevior ei dictetur clausura , seu quarentana , nonne & eandem jure alii flagitabunt indulgentiam. Et profecto si Medicus artem quandam callere putatur , qua miasma & a se , & a vestibus suis cito excutiat ; quid obstat , eandem hanc artem ceteris applicari ?

Prognosis non tanta quidem parit Medico incommoda , multo tamen est difficilior , incertior fallaciorque. Profecto si acutorum morborum non omnino tutas vitæ , & mortis prædictiones pronuntiavit Medicinæ Parens , quam in lubrico sint oportet , quæ circa omnium acutissimi , perniciosissimi , mutabilissimique morbi exitum versantur ? Videlicet vere protheus morbus non in variis tantum , sed in uno , eodemque ægro intra breve tempus novas induit formas , nova offert phænomena ; novas aperit origine , nexu , progressu , successu mire variantes scenas. In hoc ægro levis invasio imprævisam mox parit malorum catervam : in isto terrificæ initia salutarem nanciscuntur exitum : ille præter spem emergit , quem morbi gravitas morte damnare videbatur. Alter perit , qui se vix ægrum existimat : tertium videas sanorum more circumambulantem , qui post paucas mortis cædet victima.

Providum itaque cautumque , præsertim sub initiis, oportet esse Medicum , qui suæ gerit curam famæ. Interim ut in omnibus morbis , sic in peste a viribus vitæ optima petitur prognos. Earum vero status a functionum læsarum momento , & cum vita necessitudine, ab earundem inter se consensu aut discrepantia ; a juvenis constantia , aut labilitate ; ab excretionum , secretionumque profectu , indole , effectu dijudicari debet. Non est itaque, cur multos adducam prognoseos canones. En præcipuos:

1. *Æger*, qui constantibus viribus quartum diem emetitur , in optima est recuperandæ sanitatis spe , modo moriger sit , & congrue tractetur.

2. *Mitis ad tactum calor* ; toto corpore æquabilis, pulsus constanter fortis salutarem pollicentur morbi exitum.

3. *Bubones & carbunculi*, quos levamen comitatur, naturam morbo superiorem indicant.

4. *Sudor lenis & constans bubonum , carbunculorumque exortum*, & elationem præeuns, aut comitans, nauseam, anxietatemque tollens, ægros fere in tuto collocat.

5. *Vomitus , & alvi fluxus*, siquidem saburram in primis viis stabulantem moderate , & sine virium decremento evacuant, sunt salutare.

6. *Petechiæ miliares quarto , septimove morbi die apparentes*, nullum per se periculum intentant.

7. Calor præter rationem intensus, aut mitis uterque malus ; pejor, si simul sit inæqualis.

8. Bubo cunctanter prodeuns, non levans, aut cum virium decremento retrocedens, ingens periculum intentat. Item carbunculus, qui non inflammatur, aut inflammatus concidit.

9. Bubones, & carbunculi mox sub ipsa invasione cum ingenti virium prostratione oriundi, irrita sunt naturæ molimina.

10. Sudores magnæ imbecillitati juncti, aut supervenientes tumorum colliquationem denunciant.

11. Vomitus, & diarrhæa, quæ insignis encephali læsiones comitantur, aut sequuntur, perniciem ferunt.

12. Petechiæ latæ, discretæ, nigræ mox initio conspicuæ lethales ; quæ serius apparent, vix non quoque sunt exitiales.

13. Subita, & ingens virium prostratio fatuitati, & balbutiei junctâ, lethalem morbi exitum denunciat.

14. Nullus dolor, nullus ardor, pulsus sano vix velocior, & simul debilis, tangenti digito se fere subducens, faciei & totius corporis livor vitale robur fere extinctum significant, si ve adsint eruptiones, si ve non.

15. In summa, quo ocyus, quo plura, quo graviora conspiciuntur symptomata, qualia sub augmento statu & funesto vulgarium morborum exitu apparent, tanto pejus res ægri peste infecti agitur.

CAPUT IV.

De Curatione Pestis.

Miasma , pestis princeps causa , tam tenue , subtileque est , ut per venas resorbentes in intimos corporis recessus sese penetret , & per vasa exhalantia , cum materia perspirabili , quamdiu vires manent integræ , educatur sine noxa , ut ante dictum est ; verum certissima observata id ipsum quoque jam actuosum superstitite , aut mox redintegrata , congruisque suppetiis suffulta vi vitæ per cutis spiracula plane exterminari , hominemque , quem insiluerat , intra breve temporis intervallum , omni dote sanum relinquere . Sic , si reapse pestis initium erat , quæ me primum tenuit ægritudo , & cui similem in duobus hominibus observavi , oborta diapnoë evanuit . Sic Diemerbrœckius multo graviore , evidentioreque aliquoties petitus insultu , per opportunam medelam ab ulteriore morbo se ipse vindicavit . Similia & nos exempla vidimus .

Longe vulgatissimus , quo natura malum vincit , & expedit , modus est , ubi hæc , ex quacumque demum causa , totam noxam amoliri impos , partem , eamque , ut videtur rebellio-rem , ad certa superficiiei corporis loca ablegat ,

& deponit ; partem reliquam mobiliorem per cutis poros propulsat, expellit. Materia enim, quæ bubones, carbunculosque facit, non est tota morbi, sed tantum pars. Neque ulla confert apostasis, quam non comitetur, aut sequatur naturæ accommoda cutis excretio: immo hæc materiam deponi gestientem, nonnunquam & jam depositam subinde educit, ut supra de bubonibus, & carbunculis agens notavi.

Prior quidem sanatio absque adventitio eoque opportuno, & prompto subsidio rarissime, si unquam locum habet. Venenum enim aut primo adortu vitam mox enervat, aut leni, subdoloque aggressu pedetentim sic solvit, & labefactat, ut ipsa hosti ex recessibus, quo furtim sese penetravit, nedum exturbando, forasque eijciendo; sed interdum ne amoliendo quidem, & ad superficiem corporis ablegando sibi jam non amplius sufficiat. Hinc non adeo rarum est, peste correptos sine apostasibus perire.

Ubi autem vita his protrudendis pares habet vires, in ancipiti tamen adhuc stat discrimine, ne intra promovendum, absolvendumque, quod feliciter inchoavit opus, ipsa se frustra consumat, aut in offendicula, sive ex ipso certamine gignenda, aut a foris ventura impingat, quæ contritentem omnino dejiciant, vel in transversum agant, vel in enormes, perniciososque concitent motus, quæ ipsa tandem succumbat.

Quum itaque natura sibi relicta in sanatione pestis tam sæpe deficiat , vacillet , erret , & tam raro victrix emergat , non sine quadam veri specie contendit Sydenhamus, *Medicum*, qui in aliorum morborum medicatione naturæ ductum , ac propensionem pressim , ac passibus æquis sequi tenetur, hic ejusdem auspiciis renunciare debere. Cujus quidem , inquit , effati veritatem , quia paucissimi hactenus perspexerunt , hinc numerus eorum , quos tumulto pestis intulit , haud paulo auctior evasit.

An ergo , quæ observatione nititur , & ratione , quæque suas operationes ad naturæ sanantis normam accommodat , dirigit , exigit therapia , sanationis successu in ceteris morbis felicissima , in peste sterilis , aut plane noxia esse possit ?

Profecto pestis nunquam tam atrox visa est , unde nemo emergeret ; in illis ergo , quæ vitam donat , ipsa offert typum , quem oportet , ars imitetur , & ad quem revocet ægros , qui ab eodem virium defectu , excessuve , solidorum , fluidorumque vitio , offendiculorum occursum , aliave quacunque conditione desciscunt. Numquid vita imbecillis erigi , vacillans fulciri , errans reduci postulat ? Numquid quæ imminet obstacula prævertere , præsentia tollere , aut saltem levare¹ oportet ? An aliunde quam a naturæ ductu & propensione agendorum indicationes , & ferendarum suppetiarum ratio petenda est Medico ?

Et duplex, quam supra proposui, sanatio abunde evincit ad salutarem miasmatis pestiferi exterminationem, depositionemque eas conferre, & propemodum requiri conditiones, quæ in hominibus probe perspirantibus, aut sine incommodo sudantibus observantur. Si itaque humorum motus excessu peccat, aut defectu, si materia perspirabilis ex propria indole, aut vehiculi inopia minus meabilis existit; si hanc urgens vomitus, aut detonans diarrhœa divertit; si vasa perspirantia animi affectus, anxietasque spasmo stringit, aliudve præsto est obstaculum, frustra est omnis medicatio, quæ miasma versus cutem propellere, per eamque expellere, aut in ejusdem superficie deponere aggreditur, nisi ea ipsa obstacula prius, aut saltem simul tollantur. Neque etiam quævis cutis excretio, sudorque, sed ea tantum, quæ ex Natura victrice est, conducit. Sic non admodum rari sunt in principio, progressuque morbi sudores colliquescentes, qui quum adeo non levant, quam potius debilitent, ægrum tandem periment, nisi ars eos cohibendo, aut saltem moderando succurrat.

Præterea materia, quæ morbum facit, fovetque, non est solum miasma, sed omnes noxæ, quas prophasis attulit, & quas miasma actuosum genuit, quæque eodem etiam expulso, depositove agere pergunt. Est videlicet, ubi primis diebus res ægri ad votum procedit; circa quartum vero diem subinde, & prius in

furgit difficilis non raro & exitiosa febris, non tam a miasmate, quod, ut videtur, faventia, mitiaque initia expulerunt, deposueruntque, quam ex præ existentibus, aut per morbum natis noxis oriunda. Sane plurimos vidimus ægros, qui circa quartum morbi diem, & post eundem nullum exhibuerunt symptoma, quod hospitanti adhuc in corpore, & actuoso miasmati jure adscribi posset: succedanea enim febris, si ea excipias, quæ ad bubones, carbunculoseque spectabant, vix quid a febre vulgari alienum exhibebat. Et facile intelligitur, quod mōx innuebam, noxas ex miasmatis actione, ceu ansa, aut causa natas eidem creandæ pares esse. Hinc non omnes Peste infecti ex peste moriuntur.

Est ergo morbi ætas, in qua therapia non àdeo circa virus, quam emendationem noxarum, tum ab eodem, tum a causis vulgaribus profectuarum occupari debet. Hæ enim ut plurimum, præparari, digeri, coqui postulant, at hæc præparatio, digestio, coctio non est aliquot horarum opus, sed frequentissime plures dies, non secus, ac in morbis vulgaribus requirunt. An hinc petechiarum miliarum, quæ levant, origo & causa?

Unde jam intelligitur, eos Naturæ perniciosam vim sæpissime intulisse, qui violenter expressos, crebros profusosque sudores a naturalibus seu juxta, aut saltem non contra Naturæ

propensionem elicitis non discriminantes, ab istis idem expectabant levamen, & effectum, quod hos dedisse observaverant. Sic cogitantibus perinde erat, qua ratione, quibus remediis, qua morbi ætate, & circumstantiis, sudores prolicerent; quin & hos iterare, sæpiusque urgere solenne habebant. Accedit, quod omnium in ægris conspicuorum symptomatum originem ab uno fere repeterent miasmate; hinc ceteras causas, quæ salutares Naturæ conatus impediabant, vel remorabantur, aut minus attendebant, aut plane negligebant.

Ergo haud temere Sydenhamus istam miasmatis pestiferi exterminationem, apostematumque elaborationem fallacem, infidamque appellavit; neque immerito testatur, funestos eorum exitus, qui hoc modo tractati fuerant, equibus vix tertius quisque medicationis, ac morbi periculum evaserit. Facile enim ex dictis eruitur, remedia valde stimulantia parco, subinde & nullo temperata vehiculo, qualia præjudicatio induxerat, iis tantum ægris saluti esse potuisse, quorum vires potenter excitari oportuit; quæ humores copiosi, meabiles, a viscositate, & tenuitate alieni erant, solidaque concitato motui facile cedebant.

Verum si contraria diathesis obtinet; si fluida solidaque facile orgasmum concipiunt, aut ex morbi progressu jam conceperint; nome additius alexipharmacorum stimulus humorum

motum nimis augebit, aut jam nimium validius concitabit? Hinc ingens æstus, cutis spasmo contractæ, & crassioribus humoribus in suis vasis oppletæ ariditas, fitis magna, jactationes perpetuæ, deliria ferocia, sudor aut nullus, aut parvus, & inutilis, subinde etiam nimius, proin exsiccans, debilitansque, sanguinis acrimonia, dissolutio, ejusdemque per nares, pulmones, intestina, uterum elapsus, diarrhæa, & sudor colliquescens, quem quidem in ægris n. 6. 7. si sudoriferis plus justo insistimus, multo ocyus expectare oportet, quum in his humores in dissolutionem magis propendeant, ut consideranti facile patebit.

Hinc quoque intelliguntur variæ illæ, frequentesque in melius, & pejus mutationes, irrita Naturæ ad protrudendos tumores molimina, subitus lethalisque horum regressus, cohibita carbuncolorum inflammatio, eorundem ad separationem jam tendentium, inexpectata exsiccatio, & plura alia perversæ medicationis sæpius forte, quam pestis effecta. Numquid tam crebra, violentaque sudorum expressione Naturam in transversum agi, & omnia susque, deque misceri oportuit? An sub tali medicatione morbi indoles, progressus, varius decursus, remissionum, exacerbationumque successio, veræ symptomatum causæ observari; an exitus morbi, non dico firmo ratiocinio, sed aliqua saltem verosimili conjectura prænoceri, & inde recta agendorum

indicatio erui potuerit, haud ægre lector definiet.

Atqui etiam ægris, a diathesi inflammatoria perquam alienis, & quorum vires erigi debent, talis sudorum expressio funesta facile evadit, velenim humores jam nimis tenues per laxa vasa exiguntur vix refarciendi, vel vires, quas tantum ad debitum moderamen reducere oportuit, ultra modum augentur; & æger in oppositum conjicitur scopulum, id est, in febrem continuam, putridam minus quidem præ vere maligna (a) periculofam: a qua etiamsi æger emerferit, latius tamen fuit plagam non infligi, quam inflictam sanari.

Quæ quidem noxæ magis adhuc elucescent, si consideremus, quod sudores, utut strenue, diu, sæpe, copiose in uno eodemque ægro, prolucati fuerint; nihilominus miasma non sic expulerint, ut bubones & carbunculi non prodierint; manifesto indicio eosdem ei, dum humoribus intritum fuerit, extricando & evehendo per se impares esse. Præterea hæc ipsa depositio, quæ hac ratione impetrabatur, nonnisi irritum erat Naturæ molimen; quod ob virium excessum, defectumve, ob humorum penuriam, tenacitatem, subinde & tenuitatem,

G 4

(a) In omni pestis decursu semper quidem malignitas adest; peculiariter vero febrem vere malignam intelligo, quæ cum subita, ingentique virium prostratione adoritur.

acrimoniamve, salutarem exitum assequi nequibat.

Quæ itaque miasma pestiferum salutariter educit, aut simul ejusdem in superficie cutis depositionem cum levamine promovet, & comitatur, cutis excretio; non est sudor, qui Natura refragante exprimitur; multo minus, qui ex virium imbecillitate, humorumque tenuitate sponte, vel arte; sed qui juxta, aut saltem non contra Naturæ ductum prodit, aut elicitur, & qui copiosiorum diapnoen æmulatur, aut saltem non multum excedit.

Tali excretionem solutum morbum in multis quidem, in Valacho tamen optimæ ætatis & temperiei tanto attentius observavi, quod ægri pertinax adversus medelam renitentia, notaque morbi fallacia sinistra eventus me non finerent esse securum. Is adducebatur vigesimo tertio Augusti in nosocomium. Pridie horis matutinis levi horrore, quem frequentes præcesserant pandiculationes, correptus fuerat. Eum mox visitavi, germenque bubonis in inguine dextro inveni. Obscuram cephalalgiam, stuporem temulentum velut si, ut ajebat, hydromel plus satis bibisset, & levem oris amarorem querebatur. Totum corpus copiose perspirabat, ut post moderatum exercitium in sanis evenit. Sitis nulla, & mera anorexia. Pulsus plenus fortis, & sano paululum citior. Nihil sumpsit præter jusculum cum succo limonum, & aquam

communem : recusavit omne cum aliis ægris consortium sub obtentu, ne ab iis inficeretur. Interdium in area nosocomii, sanorum more circumambulabat, noctu dormiebat loco quidem apri-co at aeri satis pervio.

Quarto ægritudinis die alvum reddidit mollem, biliosam, quæ oris amarorem minuit, non tamen delevit. Bubo attollebatur, perseverabatque diapnoe. Septimo die alvum rursus egessit biliosam, quæ oris amaritiam penitus sustulit, & appetitum restauravit; evanescentibus sponte symptomatum encephali reliquiis, manente, qui ad magnitudinem ovi gallinacei excreverat, bubone, quem obscuro dolore aliquot dies, postea indolentem gessit in tertiam a morbi initio septimanam, quique tandem dissipatus est.

Haud itaque absque ratione Felix Platerus Diapnoen sudoribus manifestis æquiparavit. *Per habitum corporis, inquit, manifesta evacuatione per sudores, vel insensibili transpiratione, hujus pestiferæ qualitatis facta evacuatio, vel saltem a corde, seu interioribus ad exteriora, seu centro ad superficiem evocatio, præcipua curationis pars est.* Monet deinde ægros ad sudores per vim, nisi sponte erumpant, haud impellendos esse; *quum sine illis ex usu diaphoreticorum per insensibilem transpirationem fiat evacuatio.* Sane etiam hæc est miasmatis subtilitati accommoda; id enim quum per venas resorbentes in intimos corporis recessus sese penetret, utique vasorum exhalantium apertura, ei

Lib. 3 cap.
2. de febre
curat.

recipiendo, & cum materia perspirabili avehendo, capax erit.

Ex duplici vero scopo cutis excretionem sollicitamus. Vel enim adhuc spes est totum miasma, & cum eo totam noxam exterminari, proinde ægrum cito, & intra paucas horas in integrum restitui posse; vel talis se offert ægri, & morbi conditio, quæ ostendit sanitatem vix alia ratione, quam per depositionem febrisque congruam, si sic loqui fas est, manuactionem recuperari posse.

Prior intentio supponit miasma actuosum quidem, at adhuc mobile, aut & vagum, nec adeo intricatum; prophasin, (a) haud multo ægrius, quam ipsum miasma, superabilem, proinde talem in ægro dispositionem, quæ se congruis medicamentis facile moveri sinat. Æger ergo solidorum flexilium, humorum meabilium, blandorum, copiosorum, corporis puri, solis,

(a) Plurimi interest scire, quis rerum non naturalium abusus Pesti prophasin extiterit. Inde enim qualitatem, & magnitudinem docemur multorum obstaculorum, quæ diaphores restitutionem proin, & miasmatis expulsionem impediunt, aut saltem retardant. Sic, qui ex mera refrigeratione sibi malum consciscivit, haud ægre in sudores movebitur, quos vix mox admittet, qui post violenta exercitia morbum contraxit. Prægressa enim tenuiorum humorum dissipatio, residuorum inspissatio, horum in aliena vasa ingressus, aut saltem crudorum, minusque meabilium in amissi perspirabilis locum successio sero tantum, & non nisi operose restituendam cutis excretionem ostendunt. Qui classem causarum procatarcticarum considerat, hasque inter se confert, plura intelliget.

quæ a miasmate pendent symptomatis tentus, aut saltem pertinacis prophaseos innoxius, horripilationem nullam aut levem dumtaxat passus, spem non vanam facile cessuri miasmatis, brevique morbi ingerit Medico, qui sub faventibus his circumstantiis accedit. Ergo tunc vel maxime de abigenda tota noxa cogitare, eoque medicationem dirigere fas est. Pendet vero a Medici vires in ægro superstites, ejus temperiem, statum, præsentiumque symptomatum indolem considerantis prudentia, ea seligere & propinare medicamenta, quæ Naturam non tantum in statum, unde excidit, reducant, sed etiam ad idoneam stimulent miasmati educendo cutis excretionem, quæ humorum aut propinati vehiculi abundantiam magis, quam concitatiore motui debeat. Et tunc præ diapnoë morbum citius sublaturi, neque facile nocituri videntur sudores. Semper tamen cogitandum, considerandumque venit, eos præter naturalem esse excretionem, quæ, etiam ex Naturæ propensione prodiens, nimis profusa, aut protracta nocere possit. Diapnoë vero semper est bona, & sudores eam adferre, & in eam desinere debent, ut profint. Hinc si viribus ad debitum robur erectis æger ex temperato sudore conveniens, proficuumque experiatur levamen, non video, cur magis exstimuletur, uberiorque sollicitetur excretio. Sufficiet ergo, ut præsens promoveatur, sustineaturque eo usque, dum redierit functionum læ-

farum perfecta, constanſque integritas. Sic tanto ſecurius & miasma excernetur, & noxæ fors ab ejus actione febrive comite profectæ, aut a prophasi advectæ emendabuntur, digerentur, ejicientur. Deinde & hoc lucratur, quod hac methodo depositioni, quam fors Natura adfectat, adeo non officiamus, quam potius proficiamus.

Nemo vero mihi litem inde paret, quod pestis acutissimus, perniciosissimusque morbus, ejusque causa sit nequissima; proinde & potentissimam requirat medelam, & citissimam causæ ejectionem, quod & ego lubens admitto. Verum qui traditam hucusque doctrinam perpendit, haud ægre, credo, perspiciet subsidii, quo natura eget, efficaciam, & promptitudinem in virium restitutione, & moderamine magis consistere, quam in acceleratione, & ubertate talis excretionis cutaneæ, quæ, ut mox ajebam, facile noxia evadere possit. Numquid fatius est, ægrum uno alterove, aut & pluribus diebus ſerius reconvalescere, quam nimia festinatione ancipiti sudorum validorum, profusorumque aleæ exponi?

Quanto ergo æger ab enarratis supra conditionibus magis recedit; quo ab iplo, aut a morbo plura, nec mox, nec facile removenda prostant obstacula; quo prophasis, aut & morbi progressus motu, coctuque difficiliorem ma-

teriam invexerit; quo horripilatio (a) penitus miasma commoverit, miscuerit, irretierit; quo calor potentiarum moventium robur magis excefferit, tanto quoque angustior est spes, totam noxam statim, & uno quasi ictu exturbari posse.

In hoc itaque rerum statu, præter palmariam indicationem, quæ circa vires ægri erigendas, fulciendas, conservandas, & circa tollenda versatur obstacula, eo simul adlaborandum est, ut adhuc mobilis miasmatis portio evacuetur, reliqua commode deponatur; deposita diluatur, mitigetur, attenuetur, resolvatur; aut saltem in eam, quam apostasis admittit, coctionem, maturationemque perducatur. Hæc autem impetrabunt, quæ ad mitem, lenemque diapnoen requiruntur, conditiones. Vixque tunc medicamentis sudoriferis alius relinquitur locus, quam quatenus ut diaphoretica, aut & cardiaca considerari, & exhiberi queunt. Sudores enim manifesti progressu præsertim morbo, nisi fors ex ægri idiosyncrasia, naturæque invalescentis spontaneo motu, & cum levamine prodierint, justum incutiunt metum, ne bonos suc-

(a) Horripilatio, quo gravior, diuturniorque, tanto validius naturam lacessiri notat. Si calor intercurrit adhuc multo magis, præsertim, si qui tandem manet, exiguus fuerit, aut cum languore æstuosus. In primo casu, ubi horripilatio soli miasmatis actioni, aut levi tantum prophanis debetur, dum congrue eriguntur vires; queunt salutare prodire sudores, in altero casu, & ægrius prodeunt, & raro non colliquescentes sunt.

cos absumant, ægrum infirment, aut & colliqueſcentium humorum ſint effecta.

In toto igitur morbi decurſu ad vires, ad temperiem ægri, ad adjunctas miaſmati cauſas, ad illius & harum effectus omnino attentendum eſt. Peſtis non ſine ratione dicitur morbus cordis, ut alibi dixi: proinde omnia, quæ ægro fiunt, ingeruntur, applicantur, certo ſenſu cardiaca ſint oportet: id eſt, debent ſeu potentias moventes dirigendo, ſeu obſtacula removendo, aut humorum vitia tollendo, tale impetrare virium moderamen, quale requiritur, ut natura ſalutarem (exterminatio ſit, deſiſtitio, aut particularum coctioni aptarum ſubactio, immutatioque) ſcopum aſſequatur. Sic ergo inſtituenda, & ducenda eſt, quocunq; morbi tempore cutis excretio, ut humores non inſpiſſet, diſſolvat, acresve reddat; ſolida ultra motum non concitet, debilitetve, & interim ſemper præſto ſit materia excernenda, utpote, quæ miaſmati vehiculum ſubminiſtrare debet. Unde in genere humores viſcoſi attenuantia, tenues compingentia, obvolventia, corrigentia, virium exceſſus temperantia, languor excitantia, ſicca temperies relaxantia & emollientia, humida frigidaque, ſtimulantia, ſanguinea calidaque, refrigerantia requirunt. Omnia pro ratione morbi, & ſcopo, quem ex obſervatione omnium, quæ in ægro fiunt, prudens Medicus ſibi proponit aſſequendum.

Externorum quoque , si in ullo morbo, certe in peste habenda est ratio; æger Medico morem gerat , leorium sub sudoribus ne prorepat; præsto sint vasa, quæ , si necessitas urget , fœces excipiant. Sit in promptu , quæ ad exactum regimen requiritur supellex. Indusium , nec intempesive , nec incaute mutetur , id est non prius , quam qui per remedia auctus humorum motus confederit , & cutis excretio ad mitem diapnoen , cujus constantia sperari queat , redierit. Indusium hoc casu præferunt , plerique , quod ipse idem homo prius sanus , aut alter portaverit , nec forte sine ratione ; mulieres enim novi , quæ , dum certis temporibus indusium recens lotum , & si bene siccum induunt , inde moventur. Talis ergo indusii adhuc tamen mundi , probe calefacti , & fumo grato imprægnati mutatio , sub adlatis mox conditionibus , haud facile nocitura videtur , imprimis quum nostra methodus omnem violentiam , & immodicum sudorem reformidet. Has cautelas ægris nostris commendare , aut adhibere non oportuit , res enim domi fere omnibus angusta mutationem non permittebat , & si permitteret , metus jacturæ supellectilis , quæ ignibus tradi debuit , vetabat. Saltem , ut in gravioribus vix auscultabant , ita in hac re vix obsequiosos , credo , reperissemus.

Remedia ad horas a Medico præstitutas exhibeantur. Cibatio non certis horis , sed ægri

exigentiae alligetur ; aeris ægro circumfusi ratio habeatur, mutandi quidem subinde, & ægro debite cooperto. Ministri sint attentæ, seduli, indefessi, a dura rusticitate, & a molli indulgentia æque alieni. Verbo iussa Medici ad amissim exequentes.

Quemadmodum vero horum fidelis observatio ad curationis profectum, & successum omnino necessaria est ; ita apud plebem rudem, pauperem, egenam, immo & in nosocomis frequentissime contingit ex eorundem neglectu, aut perveritate omnem Medici sedulitatem, solertiam, operam reddi irritam, ægrosque in optima restitutionis spe constitutos inexpectato morti tradi. Quin immo tales casus non Medici famæ tantum, sed vel maxime vitæ insidias parant. Vix enim, aut ne vix quidem ab homine sui officii studioso eam expectare licet animi constantiam, quæ ob similes casus in impatientiam, iracundiam, mœrorem non erumpat ; veneni, quod Medicus semper in se, & secum fert, vulgarissima irritamenta.

Optima itaque pesti medendi methodus, quamdiu specifica deficiet, fore videtur, quæ suas operationes variis, multiplicibusque versatilis morbi phasibus accommodare sataget, & a rerum adjunctis agendorum rationem investigabit, definiet, inibit. Nihil temere agens, nihil invita tentans Minerva, nunquam, ubi agendum est, otiosa. Vitæ viribus ante omnia con-

fulet , erigendo , fulciendo , conservando , dirigendo : virus pestiferum , ceu causam principem dextro ; vulgares causas , ceu ejus ministras sinistro intuebitur oculo , & sic plagis ab illo naturæ inflictis medebitur , ut interea harum noxas compescat , cicuret , amoveat. Quæ contra vitam pro hoste militantia obstacula , eorumque indolem accurate perpendet , eaque pro virili impugnabit , complanabit , evertet. Materiam morbificam ad exitum præparabit , vehiculum subministrando , & vias aperiendo. Quæ opportunam hostis plane exturbandi nacta occasionem eam mox arripiet , suaque auxilia sic ducere , & moderari noverit , ut non adeo unquam perniciosas concitent turbas , quin potius semper alteris aggressibus , si necesse fuerint , locum finant , quæ denique hostem cito , & uno velut ictu tolli posse prudenter desperans , eum jugi quidem at lenta impugnatione deteret , infirmabit , & ad loca , ubi minus noceat , relegabit , hacque ratione salutem , quam extorquere nefas , aut periculosum erat , sapienti cunctatione impetrare nitetur.

En aliquot aphorismos medentium memoriæ , ni me mens fallit , non inutiles , & ex dictis sponte fluentes :

1. Via , quo ducit natura , est versus ceterum.

2. Natura stimulo peregrino laceffita , eum pro suis viribus expellere , aut saltem ad loca ,

ubi minus noceat, deponere nititur, si primum scopum perfecte assequi nequit.

3. Natura semper expellit, aut deponit miasma, modo vires adsint, & nihil obstat.

4. Quod in bubonibus & carbunculis deponitur, non est totum, quod in corpore fuit miasma, reliqua portio per cutem excernitur.

5. Perfecta miasmatis expulsio per se morbum non relinquit: depositio vero est morbus, & expulsionis perfectæ supplementum.

6. Is humorum motus felicem operatur miasmatis actuosi exterminationem, & depositionem, qui eum æquat, aut saltem non multum excedit, quem in febre continua simplice observare est.

7. Miasma, quando vires notabiliter dejicit, sibi ipsi exitum præcludit. In subita morte, aut nihil, aut valde parum miasmatis expelli, vel deponi videtur.

8. Nimius humorum motus miasmatis exterminationem, & abscessuum maturationem impedit.

9. Miasmatis e corpore migranti vehiculo est materia perspirabilis.

10. Miasma felicissime facillimeque expellitur, & deponitur, quando adsunt, aut saltem non ægre restitui queunt conditiones, quæ ad diapnoen requiruntur; vires bonæ, solida debite tensa, humores meabiles.

11. Quo graviora adsunt diapnoes obstacula , tanto minus expectari potest miasmatis expulsiō , & depositio.

12. Apoflemata non increfcunt utiliter , niſi fimul redeat diapnoe.

13. Ea tantum ſenſibilis evacuatio prodeſt , quæ naturam remote , aut proxime ad diapnoen diſponit.

14. Quidquid ſpaſmos creat , fovetque , diapnoen cohibet , & miasmatis expulſionem.

Ubi itaque nulla alia , cui prius aut ſimul ſatiſfieri debeat , occurrit indicatio , facile ex dictis patet , ea tantum requiri remedia , quæ excretioni cutanæ , cui in talibus ægris Natura sæpe per ſe ipſam propenſa eſt , excitandæ & promovendæ ſufficiunt. Aquoſa diluentia leniſſime aromatica , ea copia , quam vires facile ferant , & æquabiliter moveant , ad levaminis conſtantiam uſque continuata omnem ſcopum abſolvunt.

Igitur homo , qui febris continuæ ſimplicis prænuntia , aut eandem præſentem indicantia ſymptomata perſentiſcit , aut jam patitur , viribus adhuc fere integris , domi ſe contineat , ab omni corpus , mentemve fatigante exercitio abſtineat , & , quamdiu agilis eſt , & commode ambulare valet , circumambulet , neſtquam lecto adſtringatur , corpus tamen a frigore muniat. Potet infuſum quoddam calidum : v. g. Theæ cum ſaccharo , ſucco citri recens expreſſo , cre-

more tartari, oxymelle simplici, vel ex foliis rutæ, veronicæ, scabiosæ, hederæ terrestris, similibusque, vel simplicibus, vel commistis, adjectis iisdem acidis, melle syrupisque edulcorantibus ad palati gratiam. Si forte hypochondriorum tensio, murmur abdominis, aliaque indicia alvi resererationem suadent, augeatur prudenter cremoris tartari quantitas; fecus vero refractior fit. Unius alteriusve infusi cyathum interpolando repetat, donec cutis madeat, uorem per sorptiones longiore intervallo sejunctas sustineat, donec evanuerit, quod primum persensit a sanitate alienum, si somnus obrepit, dormiat, (a) commode tectus, nequaquam stragulis gravetur.

-
- (a) Diemerbrœeckius jubet ægros sub sudoribus a somno arceri; atque, si ante peractum secundum suctorem dormissent, adeo debilitatos, & torpidos evigilasse, ut colapsæ vires vix unquam ulla arte restitui potuerint, & eorum, qui somno citius indulserant, paucissimi servati fuerint. Crediderim vero tantas noxas a virium per largos sudores, ex haustu, aut violento per valida remedia versus encephalum motu, indeque nato humorum impactu potius repetendas esse, quam a somno, qui proin ab alterutra harum causarum ortus malum omnino erat symptoma. Qui Diemerbrœeckii methodum remediaque, quibus utebatur, perpendit, mihi, spero, assentietur. Quidquid sit, malæ illæ sequela, quas ex somno se observasse ait Author, in nostra methodo minus metuendæ videntur. Sane a placido, quietoque somno ægros nostros resciri, & melius habere semper observavimus, hinc nemini dormire prohibuimus, neque potuissimus, nisi ipsi perpetuo assitissimus.

Simplicius adhuc foret remedium, si uncia aceti in libra aquæ diluta, & melle syrupo-
grato, velut rubi idæi edulcorata calide parti-
tis dosibus fumenda exhiberetur. Notandum
tamen non omnes ferre acetum; pectus enim
exasperat, tussim excitat, & anxietatem in iis
potissimum, quæ est pulmonis, & nervorum
debilior compages, quæ in peste, ut alibi dixi,
plurimum laceffitur; unde fatius est, in his ab
aceto abstinere; aut saltem ejus acredo dilutio-
ne, & edulcoratione sic mitigari debet, ut non
noceat. Quam cautelam itidem de vino, & suc-
co citri intellectam volo.

Quamdiu vero auctior hæc diapnoe protelari
debet, adstantis ægro Medici prudentia a re-
versa corporis agilitate, mentis serenitate, &
omnium functionum integritate haud ægre defi-
niet. Interim, si, quod eluxit levamen, non con-
stans sit, sed serius cecusve quædam ægritudo
rursus incessat, nihil prorsus Naturæ commit-
tendum, sed medicatio eadem ratione repeti de-
bet. Unde nec inconsultum erit, si reconvalescen-
tes eam fervent aliquot dies diætam, quæ fa-
cile perspirabilem subministret materiem, ut sic
tanto certius, tutiusque veneni, si quæ super-
sunt, dissipentur reliquiæ.

Ut vero hæc diætæ ratio nihil habet, quod
peritum moretur Medicum, ita nec in sequenti-
bus ægris. Idem enim victus omnino, ut in feбри-
bus vulgaribus requiritur. In genere esto tenuis,

diluens , temperans , putredini adversus , ætati , consuetudini , temperiei ægri , decursui , durationi , statuique morbi , et imprimis scopo , quem intendit Medicus , accommodus. Jus carniū pinguedine orbū haud meracum cum aceto , aut succo citri ; decoctum panis , hordei , avenæ dilutum , cui acetosa , oxalis , aut pro re nata , una alterave radicū aperientium incocta sit , panatellæ sufficiunt. Radices dauci hortensis frequenter adhibuimus ad decocta , immo & lentes iis potissimum diebus , quæ Valachi , quæ regnum animale subministrat , ex religione respuebant.

Potui eadem hæc ferviebant , imprimis decoctum panis , cerevisia mollis ex hordeo & milio , vel serum lactis spontaneum : fiebant & hæc remedia addito vino , aceto , succo citri , aut spiritu vitrioli , prout hoc vel illud circumstantiæ postulabant. Ita in præsentī ægro juscula macra , petroselini , apii , chærophylli lenissimo prægnantia aromate , infusa radicū aperientium pulchre satisfaciunt medicationi , nec repudiantur ab iis , qui ceteroquin pharmaceutica respuunt.

Sic absolvitur ægri , quem pestis sub mitissimæ ægritudinis specie adoritur , medicatio , quæ , ut sponte patet , vires sibi sufficientes supponit , nec eas auget , minuitve ; sed tantum liquidum suppeditat , quod humoribus mistum , & circumductum miasma diluat , moveat , educat.

Si quis vero hanc methodum nimis simplicem & vulgarem existimet, quam ut iis arideat, qui exquisita postulant, haud difficile erit, speciosiores reddere, præmittendo, vel simul exhibendo pulveres, electuaria, bolos ex foliis, radicibus, feminibus plantarum leniter aromaticarum: ab acrioribus tamen, & calidioribus, præsertim in ægris calidioris temperiei, abstinendum erit.

Quando autem accessio, utcunque gravior ægrum jam lecto alligat, febris calorque manifestior, lassitudo major adsunt; eo enitendum erit, ut dum viribus consulitur, febris calorque temperetur, & inflammationi ulteriori ejusque effectibus obviam eatur, & hac ratione stimulus peregrinus, si non eliminetur, saltem ad loca, quæ affectat, ablegetur. Talis ergo æger commode tectus, mente, & corpore quietus, sumat omni bihorio, trihoriove pulvisculum duorum triumve granorum camphoræ (a) saccharo, aut oleo saccharo cuidam, puta corticis citri aut aurantio-

(a) Multum boni & penetrante, stimulantæ, nervis amica diaphoretica camphoræ virtute sperare licet; eam laudaverunt in peste, omnibusque malignis febribus omnes fere Medici, parca quidem dosi eam hic præscribo, quia vires in his ægris haud multum excirari debent, & ut suppono, omne, aut saltem proximum abest inflammationis periculum, si major esset virium prostratio, nihil vetat, ut vel crebrius detur, aut singulæ doses augeantur. Porro grana tria omni bihorio, aut trihorio data in satis efficacem quantitatem tandem affurgunt.

rum, & aliquot granis nitri antimoniive diaphoretici non abluti intritæ. Flores sulphuris aut myrrham subinde addebamus: istam, quia leviter stimulat, & humorum degenerationi resistit; illos, quia postrema hac virtute pollent, &, ut docet e fumentibus exhalans odor, diapnoen promovet. Superpotet uncias duas tresve infusi calidi foliorum hederæ terrestris, betonicæ, aut melissæ, rutæ pro re nata dilutioris meraciorisve, cui adjectum sit acetum, succus citri, aurantiumve, mel, saccharum, oxymel syrupive ex acidis succis parati ad palati gratiam; repetat eandem horum liquidorum dosin omni quarta, aut mediæ horæ parte, donec lenis appareat sudor; pulvisculi iteratione & partitis, longioreve mora disjunctis forbitionibus sustinendus, cujus moram definiet sequens levamen, ubi videlicet pulsus jam ad meliorem rythmum rediit, lassitudo remittit, aut prorsus evanuit, menti rediit serenitas, & oculis vigor, nulla anxietas dolorve, nisi forte ad inguina, sub axillis, aut pone aures adfluxerit; ab ulteriore sudorum sollicitatione pedetentim desistendum est; forbitiones longioribus intervallis sejungendo, & easdem, quas primum dedimus calidas, nunc tepidiusculas exhibendo; sic tamen, ut æger quantum fieri potest in miti servetur diapnoe, quæ humorum massam forte adhuc imprægnantes miasmatis particulas sensim sensimque excernat, simulque materiam digerat, & meabilem reddat, quæ, ut

innuit hujus ægri conditio , febrem adhuc fovet ; hæc enim , etiam si vis veneni deferbuerit, utut omnia bene procedant, ante quartum diem vix solvitur, sed ad septimum plerumque protenditur.

Rarissime vero absunt in ægris peste infectis etiam in levi initio affectiones spasmodicæ & spirituum ataxiæ; quas, etiam si morbus nunquam fere non inferat, ipsa tamen, quam omnes habent de eo idea, discriminis ambiguitas, & magnitudo, mortis metus, & omnium, quæ, ut sani mali periculo eripiantur, faceffuntur ægris molestiarum formido, eos mire turbant, anguntque. Sollicita ergo habenda est harum turbarum ratio; quas quidem enarrata remedia, dum vires erigunt, humores diluunt, vasa laxant, diapnoen promovent, demulcere, immo, si leviores fuerint, etiam tollere valent, attamen plerumque efficaciora requiruntur. Unde elucescit necessitas, & usus paregoricorum, & narcoticorum, quæ proin præfatis immisceri, aut interpolari, & ægri morbique statui accommodari debent. Præcipua sunt infusum florum papaveris rhæados, diascordium, laudanum liquidum, & quæ sub electuarii forma prostant in officinis, & opium habent compositiones, inter quas theriaca nobis fuit usitatissima, utpote quam Valachi norant, & inter pharmaceutica omnium minime respuebant; ceterum pulchris usibus idonea est. Dum enim motus inordinatos

opii virtute sedat , mentem turbatam pacat , salutarem periculi oblivionem inducit , spasmos demulcet , & sopit ; aromatum virtute cor moderato stimulo incitat , motum humorum auget , & versus peripheriam ducit.

Neque facile , in primis in initio morbi , a theriaca conveniente dosi exhibita , nimia stimulatio sequetur : hanc enim juncta vis narcotica retundit , aut saltem facit , ut corpus minus illam sentiat. Deinde & considerandum venit , ipsa pestis initia semper , immo & plerumque progressus languore , ab alia causa , quam in febribus acutis vulgaribus oriundo , stipari ; unde ceteris paribus majorem stimulum ferunt peste correpti. Tandem illis in ægris , de quibus sermo est , theriacæ , eive æquipollentibus remediis largam , non nimiam tamen , liquidorum antiphlogisticorum copiam pro re nata sociabamus ; ut hac ratione , qui metuendus forte videbatur , stimuli excessus præverteretur. Pendet vero a Medici omnes circumstantias considerantis prudentia , determinare , cui ægro cum his cautelis talia calida tuto administrari , & quibus nocere possint.

Quæ quidem methodus sic expulsionem miasmatis vacat , ut ejusdem depositionem adeo non impediatur , sed potius promoveatur ; apostematum enim pestilentium genesis , progressum , exitum similes operantur , promovent , absolvunt conditiones , quas vulgaria postulant , ut jam supra

innui; quibus præsentibus, aut per remedia obtentis, Natura suoapte ingenio, quod sanationi confert, perficiet.

Petechiæ, quas c. 3. miliares appellavi, & descripsi, nullam in curatione difficultatem per se pariunt, nam in satis miti decursu plerumque apparent, quarto, septimo, nono, subinde & feriore die, & quidem cum levamine; hinc vix alia remedia postulant, quam ipsa febris; videlicet diluentia, leniter aromatica, & ad cutem ducentia, sedulam tamen merentur. Medici attentionem, ne nimirum regimine, diæta, remediisve nimis calidis violenter urgeantur, aut refrigerantibus intro revocentur; sic aliquoties vidimus ab audaci, & præpropera auræ captatione ex rubro, quem habebant, colore lividas factas, aut penitus regressas esse, cum anxietate, & virium notabili decremento. Quo quidem in casu, dum vires congruis medicamentis erigebantur, non adeo difficulter sese rursus dabant in conspectum; sed & tunc, subinde etiam sine hac prophasi, molesta sequebatur, aut eas ipsas comitabatur ophthalmia; quæ ad revellentia externa rebellis, leni feliciter cessit alvi subductioni, quam Natura in aliquibus suoapte sponte procuravit. Ceterum, si hæ Petechiæ viribus morbo attritis apparent, rufescunt, aut profus livescunt, curatio ex dicendis, ubi de lenticularibus agitur, repetenda est.

Si sponte, medelæ neglectu aut perversitate morbus in eum devenerit statum, in quo humorum motus insigniter excedat, febris valida, pulsus ad durum accedens, calor magnus, æquabilis tamen, cutis arida, sitis magna aliæque vergentium indensitatem phlogisticam, humorum indicia adsuerint, facile patet, nihil bonæ frugis pro ægri salute prius expectari posse, quam febris in typum reducta fuerit, qui requiritur, ut miasma, si quod fors humorum malsam adhuc inficit, excerni deponique, tum reliqua morbi materia digeri, coqui, & ad excretionem præparari queat. Ergo solvenda est præsens humorum diathesis per antiphlogistica, & resolventia remedia, nullusque calidis, in his rerum circumstantiis, locus relinquitur: sed serum lactis, decocta hordei, avenæ, panis, radicum scorzonæræ, graminis & similia, ea frequentia & copia, quæ facile moveri queat, e re erunt, queis acida vegetabilia, mel, & qui ex succis acidis parantur, syrups; sales neutri, imprimis nitrum, aut sales antimoniati mites addi debent; at refracta semper dosi, ne urinam aut alvum justo plus cieamus, & cutis excretionem, adeo in peste utilem, alio divertamus. Verum in his potissimum ægris fomenta topica spongiarum, aut linteaminum aqua resolvente quodam remedio leviter imprægnata, temperate calida, imbutorum ope, sub axillis imprimis & ad inguina abs re non fore videntur; hac spe,

ut hic saltem vaforum oscula laxentur, referenturque; diluens liquidum per venas resorbentes humoribus infundatur, & remediiorum, quæ per os assumantur, efficacia augeatur.

Multo periculosior, curatuque difficilior est ille pestis typus, qui insignem virium prostrationem cum ardore interno, humorum acrimonia, horumque in dissolutionem proclivitate conjungit. Ea ergo inter cardiaca feligi debent, quæ dum cordi vires addunt, non inflammant, hisque talia interpolanda, aut admiscenda sunt, quæ calorem temperare, acrimoniam domare, dissolutionemque avertere, aut corrigere valent; folia melissæ, rutæ, scordii, cortices aurantiorum, & citreorum, radices angelicæ, serpentariæ virginianæ, lignum sassafras, viuium, camphora præcipua sunt, quæ decoctis saponaceis scorzonæræ, graminis, taraxaci, aut sero lactis ebutyrati, addita, una cum syrupis rubi idæi, ribesiorum, berberum, myrtillorum, oximelle, acidis vegetabilibus, & pro re nata mineralibus materiam subministrant remediis, quorum virtus ad exigentiam morbi accommodata eos effectus promittit, quos propositæ indicationes requirunt; ubi tamen itidem cavendum est, ut mox monebam, ne frigida, aut tanta copia exhibeantur, ut cutis excretioni officere, & alvum enormiter movere valeant.

Si ob ingentem sitim æger plus potare avert, quam vires ferant, & hinc metus est, ne moles movendorum justo plus augeatur, juvabit illam

fallere, detentis ore refrigerantibus acidis, quo taleolæ citreorum, aurantiorum saccharo resperſæ, tamarindorum pulpa, pruna acido-dulcia, cerasa, rotulæ ex succo ribesiorum aut berberum, acetum dilutum, aliaque similia spectant.

Neque etiam in his ægris abs re erunt fomenta eorum statui accommodata: nimirum ex aqua aceto remissa, aut foliis plantarum antisepticarum, & leniter aromaticarum infusa, aut pro ratione (ut scilicet virtus quoque saponacea quædam habeatur) aliquantisper cocta, tum ut nervi cutanei stimulentur, tum ut liquidum dissolutioni adversum humoribus indatur, dum denique hic saltem loci cutis excretio obtineatur.

Ex his autem facile medicatio ægri eruitur, quem insignis languor, calor acer, fere udus, sitis nulla aut rara tenent. Quum enim deficiens motus, caloris conditio & præter rationem prodiens udor gangrænam minitentur, necesse est, ad curationem potentiæ motrices sic stimulentur, ut ulterior humorum corruptela prævertatur, præsens emendetur. Eadem proin, quæ in priore ægro cardiaca & antiseptica, dosi tamen, frequentia, meracitate, virtute, pro re nata varianda remedia requiruntur. Cortex peruvianus & cascarilla, aliaque post enumeranda hic quoque locum habent. De Petechiis lenticularibus dicetur infra.

Antequam hanc tractationem de peste, quatenus febris inflammatoriæ typum decurrit, ab-

solvam, haud abs re erit, ut de venæ sectione agam, quam plerique Medici in peste omnino repudiant, nonnulli tanquam unicum salutis præsidium laudant; sapientiores in certis tantum ægris, & morbi circumstantiis admittunt: certe in ægris, de quibus adhuc agendum superest, in quibus nimirum magna virium prostratio, solidorum inertia, humorum in dissolutionem propensio adsunt, vix locum habere potest; nam hæc evacuatio vires cordis minuit, vasa deplet, & debilitat, humores resolvit, & attenuat, cutisque excretionem divertit, & per eam excernenda versus cor revocat, quæ quidem omnia non tantum morbum in illis ægris augere nata sunt, sed etiam expulsionis depositionisque scopo e diametro adversantur; unde jam satis patet venæ sectionem haud in omnibus passim ægris convenire, etiam in illis, qui integrarum sunt virium, utpote quarum conservatio prima est, quæ ad superandum morbum requiritur, conditio.

Mulier græca, plethorica octavum graviditatis mensem egressa, ternæ in superatis olim graviditatibus assueta phlebotomiæ, quam nunc quinto mense omiserat, altero, a quo peste correpta fuerat, die, orto bubone, viribus adhuc bonis, sic ut facile circumambularet, & probe perspiraret, sanguinem sibi detrahi una cum marito enixissime postulabat. Nihil non dixi, ut a proposito abstererem. Verum minas preci-

bus subiunxit, nisi obsequerer, me mortis reum fore, seque nullum aliud a me postulare, quam phlebotomiam, auxilium. Satisfactum itaque ægræ desiderio, & sanguis effusus est, qui refrigeratus, ut post vidi, vix cohærebat. Sui pervicaciter tenax sentus nihil, quod sciam, sumpsit præter jus carnis, cui pauxillum macis additum erat. Postridie mane abortum passa, obiit sub vesperam.

Quem quidem infelicem, licet, ut videbatur, in aliis circumstantiis indicatæ, & in his non adeo nocituræ phlebotomiæ successum considerans, omnino conclusi, quod jam ratio suggesterat, venæ sectionem multo rarius in peste, quam in morbis acutis vulgaribus locum habere; eam tamen subinde indicari non inficior, utut nos etiam, ubi ægros ætatis floridæ, temperiei, sanguinæ, bonarum virium nanciscebamur, ab ea abstinuerimus; sed potius medicamentis temperantibus, diluentibus, resolventibus febrem moderari, viscositatem sanguinis, si quæ aderat, solvere, aut si metueretur, prævertere adnitebamur, neque unquam neglectæ nos pœnituit phlebotomiæ.

Neque, credo, quis eo censu eam in peste laudabit, quod ejus ope Natura aliqua saltem miasmatis portione levari queat; nam docent ipsa pestis symptomata, & curatio, miasma vix sanguinem, sed potius multo subtiliora corporis
huma-

humani liquida inficere (a), immo vim suam potissimum in solida exerere. Si quis nihilominus contendat, & sanguinem infici, exigua certe erit, quæ detracti sanguinis copię respondet mia matis portio, quam Natura æque facile evacuare valebit, quam quæ in corpore remanet. Ergo venæsectio sub hac consideratione omnino inutilis est, etiam si ab ea nullæ noxæ metuentæ forent.

Interim quum ut in morbis ceteris, ita & peste nihil perpetuum sit, si in quodam ægro tanta reperiretur plethora, quæ vires supprimeret, vasa perspirabilia iusto crassioribus humoribus oppleret, naturamque materiæ perspirabili ad peripheriam promovendæ, & una cum miasmate educendæ imparem redderet, si simul pulsus plenus, tensus, fortis, dolor capitis acutus, calor idem, aut etiam major, quam qui in sano fuit, & reliqua veræ plethoræ adessent indicia, si pestis sub larva veræ pleuritidis, anginæ, peripneumonię ingrueret, vel denique, si in suo progressu in febrem vere inflammato-

I

(a) Ostendi e. 2. miasma pestiferum sese in corpus insinuare, & ex eodem cum materia perspirabili innoxie educi in illis hominibus, qui sani inter infectos versantur; hoc sensu sa uinem infici lubens admitto. Verum tunc Iners omnino it, nullumque prus exhibet sui indicium, quam nervos seu solida lædat; quin immo in ipso suæ act onis principio nulla observatur fluidorum depravatio, quæ eodem jure adscribi possit, & quæ post nascitur, aut a solidorum atonia, aut ab aliis causis pendere videtur.

riam cum pulsu forti, duro, calore magno, æstuoso, cute arida, respiratione difficili degeneraret, venæsectio omnino indicari, & sine piaculo vix negligi posse videtur; verum hi casus perquam rari sunt, saltem vix unus alterve nobis obtigit æger, in quo a missione sanguinis verum sperare licuerit emolumentum, & ex decem circiter ægris, quorum ego unus fui, quos febre ardentis æmula correptos vidimus, unus tantum occubuit, ceteri omnes ex gravissimo ad nonum, undecimum, & decimum quartum diem protracto morbo convaluerunt.

Altera, quæ venæsectionem suadet, ratio petitur a periculoso statu, in quem sanguineorum, plethoricorumque plurimi serius ocysive labuntur ex inertiore, quem morbus inducit, sanguinis ex sese fervidi sæpe & acris motu. Tunc enim difficillimum est arti, languori simul succurrere, & calorem temperare. Videtur ergo præoccupandis caloribus, & remediorum stimulantium noxis ex æquo profutura sanguinis abundantiae tempestiva imminutio, cui proin instituendæ optimam offerunt prima morbi initia occasionem, quando nimirum vires adhuc vigent, & quæ his evacuatio adferre valet detrimenta, per idoneam medelam refarciri posse spes est. Sane magni nominis & peritiæ Medici in plethoricis & sanguineis laudarunt phlebotomiam, quæ proin ex adlata ratione multo frequentius, quam ob virium excessum locum haberet, si Medicus

temporarius, quam quidem nobis obtigit, advocaretur, & ægros eam admittentes inveniret.

Phlebotomiæ in peste fautores, inter hos Sydenhamus, eam tumore conspicuo tentare non sustinuerunt; nec ut videtur sine ratione: salutare enim naturæ vincentis molimen pervertere metuebant. Si tamen febris & cetera symptomata vires sic excedere docerent, ut natura inde in suo opere impediretur, omnino etiam venam secari oporteret, imprimis, si antiphlogistica remedia nihil profuerint, aut malum tantum fuerit, ut ab eorum usu mitigari posse prudenter desperetur.

Quantam vero sanguinis copiam mitti conveniat, Medicus ex circumstantiis ægri, & morbi definire debet. Conservatio virium medio-crem potius, quam largam suadet, concidens sanguine fluente pulsus, venam mox claudi jubet. Si una expectato se non probet effectu, repeti potest.

Si inconsulto, aut invito Medico venæsectio præpostere celebrata fuerit, ut suo tempore factitatum acerbe luget Diemerbroeckius, natæ inde, aut auctæ imbecillitati; quantocyus per idonea remedia succurrendum erit.

Ingens subitaque virium prostratio, & quam hæc minitatur, & sat cito infert humorum dissolutio sequentes ægros a præfatis distinguit; ubi videlicet ipsa vitæ arx valide oppugnatur, & præceps corruit, nisi cito, potentique auxilio

suppetiæ ferantur. Ergo virium labascentium erectio, earumque in statum, unde exciderunt, restitutio, metuendæ humorum corruptelæ præservatio, aut jam infientis emendatio; tandem redintegrati, in solidorum robore, fluidorum consistentia, horumque motu justis moderaminis conservatio: ita nimirum, ut cum Sydenhamo loquar, ut sanguinis commotio nec hinc plus gliscat, unde periculosa symptomata insequantur, nec illinc nimium torpeat, quo pacto materiæ morbificæ protrusio impediatur, sunt potissimæ, quæ in his ægris explendæ veniunt indicationes.

Ea itaque medicamenta, quæ excitante, stimulante, calefaciente, aromatica, antiseptica roborante virtute pollent, his ægris, non quidem eadem indiscriminatim omnibus, sed pro vario virium residuarum gradu, aliisque in hoc & illo reperiendis morbi conditionibus apprime conveniunt.

Talibus vero abundamus. E simplicibus quidem folia scordii, rutæ, melissæ, menthæ, majoranæ, salviæ, cortices citri, aurantii, saffra, cinnamomi, macis, radices angelicæ, imperatoris, petasitidis, pimpinellæ, enulæ, acori, zedoariæ, contrajervæ, serpentariæ virginianæ præcipua sunt. In usum quoque veniunt camphora, moschus, ambræ grisea, quæ pro ea, qua pollent volatilitate, & energia in intima animalitatis penetralia sese insinuare, nervos

mire at potenter afficere, iisdem stimulos addere, torporemque, quem vis miasmatis induxit, discutere valent.

Huc quoque pertinent, quæ ars simplicior præparat: acetum, vinum, aquæ stillatitiæ, spiritus vini, & ex vegetabilibus mox enarratis, aut similibus producti, spiritus alii valde penetrabiles: succini, cornu cervi, salis ammoniaci, tum acida mineralia, ut ut virtute diversa, at hic quoque utilia.

De alexipharmacis officinalibus compositis, aquis, spiritibus, tincturis, essentiis, electuariis, pulveribus, quid dicam? Multa suam laudem habent, nonnulla inepte congesta, aliqua non rite parata, alia fere inertia, quædam nimis pretiosa, nec ideo simplicibus efficaciora sunt. Paucissimis certe, immo vix ullo, si theriacam excipias, usi sumus, simplicioribus omnino confisi, quæ utinam plebs accepisset, & ad præscriptum usurpasset!

Petierunt nonnulli (a), quid medicamenti suaderemus, si forte eos peste corripere contingere-

I 3

(a) Quidam Græci, suburbii Coronensis incolæ, quæ res domi præ vulgaribus amplior est, opobalsamo, quod ipsi, dum ex religione Jerosolymam peregrinantur, ex Judæa referunt, aut saltem Constantinopoli accersunt, ut in omnibus fere morbis plurimum deferunt, sic grassante peste ad illud mox confugiebant, ubi aliquem a sanitate recessum animadvertabant. Aliquot guttas, saccharo exceptas assumbant, & duos tresve cyathos theæ Moscovi-

ret, commendavimus drachmæ pondere, the-riacam, cui jus carniū cum succo citri, aut infusum quoddam calidum, aut & serum lactis cum aceto superpotarent, corpore ad sudores composito; retulerunt unus & alter se magna lassitudine, torpore, membrorum contractione, temulenta, gravante, cephalalgia, vertigine, anxietate, & præcordiorum angustia, horrore, nausea correptos medicamen usurpasse, seque sudore oborto, & morbi, & mortis periculo

viticæ (sic dictæ, quia ex Japonia per hoc imperium huc adfertur) superpotabant, cubitum ituri. Mane sudore adhuc perfusi evigilabant, profus sani, aut saltem insigniter levati; quo quidem ultimo in casu remedium iterabant. Sic nonnulli sese a peste vindicarunt. Ut ut vero quosdam habuerim, sæva peste correptos, qui, opobalsamo usi fuerant, & aliqui mortem oppetierint, hinc specificam contra hunc morbum virtutem non habere sponte pateat; negari tamen nequit multum boni ab ejus prudenti usu expectari, & præstari posse; volatili enim, aromatico, nervis amico, penetranteque, imprimis ubi recens & sincerum est, pollet spiritu, quem revincit, temperatque oleum leni acore, & quadam amaritie, haud ingrata, præditum. Est itaque excitans, antisepticum, demulcens remedium, quod proli in multis ægris peste infectis, & in plurimis casibus omnino adhiberi potest, præsertim, si per alia remedia ejus virtus singularibus indicationibus accommodetur. Sic etiam in febre illa, quæ insignem ardorem cum virium prostratione conjungit, pro cardiaco convenit, vix enim inflammat. Similiter in initio morbi sub summa virium prostratione, corpore puro, saccharo solutum, & infuso cuidam aromatico, vinosove indictum præbet cardiacum insigne. Cavendum tamen a frequentiore usu, nam facile caput petit.

intra paucas horas ereptos fuisse. Eadem fere ratione Diemerbroeckius se sibi consuluisse narrat.

Sicuti vero hæc medicatio in corporibus puris, in quibus nimirum præter virus, aut ejus effecta nullus observatur notabilis a sanitate recessus, in ipso usurpata morbi incessu felicem nanciscitur successum, ita haud absimili ratione tractandi sunt, quos paulo quidem protrahitior morbus, at sine insigniori virium decremento tenet, nisi aliud symptoma urgeat, quod prius tollendum sit.

Theriaca itaque, aliaque, quæ opium ingreditur, stimulantia, illis imprimis conveniunt, quos pestis mortisque metus conturbat, magna circa præcordia anxietas, aliæque systematis nervosi ataxiæ, ut nausea, vomitus, sine alia manifesta causa vexant, viribus interim non adeo dejectis.

Siquidem vero turbæ abfuerint, aut jam omnino sopitæ fuerint, vires interim ad optabilem nondum redierint statum, superest, ut infusis aromaticis excitantibus eas augeamus; ita cerevisia tenuis, Valachis usitata, cui macis, aut cinnamomum incocta forent, addito subinde aceto, infusum salviæ, serum lactis vinosum nobis in usu erant; julapia ex aquis destillatis, spiritibus, elœofaccharis idem præstant.

Valde languidis, vigilibus, morosis, stupidis, torpidisque, pulsu interim fere naturali,

inprimis convenit inter alia vinum, fero lactis, aut infuso stimulante remixtum.

Temulentos vero, & in somnum admodum proclives, itidem languidos, pulsu debili excitat acetum. Nec facile ab aceti acrimonia læduntur, quia non adeo sensibiles sunt, theriaca in ultimis hisce, & in mox nominatis minus conveniret, ut sponte patet.

Si jam inde ab invasione, aut postea virium languori jungebatur proclivitas in sudores, & sine levamine prorumpent; vinum salviatum, aut saturatius salviæ infusum addito spiritu vini, plerumque etiam spiritu vitrioli, tum vires excitandi, tum minitanti humorum dissolutioni occurrendi scopo exhibebamus.

Ubi invasionis præceptis violentia, ingens languor, pulsus imbecillitas, calor naturali minor, frigoris recurrentis in externis sensus, aliaque indicia petechias lenticulares mature erupturas portendebant; eadem hæc usui erant, si vinum minus conveniebat infusa ex supra recensitis herbis, & radicibus meraciora, adjecto sulphuris, aut hoc potentiori spiritu vitrioli substituebamus. Macis & cinnamomum cerevisiæ, aut fero lactis fervide infusa, & ad aliquot horæ minuta digesta, apud eos præsertim, qui non nisi domestica sumebant, in usu erant.

Petechias, de quibus hic sermo est, lenticulares appellavi, quia lentis diametrum plerumque æquant; vidi tamen non raro, quæ pi-

sum majus latitudine superabant , nullam inflammationis notam in duritie aut tumore præferunt ; sed cu i omnino æquabiles semper observavi Quando remediis adhuc auscultant , intra sat brevem moram lætiores induunt colorem , & si forte æger reconvalescat , sine exulceratione pedetentim evanescent. Videntur ergo esse effusiones (a) sanguinis dissoluti , quem valorum fines fors per acrimoniam erosi , aut suo elatere destituti continere amplius nequeant , mirum profecto est , intra unum aut alterum diem , quin , ut historiæ testantur , adhuc ocyus in homine sano tantam , & tam velocem nasci posse corrui telam.

Contra tantum malum infirmas habet ars in sua potestate , quas succumbenti naturæ ferat , suppetias. Etsi enim cor energetis remediis sese fors adhuc excitari & stimulari sinat , ægre tamen vasis suus restituitur tonus ; multo diffi-

I 5

(a) Diemerbroeckius Hist. 32. narrat, se Autopta, Chirurgum in femore militis peste extincti petechiarum progressum incisione facta inquisivisse , & invenisse : *maculas illas ab pso periostio initium ducere, & latiore bali pyramidis in;ar, per medios musculos recta sirsu usque ad eu em ascendere, atque ibi in conum terminari.* Chirurgus, per-it idem Author, hac experientia nondum contentus, in brachio supra cubitum. aia factu incisione, idem illud adhuc semel inquisivit : *ubi i venimus basim duorum exanth.n.a.um (quorum prog essum q: ar.b mus) adeo profunde sitam non esse, n ue ad periostium usque pertinere, sed a duro tendine cujusdam musculi initium sumere.*

cilius humoribus debita cohæſio aut blandities, ſaltem vix ita & tam cito, ut vita conſtanter reverti queat. Hinc intelligitur, qui læpe iiat, ut optima remedia nonnihil labile levamen, & aliquantulam mortis remoram impetrent. Neque ideo ægros his petechiis adſictos tuo fato relinquendos eſſe cenſeo; ſed in extremo malo extrema remedia tentanda ſunt.

Interim auxilia, quæ ad petechias habemus, ſunt fere ægris hujus claſſis communia. Medici eſt ea viribus in ægro reſiduis accommodare. Camphora (a) ſaccharo puriſſimo, & ſpiritu vini rectificato trita & ſoluta, acetoque deſtillato admixta potenter ſtimulat; poterit, ſi opus videtur, ut nos plerumque ſolebamus, hujus miſturæ acor ſyrupo quodam, caſſiaco, ſcordii, cinnamomi, contrajervæ, aut ſerpentariæ virginianæ temperari, & ita cochleatim exhiberi. Ejus uſu vidimus non raro vires inſurgere, & petechias lætiorẽ induere colorem: immo unus & alter, quando nempe natum levamen ſultineri, & ad votum augeri potuit, ex ipliſ orci faucibus erepti ſunt. Quæ adhuc agenda reſtant, aut tentari queunt, mox ſequuntur.

(a) Sic camphoram in miſtura exhibere ſolebamus non ſolum gnari, eam mucilagini gummi arabici diu intritam aquæ miſcibilem reddi, hinc nec fauces, ut cæterum aſtolet, moleſte afficere; quod quidem incommodum in ægris his, nupte non adeo ſenſibilibus, haud tanti erat.

Tandem præceps, penetrans, efficax auxilium, vel maxime postulant ii ægri, qui ex temulento stupore titubant, queis caput vertigine rotatur, horrores sine calore recurrunt, oculi mœrent, lingua cespitat, pulsus exilis, vacuum fere refert, verbo summus languor, & apoplexiæ ineuntis symptomata tenent. Eo nimirum medentis conatus tendere debent, ut solidorum atonia, & quæ inde pendet humorum inertia vincatur, in illis elasticitas, & vis, in his motus restauretur.

Quo quidem scopo inter illa, quæ super recensita sunt, ea omnino eligi debent, quæ suam vim subito exferunt, nervos movent, irritant, vellicant.

Quæ quidem fatis meraca exhibere oportet. Aquosa enim justo copiosiora eorum efficaciam nimis enervarent, & solidorum inertiam, humorumque dissolutionem augerent.

Imprimis itaque conveniunt, quæ sub minore mole restaurandi, stimulandique virtute pollent. Spiritus alcalini volatiles, imprimis, qui oleis penetrantibus stillatitiis irretiti sunt, velut sal volatile oleosum, spiritus salis ammoniaci succinatus, anisatus, camphora, moschus, ambra grisea, aquæ spirituosæ officinarum, acetata theriacalia, tandem & plantarum aromaticarum, ut scordii, caryophyllorum, cinnamomi, syrapi, qui, ut supra jam aiebam, pro quadam mitigatione ceteris remediis, siquidem

nimis acria existimentur, addi possunt. Paucos quidem hujus ordinis nacti sumus ægros: nobis enim insciis moriebantur; secuta tamen in iis, quos habuimus, licet non semper, constans emendatio, & unius, alteriusque, qui fere desperati habebantur, ad virium constantiam, & tandem ad sanitatem reditus hanc therapiam satis confirmarunt.

Sed & externe agendo, interiorum remedium vim adjuvare valemus. Frictiones panno laneo aromatum fumo penetrato, aut aceto, spirituosive imbuto prudenter institutæ multum boni pollicentur: fibras enim commovent, agitant, irritant, vellicant; liquidi nervei excretionem sollicitant; humores fere stagnantes versus cor derivant, idque in celeriores contractiones provocant; sed & stimulantia, venarum resorbentium osculis sic applicata, suam virtutem corpori infundunt.

Vesicatoria non in his tantum, sed in omnibus, quos vis vitæ deserit, itidem locum habent. Vesica liquido distendente turgida, magna, cutis subjectæ rubor, & dolor, humorum copiam, & vim vitæ adhuc bonam denotant, vesicæ absentia vel exilitas, cutis subjectæ nigredo, vel humorum penuriam, vel vim vitæ deficientem, vel utrumque designant.

Igitur apud ægros ficcæ temperiei de subministracione liquidi sufficientis, non gravantis tamen, cogitandum est, ut, quod a vesicatoriis

speramus emolumentum , tanto certius impetremus. Sed & sic simul stranguriæ , & urinæ suppressioni , quam vesicatoria subinde excitant , obviam imus , quæ quidem mala in ægris , de quibus sermo est , nisi forte , postquam vires resurrexerint , minus metuenda videntur , quam in illis , qui bonarum sunt virium , at in his , ut jam dixi , vesicatoria haud conferunt ; interim refert clarissimus Geoffroi ex Gronvelt celebri Medico , camphoram stranguriæ ex cantharidum usu metuendæ obviam ire. Quæ tamen , si adesset , liquida copiosiora morbo , & ægro ejusque viribus commensurata , malum tollent.

Jam vero , si internis , externisque auxiliis evanescentem vitam stitimus , & ad vigorem sano propinquum revocavimus , æger in eo fere statu considerari debet , velut si peste sub febris continuæ simplicis specie prehensus esset , habita tamen ratione prægressi languoris , & secuti in humoribus dissolutionis. Certe diluentia aquosa , quæ illi conducunt , hunc nimis debilitarent , & humores in dissolutionem vergentes , aut jam forte nimium tenues magis solverent ; e contra , si volatilibus alcalinis , aliisque calefacientibus , & stimulantibus justo plus , & diutius , quam debitum virium æquilibrium postulat , insisteremus ; ægrorum in adversum scopulum , id est , in illam malorum catervam conjiceremus , quam nimius motus circulatorius post se trahit.

Reliqua igitur , quam ægri , queis vires ad debitum , cujus constantiam sperare liceat , typum rediere , in diætâ analeptica potissimum consistit ; hujus vero modum & auxilia conditiones , quæ ægro ad perfectam sanitatem adhuc desunt , & relicta forte morbi effecta facile suggerent perito. Eadem enim in peste functis occurrunt , quæ post morbos vulgares acutos observari solent.

Neque est , quod restauratis viribus circa miasma solliciti simus ; id enim natura victrix diapnoën simul reducendo exterminavit , aut saltem deposuit. Quin immo observatio nos docuit , præcipitem , velocemque morbum eluctatos in integrum restitui solere multo ocyus febrem putridam emensis. His enim æquò fere Marte valide , & diu cum morbo dimicandum fuit , proin solida , fluidaque grave damnum pati oportuit. In illis vero violentum quidem , at brevem , vita passa est insultum , quem quum superaverit , quæ fors interim natæ sunt in humoribus , noxas haud ægre emendare valet.

Supereft , ut pauca de cortice peruviano subdam. Ejus virtutem in peste explorare , & repetitis experimentis confirmare nobis nec animus defuit , nec voluntas. Verum turbata , & innumeris insuperabilibusque obstaculis objecta praxis nostra hoc fere omnes , ut ignota generatim respuebant , ita ii , queis forte furtim cortex semel porrectus fuerat , dosium sequentium

quomodocumque demum minutum, tectumve amarorem superare pertinaciter renuerunt. Præterea refrigerationes ex desidendi necessitate, tegumentorum penuria, caloris impatientia, alique in regimine, nec prævidendi, multo minus præcavendi errores, ministrorum incuria, & ruditis, eorundem in exhibendis noxiis, puta aqua frigida, & spirituosis, infauſta indulgentia, subinde & inhumana erga ægros durities, aliaque epigenomena corpus, mentemque ægrorum sic mutabant quam frequentissime, ut feliciter incerta sæpe medicatio nec constantiam lucrari, nec nostros conatus stabilire valuerit. Militi, cuius C. 3. jam memini, ingentem carbunculum, qui totum hypogastrium occupabat, nacto, febreque sat valida functo, & inde debilitato porreximus una cum cardiacis convenientibus corticem peruvianum, ut metuendam gangrænam præverteremus, & vivi a mortuo separationem promoveremus felici quidem successu, attamen vix ocyore, quam in aliis ægris, qui carbunculos insignis itidem magnitudinis gessere, & sine corticis auxilio reconvalescere. Unde omnino constare nobis non potuit, an in separanda carbuncolorum eschara tanti valeat cortex peruvianus, ut in gangræna aliis morbis superveniente.

Puella a mente aliena, petechiis nigris deturpata, alvo foetida proriente imbecilla sumpsit tres dies infulum corticis, cui congrua cardiaca, inter cetera, moderandæ alvi scopo, theriaca,

addebantur, aut interpolabantur felici cum successu. Ita & puer, in quo petechiæ nigræ in altero morbi die apparuerant, similiter tractatus, dempta tamen theriaca, mortem evasit. In aliis ægris potissimum deliris cortex eadem ratione exhibitus levamen attulit quidem, at non constans, sive ob unum plurave ex prædictis interlapta epigenomena, sive ob mali pertinaciam.

Quæ quidem tentamina, utut non satis confirmata, saltem evincere videntur, corticem peruvianum in curatione pestis tutum esse. Celeberrimus Geoffroi refert ex Sebastiano Badio Medico Genevensi Academiam Neapolitanam judicasse, corticem peruvianum contra pestem optimum esse remedium, jussisseque, ut trahe retur in usum, de successu alte filet. Profecto nota in cortice nervis amica, roboransque virtus, & in gangræna efficacia, ut nobis animum probandi addiderant, sic posteros, siquidem obsequiosiores, commodiusque habentes nanciscantur ægros, ad ulteriora excitare debent experimenta. Accedit, quod celebres Medici haud vanis suffulsi rationibus contendant, corticis peruviani vim in restauratione toni nervorum, & minutæ, amissæve diapnoës redintegratione sitam esse, quæ opinio, si vera est, nemo non videt, ab eo multum boni in peste expectari posse. Ante omnia vero periclitandum foret, num cortex peruvianus aliquid singulare, & a remediis notis non expectandum, contra

mial-

miasma pestiferum præstet, nec ne. Capiendo autem experimento maxime idonei videntur esse ægri, quorum vires in moderato adhuc sunt statu, id est, nec in insigni excessu, nec in gravi defectu; his enim tuto, ut arbitror, posset exhiberi cortex, sine ullius additamento remedii, quod ceterum ejus virtutem alteraret, aut saltem alterationis suspicionem moveret.

Ubi autem jam adest, aut metuenda est phlogistica humorum densitas, cortex minus convenire videtur, minori tamen cum periculo etiam tunc exhiberetur, quam stimulantia, multo validiora, quæ olim in usu fuere.

In ægris vero numero sexto & septimo minus stimulat, quam ut soli confidere possimus. Hinc cardiacis stimulantibus admisceri, aut interpolari debet. Si vero stimulantium cessaverit finis, nullam video rationem, quæ ejus usû roborandi scopo, interdicat. Nonnunquam evenit inceptam escharæ carbuncularis separationem, subinde quoque bubonis suppurationem ex humorum vitio, & ex solidorum inertia bonum non lucrari profectum: atqui quum hujus corticis gangrænam sistendi, gangrænosumque separandi virtutem multa nostrorum temporum probaverint experimenta, jam inde non vanam spem concipere licet in similibus rerum circumstantiis apud pestiferos eodem ipsum se distincturum effectû. Cortex cascarillæ, qui ad dotes peruviani ceterum accedere videtur, hunc aro-

mate & stimulante virtute vincit; ubi itaque hæc requiritur, quid præstare valeat tuto, credo, tentari poterit; præprimis quum & hunc non infimæ notæ Medici, ad morbos petechiales feliciter usurpasse legantur. Vide Geoffroi mat. Med. Cap. de corticibus exoticis.

Tradita hucusque doctrina circa vires cordis, debitumque humorum per vasa libera motum potissimum versatur. Verum talia nonnunquam occurrunt obstacula, quæ naturæ etiam sibi sufficientis salutare molimen reddunt irritum; quorum proin remotio singularem constituit indicationem, tanto quidem consideratu digniorem, quod ea neglecta, ne medicamentis quidem, exterminando miasmatis, aut ejusdem depositioni elaborandæ aptissimis, quidquam proficies, quin quo plus insiteris, eo magis ægrum lædes.

Nausea, vomitus, diarrhœa, præcordiorum anxietas, syncope, cardiæ ardor, delirium, & hæmorrhagia maxime obvia sunt, & singularem postulant attentionem.

Saburra in ventriculo delitescens, ut in ceteris morbis, sic in peste nausæ, vomitusque causa esse frequenter reperitur. Huc spectat, & copiosior, spissior, acriorque regurgitans bilis ætate, & autumno maxime observabilis. Hujus saburræ, sive ab ingestis fit, sive a bile, aut ab utroque præsentiam indicant prægressa in cibo, potuve intemperantia, ingestorum

furfum affurgens nidor , ponderis in ventriculo fensus , limofa , ut ægri loqui amant , oris fordities , infignis oris amerties , fitis , & irrequies. Natura talem faburram nonnunquam , præfertim ubi vires bonæ adhuc funt , fuapte fponde per vomitum excutit , non raro tamen five ob imbecillitatem , five ob materiæ tenacitatem fui muneris oblivifcitur , unde omnino per emetica follicitanda eft. Potentioribus vero tanto minus locus relinquitur , tum quod natura jam in hanc evacuationem propendat , tum vel maxime , quia turbis nervofi fyftematis , quod jam a miasmate patitur , quantum fieri poteft , parcendum fit. Irritatio gulæ mechanica ; aqua tepida cum butyro infulfo , oleo , melle , oxymel feylliticum , radix ypecacuanhæ fere fola funt , quæ tuto adhiberi poffunt.

Excuffa per vomitum materia , turbæ inde natæ narcoticis compelci , & fedari debent. His quoque vincitur , quæ , vix non femper adhuc fupereft , in vomitum propenfio ; quæ quidem etiam in illis obfervatur , qui nullum fecum ferunt craffioris materiei ventriculum infeftantis indicium. Sola enim a diapnoë , a fuis caufis , forte , & a miasmate actuofo , inducta naufæ , quin & vomitus fufficiens caufa eft.

Adiapnoë plerumque jungitur , & malum auget fpirituum ataxia a terrore periculi , mortisque metu orta , plerumque cum anxietate , oris ficcitate , & aliquali amaritie , quæ nullis cedit emeticis.

Sic multiplex nos docuit experientia non ita quidem, ut multi existimarunt emesin in peste prodesse, sed potius absente crassa materia, semper nocere. Hinc in recensitis mox circumstantiis diluentibus, demulcentibus, grate acidis, calide potis, malas cardiæ affectiones, primum superare conabamur; quibus si non cederent, narcotica iisdem admiscebamus, aut interpolabamus. Sequebatur cutis lenis mador, dein & sudor, qui nausæ, vomituritionique finem imponebat. Unde eo in casu, quo saburra haud manifestiora, quam quæ ab adiapnæ, spirituumque ataxia oriri solent, sui exhibebat indicia; diluentium, utpote quæ & ipsam saburram, si fors adsit, solvere, mobilemque reddere valent, maluimus ante experiri efficaciam, quam ægrum intempestive emeseos periculo exponere, & tunc narcoticis vix locum dabamus; attenti num natura fors nihil moveret, malique conditionem per evidentiora signa declararet; ac tum demum, ubi ex levamine non secuto, ex nausæ symptomatumque pertinacia, augmentove rebellem, crassamque materiem subesse colligere licuit, hanc per emetica excutiebamus.

Cœlebs quædam quadraginta circiter annorum, mox in principio anorexia, nausea, levique circa præcordia anxietate vexabatur; nullaque aderant alia indicia, quæ emeseos exciandæ necessitatem suaderent; videbanturque hæc mala diluentibus, & demulcentibus supe-

rari posse. Verum his ægra magis magisque angebatur, jamque vigiliæ perpetuæ, delirium, & insignis præcordiorum dolor aderant. Tertio morbi die porrigebatur theriaca andromachi larga satis dosi cum decocto hordei calido, copioso, cui remixtum erat acetum, sudores cingendis scopo. Augebatur febris; sitis inexplebilis; ingens cardiacæ ardor inflammationis ventriculi metum ingerebant. Tandem dabatur post duas a theriaca horas radicis ypecacuanhæ semidrachma; cui ægra aquam tepidam superpotabat. Vomuit cum insigni levamine, evanescentibus anxietate, nausea, cardialgia, delirio. Sequēbatur placidus somnus, & lenis sudor, bubo increvit, & ægra reliquum morbum facile superavit.

Sicuti vero hic eventus emeseos necessitatem, & utilitatem ad oculum demonstrat, ita ex symptomatis, quæ misera ex optimis diaphoreticis perpessa est, concludi omnino debet, quod supra jam dixi, præsentē saburra, quo plus sudorum profectioni insistimus, ægros tanto magis lædi. Ceterum si virium in ægro vacillans status, aliave symptomata citam poscerent medelam, aut ex emetici dilatione damnosæ prudenter metuerentur sequelæ; utique satius esset in casu dubio ægrum emeseos, quam gravioris mali subire periculum.

Verum & notandum est, facile evenire posse, præsertim in ægris febre putrida detentis,

ut in progressu morbi saburra , potissimum bilis , circa præcordia colligatur , quæ ab initio non fuit , quæque proin , mox ubi se manifestat , per vomitum , aut pro re nata per alvum deturbari debet , tum quia operationem naturæ circa apostemata remoratur , tum vel maxime ne postea perniciosam adferat , vixque compescendam diarrhœam.

Si excussa est , aut prorsus nulla fuit crassior saburra , æger tamen vomit , ad paregorica & narcotica omnino confugiendum est ; queis pro ea , quam virium status & reliquæ ægri suggerunt conditiones , indicatione varia admiscenda , vel superpotanda sunt. Sic ubi æger minus calebat , vires languebant aquæ menthæ proprio spiritu potentior reddita , laudano liquido remixta mihi in frequenti usu erat , item & theriaca andromachi. Antemeticum Riverii etiam aliquoties ex voto successit. Id in ægris bonarum virium exhibebam.

Si vero vomitiones prægressæ , aut etiam , ut Sydenhamus loqui amat , materiæ morbificæ radii intro reflexi , id est retrogrediens materia perspirabilis , tantam induxerint cardiæ sensibilitatem , ut his ipsis irritetur , quæ vomitui compescendo idonea exhibentur , tunc stragulorum pondere , capitis obvelatione , panni lanei aceto forti aromatico calido imbuti , panis ex furno recens extracti , oleorum stillatitiorum , herbarum , pulverum aromaticorum , & narco-

ticorum ad cardiã externo applicatu tentandum est inducias impetrare , quæ internis remediis locum dent.

Verum & subinde contingit , Medicum non prius advocari , quam ubi natus ex vomituum frequentia , intolerabilis cardiæ ardor , dolor , febris , sitis , aliaque indicia ventriculi inflammationem , aut jam præsentem , aut certe imminetentem manifestant : tunc res ægri in angusto est ; quæcumque enim , five antiphlogistica , five emollientissima , aut anodina in usum externum , internumve trahantur , vix aut ne vix quidem tanto malo opitulabuntur : unicum superest auxilium venæ sectio ; quæ proin instituenda est , si ex virum conditione aliqua saltem utilitatis spes affulgeat.

Vomitus materiæ biliosæ , sinceræ , aut æruginosæ , vel utrisque remissæ vertigini , virium collapsui , aliisque apoplexiæ signis superveniens , exitialis est. In mitiori malo theriaca andromachi cum aceto & camphora subinde levamen attulit.

Fluxus alvi spontanei utilitas , & artificiosi necessitas , noxæve iisdem , quæ de vomitu mox dicta sunt , dijudicantur rationibus ; ut enim hunc abesse semper præstat , ita ceteris paribus , alvus clausa præfluente magis ægro conducit. Omnis enim , quæ non ad sanitatis legem & morem fit , evacuatio cutis excretionem , adeo in peste necessariam , divertit : dein

pestis, acutissimus morbus quum sit, si omnino ante quartum diem, aut ipso quarto die mortem non infert, saltem futuri exitus plerumque exhibet criterium. Quivis vero æger alvum clausam, ut minimum ad quartum diem usque, si non ultra sine incommodo perfert. Denique natura virulento laceffita stimulo, a suo scopo sæpe sponte aberrat, justosque transilit limites, & dum in initio levari viderur, paulo post succumbit; sive ex nimia alvi evacuatione, sive ex miasmatis violentia, utpote quod sub illa per viam, qua oportuit, excerni nequivit. Quid ergo boni jure expectari posset, si ars temerario ausu turbas concitaret, aut augeter?

Cautum ergo oportet esse Medicum circa alvi referationem, quum etiam ea, quæ in aliis circumstantiis, in alio morbo profutura fuisset, perniciem adferre possit. Unde multo frequentiores sunt indicationes, quæ alvum moderari, aut cohibere, quam quæ solvere jubent. Interim verum est, quod quæ materiem primas vias gravantem moderato fluxu egerit, semper proficit. Remanens enim in corpore talis materia morbum fovebit, spasmos turbasque suscitabit, quæ salutari cutis excretioni, miasmatisque depositioni non minus, forte & plus officient, quam si fluxisset. Præterea eadem hæc, ut jam supra dictum est, quo diutius in corpore hospitabitur, tanto magis corrumpetur, & funestam serius ocyus inferet diarrhœam.

Ubi itaque ex prægressa intemperantia , abdominis elatione , vagis doloribus , murmure , hypochondriis tensis , dolentibus , aliisque indi-
ciis materiam in intestinis turgere , & jam exitum moliri cognoscebamus , emollientia & lubricantia exhibebamus ; queis , raro quidem , non-nihil ex lenissimis eccoproticis addebamus ; at ea tantum dosi , quæ præcise sufficere videbatur , ut natura suo muneri obeundo alliceretur , nequaquam irritaretur.

Solenne vero nobis erat , pacificam hanc catharsim sic instituere , ut quod per alvum secessurum esset , liquidum , simul refarciretur , ut nimirum diapnoë vel nunc absens post tanto commodius impetraretur ; vel præsens vix turbaretur. Hinc quæ alvo solvendæ erant , conveniente calido , satque copioso vehiculo , quod tamen vires facile moverent , diluebamus , aut superpotandum exhibebamus.

Nostri Valachis pruna , aut etiam mala persica cum melle coquebamus in pulvem , quam cochleatim sumebant , & calidum superbibebant hordei decoctum ; quod & nonnunquam addito nitro , & melle per epicrasin solum exhibebamus : decoctum quoque prunorum & passularum itidem cum melle & nitro in frequenti usu fuit.

Eadem omnino ratione saburram sub morbo congestam , aut jam motam educere , quam lenissime satagebamus. Bilis potissimum æstate & autumno , ut in morbis vulgaribus , sic in peste

sæpissime regurgitat , quæ omnino evacuari debet.

Si vero prudenter metuitur , ne mox enarrata lubricantia materiam efficacius solvant , vel ipsa eadem hæc egerendæ copiam nimis augeant , aut intestina justo plus lævigent , hinc fluxum proritent , quem postea refrænare , aut cohibere difficile fore videatur , fatius erit per suppositoria saburram ad exitum sollicitare , quæis , si fors non obaudiat , clysmata emollientia , utpote quæ minus , quam quæ per os assumuntur , turbant , in usum trahenda erunt ; horum auxiliorum commoda non admittebat plebis , cui opem ferebamus , ruditas , utpote quæ fere omne id rejiciebat , quod non noverat , aut olim non experta erat.

Ubi alvus spontaneo , & simul moderato fluxu sine virium , & excretionis cutanæ detrimento saburram evacuat , nihil tentandum erit , quod eandem sistere , aut turbare queat. Vidimus sub tali alvo absentem diapnoen prodire , bubonis germen attolli , carbunculum inflammari , petechias miliares cum insigni levamine foras erumpere , immo & jam prostantes non tantum non regredi , sed lætiores induere colorem , si vero natura salutari quidem , at nimis præcipiti motu gravantem sarcinam excutere nititur , sicque ipsa suas vires justo largius profundit , eam refrænare , & intra debitos limites continere oportet. Materix autem in copia & qualitate

conditiones , morbum prægressa aut ejusdem invasionem comitata prophasis , ægrive prædispositio , maxime vero præsentis in eo vires docebunt , quid agendum sit , nonnunquam obtinendo justo moderamini demulcentia , leniter mucilaginosâ sufficiunt. Sæpe idem in; e trant aromatica , intestinisque robur addentia medicamenta , subinde hæc & illa conjungenda sunt , ut simul intestinis prospiciatur , & materiæ acrimonia obtundatur.

Quæ quidem , si nec scopum feriant , superfunt anodina & narcotica , varia , demulcentibus aut & roborantibus addenda , vel interpolanda proportione , prout rerum circumstantiæ postulabunt , procul dubio quandoque & conferet clysmate quodam demulcente , emolliente , aut si opus videtur , leniter laxante materiam in intestinis stabulantem educere , aut saltem minuere , dein aliud anodinum immittere , ut , si hac ratione malum omnino non tollatur , saltem induciæ impetrentur. Per extra quoque aromatica , ventriculo , umbilico , immo & toti abdomini applicata , aliquid proficere possumus , imprimis si horum efficacia per calorem externum ope sæculorum fursure , avena , herbis siccis referorum adjuvetur , interea dum convenientia interne exhibentur.

Ex his quoque intelligitur , qua ratione is alvi fluxus sisti debeat , in quo nec cruda corruptave in intestinis ingesta , nec bilis acrior abun-

dantiorve, aut alia crassior faburra culpari potest; ubi videlicet perspirationis per suas causas impeditæ materia remeat, totumque primarium viarum tractum inundat, & sursum, ut de vomitu dixi, deorsumque sæpe cum impetu evacuat. Talis alvi fluxus evacuata materia nonnunquam sponte sistitur, vel saltem diapnoicis, & leviter aromaticis remediis facile cedit: aliquando tamen & narcotica requirit, præsertim si materia acrior intestina nimis lacefferit, aut iisdem lævorem induxerit, bolus armena, quæ putredini resistit, acre obtundit, & simul roborat, in his circumstantiis pulchro se subinde distinxit effectu. Ubi autem viribus fractis accedit frequens, liquida, foetens; biliosa alvi dejectio, vix non jam cum ægro conclamatum est, vixque alia, quam in externis internisque auxiliis, quæ mox recensui, relinquatur medela.

Ex his omnibus elucescit alvum sponte fluentem non semper damnosam, ut voluit Diemerbroeckius, proinde eandem non continuo sistendam esse, ex adverso vero eos itidem in errore fuisse, qui pestis curationem sine discrimine a catharticis inchoabant, rati miasma adhucdum imprimis latens, aut jam intra corporis recessus admissum catharsi evocari & educi posse. Talis enim catharsis contra Naturæ ductum instituta, quid aliud facit, quam quod vires labefactet, motum Naturæ, qui versus

peripheriam est , pervertat , miasma forte jam ad vasa cutanea propulsum , intro revocet , spasmos cieat , augeatve , tandem humores , qui expellendo veneno vehiculo esse debuerant , eliminet , vix postea refarciendos ?

Nauseæ , vomitus , diarrhœæque causis merito accensentur vermes. Invisorum in aliis morbis meminit Diemerbroeckius Hist. 48. 52. 70. quos in putredine vi veneni concepta subito natos autumat. Nobis nulla alia species occurrit præter lumbricos , qui procul dubio , ante pestis invasionem , in corpore præexistebant.

Mulier , quæ cum viro ægris serviebat , peste correpta nauseis , & vomituritionibus , quæ nullis remediis cedebant , vexabatur. Propinatum emeticum magnam lumbricorum copiam per os & alvum expulit. Compescendis a vomitu turbis , & restituendæ diapnoæ dabatur sub vesperam theriaca andromachi cum camphora , dein & infusum diapnoicum : unde mire levata postridie reperiebatur , sicque mansit duos dies in optima sanitatis recipiendæ spe. Accessit dein irrequies , & somnus turbatus , alvusque aperta , sed mollis , quæ nullos vermes excussit , cutis erat madida , bubo immotus , ægra interim valde debilis. Reficiendi vires gratia porrigebatur theriaca cum camphora , & infuso vinoso. Altero mane dormiverat sat commode , sed simul magnam vermium copiam rursus regesserat , cum levamine quidem , mansit tamen

debilitas, quæ optimis remediis se restaurari non sivit. Paulo ante mortem massam egressit vermium enectorum, qui vix a fœcibus distingui potuissent, nisi antecedens morbi decursus horum suspicionem genuisset, felicior fuit puer, qui ab initio morbi lumbricum per os rejecit, sine ulla mala sequela.

Non dubito hæc animalcula apud multo plures hospitium habuisse, verum antea malum non suspicati, minus attendimus: quam ut potiori vitent incuriam, duo hæc exempla sufficiunt.

Remedia quod attinet, ea certe in peste locum non habent, quæ alvum valide movendo, vermes excutiunt, & expellunt, immo nec ea, quæ intestinorum pituitam sensim minuunt, & educunt. Peste enim infecti protractum, ut ut mitem alvi fluxum non ferunt, multo minus fortem catharsin, ut ex dictis abunde colligitur. Verum quum ea fere omnia, quæ curando morbo principi porriguntur remedia, veribus horumque nido adversa videantur, iisdem quoque subinde fugantur, aut prorsus necantur. Interim si quis familiaria & usu comprobata quædam contra vermes speciatim usurpare cupit, ea seligat, quæ non turbant. Sic sulphur, cinnabaris, pulveres absorbentes, radix præoniæ, silicis & alia id genus pro re nata in usum trahi queunt, dummodo nihil exhibeatur, quod officiat, & ea interim fiant, quæ ma-

joris momenti postulant indicationes. Hinc si vires simul excitandæ sunt, camphora, myrrha, scordium, tanacetum, radix valerianæ sylvestris, quæ a virtute anthelmintica laudantur, & simul stimulant, ceteris anteponi debent.

Anxietas tam individuum est a peste symptoma, ut vix ullus reperiatur æger, qui ejus profus expers sit. Vario modo eam exprimunt ægri, dum sibi circum præcordia bene non esse, cor dolere, angi, premi, stringi, arctari perhibent, aut alia æquipollente phrasi utuntur.

An a miasmate hujus origo? Certe si ejus efficacia in solidorum atonia, viriumque cordis, & vasorum in fluida renifus labefactione, ut jam sæpe monui, potissimum consistit, ibi procul dubio noxa se primum manifestabit, ubi sanguis naturaliter lenissime movetur, id est, in convergentibus venæ portarum ramis, in quibus proin sanguis congeretur, & fere stagnabit. At aliunde constat nata in hepate notabili obstructione leviolem gravioremve perentifci ad cardiam anxietatem. Numquid ergo humorum in eodem viscere retardatio, congestio, stasis eandem quoque sensationem creare valent? Tanto autem magis inducor, ut credam id fieri, quod anxietatem queri viderim ægros, in quibus nulla ex mox enarrandis causis subesse videbatur, & interim respiratio vix, aut non nisi leviter læsa apparebat, pulsusque, si debilitatem excipias, ad sanum accedebat.

Verum aliæ causæ sæpe accedunt, quæ solæ hoc symptoma producere, & miasmati junctæ exacerbare valent. Saburra circum præcordia congesta anxietatem subinde fovet, hæc excussa, si vires consent, aut congrue excitentur, cessat, revertente simul diapnoë.

Multo autem frequentius spirituum ataxia & inde nati spasmi eundem affectum excitant, & augent. Atrocis videlicet morbi idea, discriminis mortisque metus, politicarum ordinationum apparatus, imminens in nosocomium detrusio, & a suorum consortio privatio ægros mire turbant, & angunt. Vidi tamen anxios, qui se levi & minime periculosa febre teneri arbitrabantur, & ceterum nihil habebant metuendum.

Longe sævior erit anxietas, si cordis vires propellendo per pulmones sanguini sint quoque debiliores, & hinc respiratio lædatur, quod quidem etiamsi sanguis minime densus, sed potius tenuis fuerit, id est, absente pulsus duritie, roboreque evenire posse, nemo non videt. Hinc quoque fors explicari potest, qui fiat, ut calor in internis fere æstuosus, in externis vero remissus appareat. Quum enim labefactatis potentiis moventibus circulatio in majoribus vasis fere tantum absolvatur, tanto major erit in internis humorum attritus, & tanto major æstus, quo circulationis ambitus minor evadet.

Anxietatis curatio ex dictis facile eruitur: si faburra angit, ea protinus ejiciatur: si vires languent, stimulentur per talia, quæ simul ad peripheriam ducunt: si animi pathemata eam foveant, paregoricis sopiantur: si sanguinis viscositas inflammatoria in culpa sit, solvatur per congrua remedia, & si vires ferant, per venæ sectionem, ea ratione, ut supra dictum est. Si vero hoc symptoma cum respiratione anhelosa viribus profus fractis accedit, ut in omnibus morbis, sic in peste medelam non admittit.

Animi deliquium est ingentis subitæque virium prostrationis effectus, in quem quoque graves animi affectus frequentissime concurrunt. Eadem in peste conferunt, quæ in aliis morbis. Acetum forte simplex, aut penetrantibus aromatis prægnans, spiritus alcalini simplices, aut oleis stillatitiis nupti vulgaria sunt, & simul efficacia in usum externum internumque trahenda remedia.

Ardor stomachi ab omnibus causis oriri potest, quæ eum extra pestem producere valent. Communissimæ tamen sunt ciborum corruptela, bilis regurgitans, spirituosorum, ad quæ plebs tum præservationis, tum medelæ scopo, saltem in his terris plerumque confugit, acrimonia, immo medicamentis nimis calide sumptis præsertim vinosis, acidis, aromaticisque subinde debetur, ad hanc causam oportet attentum esse Medicum, ne fors morbo tribuat, quod ex medela oritur, malum.

Pro varia itaque causa diversa quoque ratione huic symptomati succurritur, ubi materiae acris copia insignis est, vomitu spontaneo artificiose quandoque tollitur, at non semper perfecte, mali reliquæ diluentibus demulcentibusque, & ad peripheriam ducentibus, ut plurimum auscultant, & reduce diapnoe penitus evanescent, quando videlicet ab imminente, aut jam ineunte inflammatione non oritur, de hac autem ardoris specie supra dictum est.

Deliria, ut a varia causa procedunt, variaque juncta habent symptomata, diversam quoque poscunt medelam. Sæburra circa præcordia congesta eadem non raro fovet, qua ejecta cessant, aut saltem mitigantur. Subinde vix aliud culpari potest, quam quæ a miasmate pendent turbæ: illo eliminato, aut deposito sponte cessant. Ita occurrerunt ægri, qui mox ab horripilatione in impotentiam mentis lapsi, omnium, quæ acciderant, quæ ipsi sumperant, nescii, quarto die bubonibus carbunculisque se deturpatos mirabantur. Nonnunquam excedenti humorum versus encephalon motui debentur: argilla aceto subacta, fermentum panis solum, aut herbis aromaticis intritum plantis pedum supponebamus, aliquando demulcendis, qui hunc affectum fovebant, spasmis paregorica modo mitiora, modo efficaciora, pro re nata ceteris medicamentis adjungebamus.

Ubi vero deliria a sola virium imbecillitate proficiscuntur, dum huic convenienter succurritur, illis quoque medela adfertur.

Coma eos plerumque tenet, quibus laxior est solidorum compago, & humores abundant: raro febris in his modum excedit; hinc vesicantia ad furas, subinde & ad nucham applicuimus; præsertim ubi metus erat, ne superstites in ægro vires vincendo morbo impares futuræ essent.

Hæmorrhagiam narium in paucissimis ægris observavimus. Salutaris erat, ubi eam mera sanguinis dabat abundantia, viriumque robur comitabantur, temporum pulsatio, pungens capitis dolor annunciabant, & levamen sequebatur, quod ex voto procedens cutis excretio, & tumorum elatio demonstrabat, sic circa diem quartum oborta, puerum quatuordecim annorum ab acri, quæ ipsum jam inde ab invasione torferat, cephalalgia vindicavit, bubonem extulit cum insigni & constanti ceterorum symptomatum levamine. In alio ejusdem ætatis puero septimo morbi die æque felicem nacta est successum.

Ea vero lethalis fuit, quæ viribus imbecillis accedebat, quæ a soluto per vim morbi sanguine proficiscebatur, quæ ægrum magis debilitabat. Hanc præcedebant, comitabantur, aut brevi sequebantur petechiæ latæ, subinde primum rubellæ, dein lividæ, & tandem nigrae. Vix aut ne vix quidem compesci poterat, & etiam si sisteretur, tantum mora necebat

morti, quæ tanto certius sequebatur, quod nec sanguinis tenuitas cito corrigi, nec viribus consuli poterat, quin recrudesceret malum. Habui aegrum ætatis floridæ, temperiei sanguineæ, qui quartum morbi diem cum optima spe eluctatus erat; accessit, causam rescribere non potui, ingens debilitansque narium hæmorrhagia quinto morbi die, quam quidem stiti, sed rediit ineunte sexto die, & eam brevi post excepit phrenesis, cui æger commortuus est. Qui quidem eventus mihi suspicionem indidit, ægrum in spirituosis clanculum salutem quævisse, ceteri enim similes ægri moriebantur obscure convulsi.

Fluxus menstrui eadem plane ratio est, quæ hæmorrhagiæ; narium videlicet exitium fert, a sanguinis nimia tenuitate oriundus, irregularis, enormis, debilitans, salutaris est, quem congruo tempore & modo insurgentes Naturæ vires cient.

Mulier 35. annorum robusta & carnosa tres abhinc dies vagos in artubus inferioribus dolores, in eam, cephalalgiam, gravitatem experta interea, dum mortuam lavaret, vibrante sub inguine dextro, ibidemque sedem figente dolore percellabatur. Incessit altero die horis pomeridianis horripilatio, quæ totam noctem duravit. Exhibita ad diaphoresin medicamenta levamen attulerunt quidem, at inconstans: spasmodici ad diaphragma dolores totam noctem turbaverant.

Tertio die his accesserat respirationis difficultas, tullis molesta, tensio ad nucham, ardor

ad cardiacam, ructus frequentes, foetidi, os amarum, lingua sordida, fere sicca, pulsus celer, contractus, fortis tamen; dabatur emeticum.

Quarto die levatam se aiebat ægra, dolorem tamen ad tempora, & ad orbitas querebatur; pulsus hesterno fortior liberiorque hæmorrhagia narium, utut non copiosa, omnia symptomata minuit, cutique modicam humiditatem reduxit.

Quinto die, qui ab horrore quartus erat, menses ad consuetum tempus fluentes excepit sudor, qui febrem ceteraque mala minuit, & dein plane sustulit. Bubonem ovi magnitudinem adeptum gessit in tertiam septimanam immotum. Tandem dissipatus est. Puerperas peste correptas, quas videre contigit, e medio sustulit loehiorum fluxus.

Hæmoptœn, mictum, aut alvum cruentam non observavimus. Lethales pronuntiavit Diemerbrœeckius, excipe tamen hæmorrhoides, quando mere abundantem evacuant cruorem.

Quæres, an, & quatenus miasma affectionum stomachi causa sit, aut haberi possit?

Movendæ huic quæstioni ansam potissimum dat eorum sententia, qui credunt miasma saliva irretitum, & deglutitum nervos stomachicos proxime afficere, nauseam, vomitumque tanquam salutaria conamina habebant, queis hostem eliminare satageret, atque hinc emeticorum necessitatem, & utilitatem demonstrari contendebant.

Huic opinioni favere videtur sequens casus. Purificationis minister cistam, quæ supellectilem ex familia peste extincta residuam, aliquot menses recondiderat, horis ante meridianis jejunus aperiens foetore insolito, quem ad nullam speciem revocare, proin nec explicare potuit, offendebatur. Supellectilem tamen excutere aggrediebatur; verum mox ingenti, & infanda cephalalgia, caligine, vertigine, vomitione, virium prostratione, & totius faciei abalienatione prehendebatur. Domum reverti cogitans lociorum suavisumpsi, quem præsto habebant, haustum spiritus vini viridis sic dicti, quia folia menthæ in eo macerantur, ter, quaterve vomuit, redibat menti serenitas, & satis virium, ut facile domum repeteret. Lectum petiit, & probe dormivit, a quo sic refectus est, ut postridie ad solitos redierit labores. Quum itaque vomitus tam cito, & tam feliciter juvenit, videtur miasma stomachum affecisse, idque mox rejectum fuisse.

Multa tamen idiopathica, immediatæque nervorum stomachicorum a miasmate affectioni sese opponunt observata, quæ si opinionem contrariam non profus evertant, saltem valde incertum reddunt. Quæ mihi occurrunt, referam.

I. Absente omni in primis viis saburra, in nullo non ægro imbecillitas, hebetudo; stupor, temulentia observantur, quæ malas cardiæ affectiones tanto quidem magis post se trahunt, quan-

to fuerint graviora; illa si sustuleris, hæc sponte disparent, etiam nullo sequente vomitu, ut patet exemplo Diemerbrœckii, qui fœtore pestifero graviter affectus solo tabaci suctu se vertiginem, nauseam, cordis anxietatem a se dispulisse testatur; ergo miasma suam vim in encephalon primo exseruisse videtur; si enim per applicationem ad cardiacam nocuisset, procul dubio ejici per vomitum debuisset; nemo enim tabaco virtutem miasma pestiferum domandi facile tribuet, præterea omni verosimilitudine caret fœtorem illum, qui procul dubio miasma secum vexit, ad cardiacam delatum hanc affecisse, & ex hujus consensu symptomata encephali ortum duxisse.

2. Materię æruginosæ origo, & rejectio, & in peste, & in aliis morbis haud topico ventriculum offendente irritamento, sed gravi encephali læsioni, quæ talem vomitum præcedit, & comitatur, jure merito tribuitur; cur non ab eadem causa leviori mitius malum quoque repetatur?

3. Inedia, nausea, vomitus æque observantur, ubi pestis per fomitem, quam ubi ex aere contrahitur.

4. Hominis in atmosphæra pestifera constituti, oris & narium cava, patens aeri pulmonum superficies, miasmate, quod vehit aer, continuo alluuntur, sine noxa, quæ applicationi huic tribui possit; sed si hæ partes, quod tamen rarum est, aliquando in pestiferis affectibus conspiciantur, invasionis & progressus morbi con-

fideratio fatis docent, miasma vi vitæ ab internis ibidem deponi; ut quid ergo id solo applicatu cardiacam lædere dicatur?

5. Noxios vapores, puta vini fermentescen-
tis, carbonum, plantarum virosarum, aut e
putrido corpore emergentes nemo facile dixerit
nocere, quatenus saliva intriti, aut per se ipsos
cardiæ nervis applicantur. An masticatoriorum
usus, sollicitaque salivæ exspuitio, vel exile
subministraret præsidium homini, qui gravem
his halitibus subiret atmosphæram?

Neque tamen hæc sic dicta volo, quasi eos
damnem, qui salivam apud ægros sollicite ex-
spuunt, & in hunc finem masticatoriis utuntur,
sed tantum contendo difficillimum esse, vel pro-
babili conjectura assequi, miasma haud ultra quam
in ventriculum penetrasse, idque adhuc excuti
posse. Sane noxæ, quas ab emesi jure metui-
mus, cautum debent reddere Medicum, ut re-
media, quorum emolumentum ambiguum est,
non temere adhibeat.

Interim si fidelis observatio latentis in ven-
triculo, & non ultra progressi miasmatis indicia
aliquando detegeret, lenissima, largoque vehiculo
diluta, velut aqua tepida cum butyro, oleo,
melle, potius e re forent, quam potentiora.

Narrat Diemerbroeckius post Authores, quos
citatur, scelestos homines fuisse, qui carbunculos,
& bubones ex cadaveribus abscindebant, aut sa-
niem ex putrescentibus diffluentem colligebant,

& inde pulveres, unguentaque parabant, hæcque fanis hominibus propinando luem propagabant

Jam vero, si talis casus mox a propinato pharmaco innotesceret. Medico, quantocius exturbandum, nullaque ei sese intra corpus insinuandi mora relinquenda foret.

Quæ hucusque scripsi, ad curationem adultorum maxime spectant, inde tamen, quid teneræ ætati conveniat, non obscure colligitur. Hinc pauca tantum monenda habeo.

Sat constans est Authorum observatio, teneram ætatem pestis jaculis magis, quam adultos impeti, & occumbere. Celerior humorum motus, horum facilis rarefcentia, nervolæ fabricæ a levissimis causis, quæ adultos vix movent, irritabilitas, & quæ a prophasibus, a frigore, nimia ingestorum copia, prava qualitate proficiunt vitia, hæc corpora ad pestem præparare, & pestis violentiam augere videntur. Accedit nota omnibus regimen obtinendi, & huic ætati medicinam faciendi difficultas, quam humana prudentia, & piarum fraudum astutia vix superare valet. Nequam ætas in ipso rationis primordio omnia respuit, quibus non assuevit, & persuasionibus minus obsequitur, quam irritatur. Quo plus institeris, eo morosiores pertinacioresque reperies.

Eo igitur enitendum erit, ut seligantur remedia, quæ diætam potius, quam medicinam sapiunt, & simul pro varia invasione, virium,

& morbi statu, humorum indole, aliisque circumstantiis vincendo malo conducunt.

Lactentibus præcipuum est remedium lac nutricis; hujus ergo vivendi ratio eo dirigenda est, ut proficuae lacti concilientur dotes. In genere sit aquosum, tenue, dilutum, blandum, ex vegetabilibus potius quam ex carnibus natum; si vires infantis excitare convenit, potest nutrix frequenter infusa, seminum anisi, carvi, aut foliorum, plantarum aromaticarum; queis pulvisculum ex camphora eleo-saccharo quodam conveniente, pro re nata præmittat; ipsi vero infanti syrups, queis virtus cardiaca inest, in vario vehiculo exhiberi possunt.

In acidorum usu caute mercandum est cum infantibus, quos, quum per se valde irritabiles sint, levis etiam acor in morbo facile offendit. Accedit, quod & ipsi acido nonnunquam ante morbum jam laborent, tandem acida lactis in coagulum pronitatem augent. Unde si humorum imminens, aut jam iniens depravatio indicaverit, sic mitigentur, ut nocere nequeant.

Lactationem emensis lac vaccinum tripla, quadruplaque aquæ copia dilutum; emulsiones valde itidem dilutæ; infusa theæ vulgaris calide sorpta diluendis humoribus, temperando horum motui, & promovendæ diapnoe sitique sedandæ sufficiunt; pro ultimo tamen scopo syrupus quidam ex succis acidis addi potest.

Si quidam requiritur stimulus, infusa leviter aromatica, ut seminum anisi, jura carniun,

queis chærophyllum, aut radix petroselini incocta sint, e re erunt, his & pauxillum croci addi potest.

Ubi vires vacillant, eadem hæc virtute ditiora, mullum cui myrrha aut camphora addita sit, illas erigunt. Vinum huic ætati raro amicum. Si tamen consuetudo & morbi ratio suadet, modicum aqua dilutum exhiberi poterit. Epispastica & vesicantia ætati & morbo accommoda subinde locum habere queunt.

Nimiæ nervorum irritationi occurrunt, & medentur infusum, aut & syrupus florum papaveris rhæados, & pro ratione papaveris albi.

Si humorum dissolutio metuitur, syrupi ex succis acidis, ut myrtillorum, corticis peruviani infusum, tecta amaritie, & cetera, quæ supra in curatione adultorum citavi, adhiberi queunt; at habita semper ætatis & morbi ratione.

Tandem morbi, queis hæc ætas ceterum obnoxia est, in insectis omnino attendi debent. Acido sæpe laborant, subinde, voraces quum sint, primas vias habent saburra oppletas. Ab lactatos, quin & pueros grandiores infestant non raro vermes. Hinc quæ de vomitu, catharsi, & vermibus dixi, ubi opus erit, in usum, quem ætas fert, revocanda, & exhibenda sunt.

Accedo nunc ad therapiam apostematum, quæ in externa corporis superficie apparent, bubonum videlicet, & carbunculorum.

Enarrata capite tertio bubonum phænomena plane evincunt, eos inflammationes vulgares exacte æmulari, similibusque ut ipsas exitibus obnoxios esse. Externa ergo, quam poscunt, medicatio iisdem prorsus nititur, & dirigi debet dogmatis, quæ inflammationis historia generalis suggerit, & præferibit. Solum, quod interest, discrimen dat conditio materiæ, utpote quam revellere, aut repercutere rarissime certe turo liceret. Neque enim natura eam frustra deponit.

Antequam vero ultra pergam, monitum volo sub omni quidem forma, ad vulgares tumores usitata medicamenta pestilentibus itidem applicari posse. Fomenta & cataplasmata eximii sunt subinde, & ferme necessarii usus, incommodum tamen habent, quod apud ægros parari, certo caloris gradu apponi, in eoque conservari, & frequenter renovari debeant, indeque denudationem poscant, & gnaros servulosque ministros, qualium in peste ut plurimum penuria est. Unguenta diluunt, & facile loco cedunt. Commodissima sunt emplastra, quia a Chirurgis pro suo otio ad telam extendit comportari, ægris distribui possunt, cito applicantur, tenacius adhærent, & rariorem postulant renovationem. A fomentis itaque, cataplasmatibus & unguentis hæud expeti solent, peste grassante, effectus, quos præstare valent emplastra. Atqui quum tamen ceteris paribus

inertiora sint , eo saltem enitendum est , ut , ubi resurget , reddantur efficacissima. Id fiet , si ex materia scopo idonea componantur , iusta donentur consistentia , liberaliter illinantur , tepesacta applicentur , & facculorum arena , furfuribus , farinis , herbis siccis farctorum appositu in debito calore conserventur.

Triplex in bubonibus stadium distingui potest: primum ineuntium , alterum maturantium , tertium suppurantium.

Ineuntes cum levamine , & virium augmento indicant naturam perficiendo , quod intendit , operi parem , spemque dant optimam , id ipsum reapse perfecturam esse , nisi quid adversum intercurrerit. Topica ergo adfectio nihil requirit , quam ut incepta metastasis adjuvetur , materiaeque deponendæ receptus extus promoveatur. A dolore autem , quem vires bonæ stipant , leniore , aut acutiore , minorem , aut majorem in loco adfecto resistantiam obtinere intelligimus. Conducent ergo emollientia & laxantia. Primo quidem casu sufficiunt emplastra , quæ vix plus agunt , quam materiam perspirabilem in loco , cui applicantur , cohibendo , eamque ibidem sistendo. Emplastrum diachylum simplex in usu frequenti nobis fuit. Altero vero casu aliud emollientius e re est , ut exempli causa emplastrum filii Zachariæ Dispensatorii Vienneusis , vel simile. Quando dolor præter rationem , id est , ex debilitate lenis observatur , at-

que hinc metaftafis non levat , aut feignius pro-
cedit , emollientia non repugnant quidem , ac
his irritantia remiffiora , aut validiora pro re na-
ta adjungantur , aut ea feligantur emplafta ,
quæ utraque virtute pollent. Talia funt de mu-
cilaginibus , diachylum cum gummi , de am-
moniaco.

Si dolor magnus ægro moleftiam , inquietem ,
vigilias faceffit , jam liquet , irritantia omnino
noxia effe , & emollientia efficaciora requiri.
Emplafta , quæ ad hunc fcopum plane funt ,
Dispensatorium Viennense non habet , facile ta-
men parari poffunt ex fymphyto , althæa , mal-
va , feminibus lini , fcœnu græco , oleo lini , aut
olivarum , & cera , quantum fufficit ad debi-
tam confiftentiam. Eadem hæc tum & multa
alia , quæ brevitatis gratia prætereo , pultibus
ad emplaftorum commoda accedentibus aptam
præbent materiem. Unguentum de althæa ,
populeum , diapompholigos virtute funt eximia ,
quæ , fi per fe applicare minus juvat , in em-
plaftri formam facile cogi poffunt. De facculo-
rum ufu fupra dixi , neque etiam obfto , fi fo-
menta & cataplaftmata emollientia fubftituan-
tur.

Interim fcire refert , an dolor cum infigni
virium labefactatione conjunctus fit , an ex ve-
lociore humorum motu proficifcatur ; fi ultimum
obinet , mox enarrata emollientia plane indi-
cantur , queis pro re nata dolorem efficacius

obtundentia admisceri possunt , puta cynoglossa, solanum, hyoscyamus ; si primum, jam intelligimus , acrimoniam insignem subesse , & humores in spontaneam abire corruptelam. Ergo simul conducent , quæ putredini resistunt. Fermentum panis , acetum , scordium , alliaria , tanacetum cum ceteris mox enarratis in usum veniunt tali nimirum temperamento , ut dolorem non adeo exacerbent , quam levent. Subinde theriaca Andromachi emplastri instar illita omni scopo satisfacit.

Non eadem itaque singulis ægris æque conducunt externa remedia. Dummodo tamen vires consent , non tanti refert , quis præcise sit medicamenti ex sese congrui in virtute gradus ; natura enim sibi sufficiens exquisita non postulat. Et profecto docuit experientia ex applicato eodem remedio , bubones alium in his , alium in istis , prout nimirum virium status , indolesque morbi dabat , nactos fuisse salutarem exitum , resolutionem , aut abscessum. Sic apud Valachos sui Medicos, qui folium brassicæ aqua calida maceratum , dein butyro , oleo lini , subinde & melle illitum usitabant , uterque exitus quoque locum habuit. Immo Medici Chirurgique , qui nihil non mollebantur , ut abscessum obtinerent , hunc tamen non semper impetrarunt , sed resolutos tumores aliquando saltem viderunt. Quamdiu igitur bubones inter alterutrum exitum , quod sub initia communissimum

est, ambigunt, suadet ratio, ut mediam viam incedamus, & eventus determinationem naturæ, arte ut plurimum sapientiori relinquamus, nihilque tentemus, quod eam in transversum agere valeat.

Neque metuendus est materiæ depositæ regressus; a viribus enim, quas interna medicatio dirigere debet, maxime pendet veneni in loco minus resistente retentio. Et certe id non ex attractionis topicæ inopia, sed potius ex virium defectu unquam remeasse videtur. Legitimus ergo externæ Therapiæ in bubonum initiis scopus est, ut salutarem metastasim impetremus; & ceterum, quo vergat, a secuturis phænomenis edoceri præstolemur.

Ex his omnibus patet eos, qui cum febre inflammatoria sunt, pestis typos, vesicantium, attrahentiumque ad bubones applicationem respuere. Neque ulla nos docuit observatio, aut firma, credo, adferri potest ratio, quæ evincat talia in peste plus præstare, aut specialius indicari, quam quidem in morbis vulgaribus. Dixi autem supra, locum habere in levamen morbi principis, ubi vis vitæ vacillat, & labitur. Atqui tunc solenne nobis erat, ea ut plurimum ad furas, aliquando & ad brachia, subinde quoque ad nucham applicare, dum interim, quæ rerum conditio suggerebat, ad ipsos tumores uturpabamus rati, sic principi topicoque morbo simul fieri fatis.

Quan-

Quando ex morbi duratione, vehementia, symptomatum pertinacia, dolore pulsante, aut formicante tumoris elatione abscessus ineuns intelligitur, maturationi vacandum est per eadem ipsa auxilia, quæ vulgares abscessus exposcunt. Virium præfens status, humorum conditio, ipsaque tumoris phænomena peritum facile docebunt, quid, & per quæ agendum sit. Velut enim in principiis sic sub maturatione non eadem æque omnibus conveniunt. In his sola emollientia, in istis & irritantia magis e re sunt, subinde dolorem obtundentia, sæpe & antiseptica indicantur, ad eandem fere normam, quam de primo bubonum stadio, suggerebam.

Bubonum germina, qui febre continua mitiore tenentur, aut ex vera maligna resurgunt, longe frequentius, quam in ceteris dissipantur, nihilominus contingit quoque, ut tumores, qui sub febre fat acri maturationis ineuntis indicia exhibuerant, media velut inter resolutionem abscessuum via consistant, obtusumque tantum subinde, & nullum extincta prorsus febre faceffant dolorem. Tales videlicet præter tumoris incommodum nihil habent a sanitate alienum: subinde quidem abrupta maturatio resuscitatur; in pluribus tamen materia talibus humoribus contenta per urinam & alvum spontaneo naturæ motu educitur. Neque ideo suadeo, ut æger suæ forti committatur. Juvat enim hominem, quam citissime fieri potest, incommodo li-

berari. Vesicantium applicatu, ut ut pro more cutem exulcerarent, parum profecimus. At successit in iis, quos medelæ non piguit, sedula congruaque propinatio diluentium, attenuantiumque remediorum, & applicatio emollientium aut simpliciter talium, aut simul magis, minusve irritantium. Hedera terrestris, veronica, scabiosa, althæa, glycyrrhiza, sceniculum, petroselinum, convenientem potum dabant, cui subinde salem quemdam medium, puta nitrum, admiscebamus. Extus vero quoddam ex emplastris supra citatis, ut diachilum simplex, vel cum gummi, de meliloto aliudve, prout rerum conditio suadebat, applicabatur. Catharsis opportunum instituta opus accelerare solet.

Et periculo non vacat materiæ talis justo longior in tumore procrastinatio. Mulier sexagenaria, phlegmatica, quæ abs ope medica pestem feliciter superaverat, bubonem immotum circiter septimanam gerebat, & sæva ophthalmia vexabatur, quam cathartica levabant quidem, bubonem tamen non movebant. Advocabar quadam die, & invenio regresso dolore perfecte cæcam. Validum satis catharticum aberrantem materiam eduxit, & visum perfecte restituit. Similis fere casus notatur in Lib. 3. consult. Med. Gregorii Horstii. Sect. 3. ubi Antonius Poxpartus Ulmensis Reipublicæ olim Medicus de juvencula quadam Augustana sæmina

temperiei frigidæ narrat, post evictam luem die cæcitatibus undecimo, exhibitis pillulis ex extracto cephalico purgantibus cum venæ sectione, revulsione gratia in brachio dextro instituta, lucem oppido recepisse. Et si vero regressi bubonis nulla hic fiat mentio, videntur saltem quædam morbi reliquæ fuisse cæcitatibus causa, quæ tempestive educi debuerant.

Quæ quidem exempla, quum sint bubonum, in quibus incepta suppuratio extincta est, nullatenus iis patrocinatur, qui sub specioso, ne bubonis lente maturantis materia regrederetur, obtentu plane crudos aperiri jubebant. Talem enim praxim eadem, quæ in abscessibus vulgaribus crudis inferre mala testatur Diemerbroeckius: *Quibus enim, inquit, bubones citius aperiebantur, iis id male cedebat, nam plerumque immensi dolores sequebantur, inflammatio accedebat, febris augebatur, & sæpe etiam ulcus malignum ac difficilis curationis reddebatur.* Qui bubones itidem crudos scarificabant, vix feliciores fuisse videntur.

Lib. 3. Cap.
12.

Bubonum semimaturorum apertio minori quidem subest periculo, mitioresque trahit post se sequelas. At saltem id adfert incommodi, quod crudi adhuc, & aperti marginis suppuratio & tardius, & difficiliter impetretur.

Consultius itaque omnino videtur, ut bubonis abscedentis perfecta expectetur maturatio. Sane a seriore, tempestiva tamen, apertione

nihil mali secutum esse unquam observavimus.

Maturi bubonis indicia alibi insinuavi. Aperi vero curatio eadem plane est , quæ vulgarium abscessuum. Si proin ulcus iisdem , quas hi ad sanationem postulant, in circumjecta , subjectaque carne , & humore adfluente præditum fuerit conditionibus , non video , ex qua ratione , quoque vero simili sub obtentu apertum diutius , quam vulgare quodvis retineri debeat.

Si quod vero se opponit consolidationi obstaculum nullum , observare nobis fuit , quod in vulgaribus non occurrat , ejus proin ablatio , medicatioque ad communes ulcerum regulas , cautelasque institui , & exigi debet ; illas autem nemini non notas suppono.

Exposita hujusque bubonum pestilentium medicatio eam abunde refellit , quæ tumores recens natos , crudosque ferro & igne damnavat. Sic virus foras evocari , extirpari , figi , destrui contendebant magni nominis , & peritiæ viri. Quanti vero valeant eorum argumenta , expendere eo lubentius superfedeo , quod talis praxeos authores , fautores , commendatores eam ab experientia , & eventuum felicitate firmare , quantum scio , non sustinuerint. Certe rerum gnarus se vix adduci finet , ut credat ex æquali utrinque numero pauciores sectorum , estorumque , quam benignius tractatorum terram uoperuisse bubones , deinde etiamsi cetera pe-

titarum ab indole morbi rationum, & eventuum momenta forent utrobique paria, plurimi tamen adhuc interesset odiorum, quæ plebs ex crudeli methodo adversus medentes, & medelam concipit, ansam præcidere & remove.

Multa quoque alia auxilia a virtute specifica quadam alliciendi, attrahendique foras veneni magis encomiis laudata fuisse leguntur. Ut ut vero inficiari nequaquam præsumam, fors esse in rerum natura verum miasmatis pestiferi magnetem, vix tamen ex omnibus, quæ in hunc usum unquam adhibita fuerunt, auxiliorum, vel unum credo existere, cui virus obsequio fuisse demonstrari possit. Et quis odorum virosorum, halituum subterraneorum, carbonum accensorum noxam ex corporis his male affecto solo substantiæ cujusdam ad partem quamdam applicatu se extrahere posse cogitabit? Omnia itaque virus attrahendi, deprædicata virtute medicamenta aut nihil, aut ex communi tantum aliarum materiarum vi egisse videntur. De præcipuis pauca subjiciam.

Veratri nigri radix eo censu magnum nomen apud multos obtinuit teste Diemerbroeckio. Ejus frustulum cortice abrafo, in medio femore, aliave a corde remota parte cuti prius incisæ apponebant, & emplastro firmabant. Sic ægrum manus, pedesque vinctum in dirissimo, omnemque patientiam excedente dolore totas viginti quatuor horas retinebant. Queis elapsis totum

virus extractum , ægrumque omni periculo liberatum propalabant. An eventus experimenti veritatem firmaverit, nemo, puto, mecum non ambiget. Saltem paucissimos, si ullos, reperissemus in nostro suburbio ægros, qui non maluissent pestis sortem periclitari, quam medellam.

Emplastrum magneticum arsenicale multi quidem, nemo tamen magis extulit Barbetto, qui id ad extrahenda omnis generis venena efficacissimum esse deprædicat. Mihi & nonnullis, queis applicatum fuit, immanem dolorem, & ex hoc febris furorisque augmentum attulit, sic ut Chirurgus magnetem avellere, & ad communia eaque mitiora regredi debuerit; videtur ergo illius emplastri vera virtus in irritatione & corrosione consistere. Verum innumeri sunt ægri, queis similia medicamenta plane nocent, ut ex dictis facile colligitur.

Cucurbitulas, quarum usus gravissimis in arte viris arrisit, plane repudiavit ab experientia Diemerbroeckius. *Semper enim, inquit, post adhibitas cucurbitulas, cruciatus immanes, febres acerbiores, inquietudines, & anxietates majores sequebantur, nec ullum levamen inde consecutum fuisse unquam vidimus, ita ut earundem usum omnino relinquere necesse fuerit.*

Intentio autem, quam præseferabant, in earum usu Medici erat per earum actionem virus a corde citius & melius detrahere. Hinc

eodem teste, cucurbitulas ineunte morbo ipsis tumoribus cum multa flamma apponebant rati, ut videtur, & quemadmodum ipsa res loquitur, modicam attractionem nihil, aut non satis veneni evocaturam esse. Atque hinc intelligitur origo & causa sinistrorum, quæ earum applicationem secuta sunt effectuum. Et certe fortis attractio loco obstructo, inflammatoque applicata tanto magis obstructionem firmabit, augetque, quo simul vis vitæ fuerit robustior, proinde infarcti vasis distentis debilitatisque humores promoveri impotes stagnabunt, & corruptentur, vixque benignam suppurationem, nedum resolutionem admittent, sed & simul excitus ab applicatione dolor perennabit & increfcet, quia præfens infarctio fibrarum nervearum distractarum impedit relaxationem.

Quæ quidem non ideo adfero, quasi arbitrer cucurbitularum usum semper, & in omni ægro eadem mala esse secutura, sed ut reddam cautos, qui eas experiri cupient. Saltem in aperto est, quod hic intendo, vix aut ne vix quidem plus præstare boni in peste, quam communia irritantia. Propriam experientiam adferre non valeo, eam enim periclitati non sumus. Transeo nunc ad therapiam carbunculorum.

Non quævis constitutionis pestilentis ætas carbunculorum æque ferax est, & bona pars ægrorum abs carbunculis perit, & convalescit;

neque eosdem citra prævium bubonis germen nasci observavimus. Videntur ergo bubones universalis esse metastasis, carbunculi vero duntaxat addititia, quæ materiam, quam illi non capiunt, in superficiem corporis advehat, at excellenti, ut carbunculorum phœnomena effectaque ostendunt, præditam causticitate. Hæc autem non solius miasmatis soboles esse, sed simul ab præexistente, aut per morbum nato humorum vitio originem ducere videtur, carbunculi enim serius oriuntur, & homines blandorum humorum rarius infestant, ut alibi dixi. An ergo plane abessent, si invasio non inveniret, aut morbus non gigneret acrimoniam? An iusta idoneaque ineuntis morbi medicatio carbunculos ceterum futuros in aliquibus saltem ægris præoccupare potest? Observata interdum materiæ, quæ genesi carbunculi destinata videbatur dissipatio, pro opinione affirmativa stare videtur.

Sic autem comparata est, quæ per carbunculum fit metastasis, ut ab eo, quo inflammatio orditur, puncto necrosis incipiat eodem, quo illa incedat, gradu. Dolor facile tolerabilis, lenis calor, rubor modicus, tumor humilis, phlegmonem in sua specie mitem designant, exiguamque portendunt fore escharam. Ex adverso dolor magnus, urens, ardens, rubor in centro subito nigrescens, versus exteriora purpureus, in peripheria flammeus, cito progre-

diens, tumor altus, latus indicant tanto amplior, quo plus excedunt, fideratum iri carnis portionem. Etſi vero amplitudine inſignes carbunculi in noſtra epidemia occurrerint, nunquam tamen eo necroſim proſerpſiſſe, tantæque molis evaſiſſe vidimus eſcharam, cui ſeparandæ, aut ulceri inde relicto conſanando natura, primum carbunculi ſtadium emenſa, per ſe impar fuerit, dico per ſe; quemadmodum enim in vulneribus ex ſeſe non lethalibus, ſic etiam ultimis carbunculi ſtadiis intervenire queunt epigenomena, quæ ægrum ceterum optime conſtitutum morti tradant. Longe itaque frequentiffime natura inflammationi ſuccumbit; quam ubi jam exceſſit, vires tunc reſurgentes ſolæ, vel ſaltem congruis adjutæ auxiliis eſcharam ſeparare, ulcusque conſanare haud ægre valebunt. Hinc illi Medici, qui ſpecioſo ſub obtentu magnam veneni partem abſumendi, fiderationisque progreſſum coercendi carbunculos a principio cruento ſcarificabant, vel novacula ad radicem uſque exſcindebant, vel ferro candenti urebant, aut aqua forti, butyrove antimonii inungebant, illi inquam Medici videntur, nec morbi principis, nec mali topici indolem, aut naturæ propoſitum ſatis perſpexiſſe. Et certe dubitare licet, an ſcopum, quem præſerebant, cum ægrorum levamine emolumentoque unquam aſſecuti fuerint. Ut minimum adeo moleſtas, ne dicam crudeles, praxes pauciſſimos, ſi ul-

los credo , reperturas esse nostra ætate fautores.

Quando enarrata supra symptomata ex ratione remittunt , inflammatio fixatioque consistunt , carbunculi ambitus lenis , erysipelatis instar rubet , dolor nullus vel saltem valde exiguus adest , jam infit , aut saltem instat mortui a vivo separatio , quam natura mitissimæ suppurationis ope circum circa , & infra pedetentim absolvit , in his lentius , in istis celerius , prout nimirum eschara mole major , minorve fuerit : prout a viribus ægri faventes , repugnantesve intercesserint conditiones , ut c. 3. jam monui.

Est vero abscedens eschara superficie , quæ aeri contigua fuit , nigra , intus subtusque albidâ , fere cinerea , viva carne vix laxior , & fere foetoris & putrilaginis expers. Canis enim , qui domi bene habebat , suumque herum in nofocomia comitabatur , deciduas moles avide devorabat , idque sine ulla noxa.

Prosper inflammationis , separationisque successus ulcus purum relinquit adversus impurum. Contingit quoque , ut , quod mox purum erat , ex neglectu , medelæ diætæve perveritate , aliisque epigenomenis ichorem , fordes , carnes spongiosas concipiat. Verum nemo nescit , hæc ipsa mala ulcerum vulgarium esse communia.

Ex his omnibus sponte sequitur primum carbunculi stadium , quod inflammatio est , maxi-

nam poscere a medente sollicitudinem. Ab eo enim sequentia pendent. Deinde plurimi interest ægri vitæ, ut, quæ per phlegmonem fit metastasis, optabilem fortiatur eventum, ad hunc autem naturæ robur, & congruus humorum motus præsupponitur. De quibus in therapia morbi principis jam actum est.

Topica vero remedia quod attinet, origo mali scopus & indoles satis docent, jam in ipso carbunculi primordio talia applicanda esse, quæ resistenciam, quam adfecta pars receptui materiæ opponit, minuant, vasa relaxent, phlegmonem mitigent, verbo commodissimam facillimamque, quam malum admittit, obtineant metastasim.

Ergo requiruntur emollientia, quorum selectum phlegmonis magnitudo, imprimis dolor & ardor definiunt. Carbunculis minoribus emplastra mere saturnina, puta album coctum, aut de minio, ut plurimum sufficiunt. Ad majores vero, ubi plus emollire, & dolorem temperare convenit, cremor lactis, butyrum recens, unguenta mollissima de althæa, populeon, diapompholygos iisdem emplastris pro phlegmonis amplitudine commode illinuntur limbo intacto, qui sua plasticitate adhærescat. Emplastrum diapompholygos, quod in quibusdam pharmaciis prostat, iisdem usibus efficax est, & commodum. Nostri Valachi, ut bubonibus sic, & carbunculis cremorem lactis, butyrum,

oleum lini, folio brassicæ lapathive illita applicabant.

Loci adfecti indoles singularem subinde poscit attentionem. Notum est partes tendinosas humidorum, oleosorumque minus patientes esse. Ubi itaque carbunculus eas occupat, medicamenta conducunt, quæ emolliente quidem, at simul amica nervis pollent virtute. Simplificissimum emplastrum ex terebinthina & cera, tum & ea, quæ hujus additione, vel aucta copia ex balsamo arcæi, aut unguento basilico parari queunt, e re maxime fore videntur. Si dolor urget, nihil vetat, & anodina ipsis emplastris admisceri aut superillini ea, quam mox explicabam, ratione.

Quæ tumorem coronat vesicula, nostro jussu forfice discindi solebat, ut nimirum contentus humor efflueret, succedentique locum daret, sic enim causticæ materiæ copia quadante minus minui, phlegmoneque limitari videbatur. Saltem ex ejus apertione artificiali nihil incommodi observavimus, verum nec etiam notabilem noxam, ubi sponte rumpebatur.

A progressu autem mali, symptomatumque conditione peritus facile statuet, an præfata medicamenta sufficiant, an eorum virtus augenda, an alia substituenda sint. Emplastra, qualia bubonibus insigniter urentibus suadebam ex symphyto, althæa, farina lini, hujus oleo, ceraque, adjectis, si vis anodina singulariter expe-

tatur , cynoglossæ , solani , hyoscyami Succis confecta omni fere scopo , quem summa phlegmone , indicat , satisfaciunt ; queis tamen si ineriora comperiantur cataplasmata fomentaque , quemadmodum de bubonibus ajebam supersterini , aut substitui possunt. Radix cynoglossæ a nonnullis Authoribus tanquam specificum ad carbunculos medicamentum laudatur.

Non raro convenit emollientibus addere antiseptica , acetum , fermentum panis , scordium , rutam , alliarum , ubi videlicet dolor abs levamine remittit , & humores ex virium impotentia potius , quam ex nimio motu , impactuve stagnare videntur. Sic minitanti corruptelæ occurrimus , & quandam in parte adfecta irritationem ciemus , eo minus nocituram , quod virium præsens status ab intus congrue stimulari postulet. Diemerbrœckius pulstem emollientibus , antiseptisque constantem ad carbunculos quidem universim commendat , at in proposito casu specialiter convenientem. Ejus compositionem vide apud Authorem lib. 3. de peste cap. 13.

His aliisque , quæ in eundem finem parari , & applicari queunt , remediis escharæ quoque prospicitur , utpote quæ laxa servatur , nimiaque ejusdem exsiccatio , contractioque impeditur , secus enim fibræ vivæ carni cohærentes inflammationem peripheriæ augerent , fiderationemque ultra , quam metastasis exigat , pro-

pagaret. Ubi eschara ad notabilem molem & amplitudinem excreverat, solebamus eandem scalpello fulcare, ut nimirum vasa subjecta adhuc viva pressione liberarentur, & facilius a mortuis abscinderentur. Eadem operatio subinde aliquoties iterabatur, prout videlicet eschara novam crassitiem adipiscebatur.

Carnis vivæ læsio solícite vitanda est, dolorem enim, & inflammationem exacerbaret.

Porro animadversione dignum est, carbunculi escharam, longe rarissime, nisi fors insolitæ causæ accesserint, in tabum diffuere. Hinc non eam generaliter loquendo, quam Gangrenæ vulgaris eschara poscit solícitudinem & antisepticorum applicationem, non nocebit tamen, si fulcis artefactis ejus virtutis liquor infundatur, dum interim vivæ, quæ circumjacet, carni per idonea medicamenta consulitur. Cavendum tamen, ne nimia arefactione, contractioneque vivæ carni cohærentibus fibris vim, & ægro dolorem inferat.

Ubi ex phlegmonis, fiderationisque stato progressu, dolore, ardoreque cum euphoria desinente, aut saltem valde imminuto naturam circa separationem mortui occupari colligitur, haud adeo emollientibus datur locus, quam leniter roborantibus; juvat enim vasa viva firmari, & ipsam escharam paululum abs ulla tamen violentia contrahi. Emplastra saturnina, ut album coctum vel de minio, unguentum album

simplex, aut & pro ratione camphoratum ut plurimum conveniunt. Si tamen viva caro iusto laxior, pallidiorque apparet, si liquor, qui inter escharam, & carnem vivam adfluit, nimis tenuis, dilutus, & fere aquosus est, proinde separatio segnius procedit, e re est, languentem humorum motum excitare per interna remedia, & per externa vasis flaccidis stimulum, & robur addere.

Quando eschara amplior fibris dumtaxat crassioribus cohæret, & ceterum undequaque mobilis est, abscissione tolli debet. Nimirum Chirurgus molem mortuam sinistra manu per tenaculamprehendit, & elevat, tum dextra forcice fibras rescindit abs alio dolore, quam qui fors a distractione proficisci potest. Si æger renuat, natura quidem opus tandem absolvit, at tardius. Minores vero escharæ hæ operatione non egent, utpote quas natura bene constituta cito & facile solvere solet.

Ulcerum carbuncularium therapia eadem plane est, quæ vulgarium, nullamque parit difficultatem, quæ in his non occurrat. Si ulcus purum est, facile coit. Secus vero digerentibus, abstergentibus subinde, & corrodentibus depurari prius debet, quam consolidatio instituat. Quod merito satis.

Neque enim lubet latius excurrere, meoque proposito satis esse reor, arostematum pestilentium medicationem eo perduxisse, quatenus

ab ea, quæ vulgarium est, recedit, aut recedere videri potest. Et quæ fors desiderantur, vel ex dictis facile intelliguntur, vel ea doctrina chirurgica repetenda sunt. Quæ fusi medicamenta, quantum licuit, ex pharmaca deprompsi in gratiam Chirurgorum, qui fors absque Medico pestiferis opitulaturi sunt. Medicis vero, metuo, ne nimis effusus fuisse videar, non possum tamen, quin de carbunculis internis pauca adjiciam.

Helmontius & unus alterve, qui pestiferorum cadavera aperuerunt, testantur se escharam, carbunculi effectum, in ventriculo reperisse, unde Diemerbroeckius concludit, alia quoque viscera eodem itidem malo infestari posse. Symptomata autem, quæ tales ægros tenuerant, referunt Authores summam anxietatem, inquietudinem, debilitatem, vomitum continuum. Atqui quum hæc ab aliis causis proficisci, & sine carbunculo existere queant, facile patet ambigua esse indicia. Dolor ardorque simpliciter infirmam dant diagnosin, talia enim mala etiam per notabilem moram nonnunquam queruntur ægri nullo sequente carbunculo, ne externo quidem. A dolore itaque ardoreque validis unum velut punctum infestantibus, dein incrementibus, & ex congruis adfecti visceris, huicque consentientium symptomatis potissimum repetenda videtur, carbunculi interni diagnosin. Verum tunc intelligimus phlegmonem sic sævire, aut eo jam processisse, ut ejus materia vix aut

ne vix quidem loco moveri, aut resolvi queat. Deinde natura prægresso jam debilitata morbo turbis, quas novum malum excitavit, vel plane succumbit, vel saltem largas, quales malum poscere videtur, non admittit evacuationes, puta venæ sectionem, aut catharsim. Multo minus ab antiphlogisticis, aliisque remediis sufficiens medela jure expectari potest. Si tamen eæ se offerrent circumstantiæ, quæ vel longinquam tantum darent vitæ prolongandæ spem, satius foret anceps experiri remedium, quam nullum.

C A P U T V.

Prophylaxis.

Omnes cautelæ, quas prævertendæ & aver- tendæ pesti, humana hucusque excogita- vit, & adhibuit industria, tendunt 1. Ar- cendo cum infectis & suspectis consortio. 2. Mias- mati in aere suspenso, aut in fomite delitescenti delendo. 3. Corpori humano contra mali insul- tum roborando.

Primo scopo antiquissimum & optimum fuit fuga præsidium; sed si hanc omnes indistincte, & sine ulla providentia arriperent, non solum nemo esset, qui ægris in his calamitatibus adsi-

steret , iique nebulonum rapinæ præda manerent ; sed etiam per eos ipsas fugientes , si non omnes , saltem per aliquot seminium mali in loca , quo fugiunt , transplantaretur. Invaluit itaque apud Respublicas bene ordinatas mos , ut tantum in ipso pestis exordio , & nonnisi vel inutilibus incolis , aut saltem , quorum opera carere possent , fugere permiserint.

Ergo retinendi sunt in loco infecto , qui iura dicant , plebem regant , congruas sanctiones ferant , earumque observationi vigilent ; annonam & ceteras ad vitam necessarias res comparent , caritatem , famemque avertant. Deinde ii opifices , quorum opera carere nequeunt , qui eodem loco retinentur. Tertio : qui animarum aut corporum curam in se suscipiant ; cultus divini ministri , Medici , Chirurghi , Pharmacopœi , Obstetrices. Tandem , qui mortuos sepeliant.

Amandandi sunt sine ulla mora , & mox ubi pestis invasit , omnes vagabundi , mendicantes , otiosi : quin immo , quantum fieri potest , omnes , quibus facile carere possunt , qui in loco infecto retinentur. Quo enim hominibus magis vacuatur , tanto quoque minus relinquitur pesti pabulum. Numquid satius foret , homines sanos e suis sedibus exturbare , & vel invites periculo eripere , quam in horum gratiam ægris ex sua sorte afflictissimis , proin commiseratione dignissimis mortiferas inferre molestias ?

Atqui quum ut mox monebam , periculum sit , ne lues per ipsos fugientes disseminetur , plane necessarium est , ut iis duntaxat simpliciter fugere liceat , quos ab omni suscepti miasmatis suspicione illibatos esse constat ; ideo fugiendi licentiam ad ipsa pestis exordia restringi consultum est. Ubi vero malum invaluit , tunc omnes , qui alio se conferunt , methodo mox enarranda prius probandi sunt : imprimis , qui de plebe sunt homines , qui quum in compitis & plateis fere continuo versentur , facile miasma colligunt. Laudabili itaque & necessaria providentia solent loca peste infecta vigilibus circumduci , qui exitum arceant , & mali propagationem prævertant. Sed interea ipsa loca adhuc illibata , immo & integræ provinciæ suæ invigilant securitati , dum per appositos itidem vigiles a suis finibus omnes , ex loco aut provincia infecta venientes ; aut nullatenus , aut saltem non prius admittunt , quam omnem exuerint suscepti miasmatis suspicionem.

In hunc finem extruuntur ædificia publica , in quæ , qui ultra pergere meditantur , moram quandam explere , ibidemque illibatæ sanitatis probationem deponere adstringuntur. Ædificia hæc lazareta ; mora vero quarentana appellantur ; posterior quidem a numero quadraginta dierum , quorum intervallum primi institutores pariundæ de sanitate probandorum certitudini necesse esse duxerunt.

Utut vero hoc institutum insigni sane sese distinxerit emolumento, eique integræ provinciæ, & regna suam a peste immunitatem sæpe acceptam retulerint, & adhucdum referant, frequens tamen meditatio mihi rationem nondum suggestit, cur exantlanda in lazaretis mora numero quadraginta dierum adstricta fuerit. Sive enim pestis decursum, sive miasmatis indolem considero, nihil invenio, quod satisfaciat. An forte observationes legi ansam dederunt? Afferre, aut negare non ausim, qui paucos Authores de Peste legi. Interim sequentes potius innuunt miasma pestiferum, quando ex uno loco in alium transportatur, intra multo breviorē moram in actum deduci. Sic Armenus ille Mercator, qui pestem sive in se ipso, sive, quod verosimilius, in sua suppellectile in Toemces intulit, eo trigesimo Septembris appulit, & sexto Octobri jam ægrotabat; a quo alius Mercator duodecimo ejusdem mensis luem itidem contraxit. Qui hunc in Valachiam reduxit lazareti minister, miasma secum retulit, & jam ejus prolium una tertio ab ejus reditu die peste correpta est. Anno 1762. in pagum quendam Bannatus Temesvariensis duodecimo Novembris pestis pedem intulit, & decimo septimo ejusdem lues jam tredecim animas letho dederat. Utinam omnium pestilentiarum initia sic constarent! procul dubio ex observationibus palam fieret, aut saltem erui posset longitudo moræ, intra quam miasma se-

dem mutans sese exserere solet. Verum circa nullum morbum veræ fidæque observationes magis defunt, quam circa pestem.

Ostendi capite secundo, virus pestiferum per venarum resorbentium oscula sese in corpus humanum insinuare, humoribus misceri, cum iisdem circumduci; tandem cum materia perspirabili, ceu vehiculo educi sine noxa, in illis hominibus, qui in atmosphæra venenosa sani vivunt. An ergo quadraginta dierum mora requiritur, ut tales homines, siquidem ab infectis, & suspectis recedant, susceptum, & in ipsorum corporibus hospitans miasma tam perfecte, & tam secure exuant, ut neque ipsi peste dein corripri, neque eandem aliis communicare queant? Profecto, utut mora, quam virus pestiferum in tali homine sano, ceteroquin manente, trahere queat, accurate & velut ad horam definiri non possit, eam tamen quadraginta diebus multo breviorē esse oportere, evincunt sequentia. Ago autem de homine tantum, nulla habita vestium, aut supellectilis, qua tegitur, ratione; de quibus postea dicam.

I. Homo sanus per novā quotidie restauratur alimenta, quæ in assumentis substantiam intra paucum tempus convertuntur. Dodartius observavit sedecim uncias missi sanguinis, in homine non debilitato, quinque dierum spatio restitui. Qui ex morbo reconvalescunt, brevi itidem vires resumere solent.

Sect. I ma
Aphor. 73.

2. Superflua , & nutritioni inepta recre-
menta intra sat breve intervallum per alvum ,
urinam , & perspirationem insensibilem excernun-
tur ; Sanctorius observavit , si unica die ob ali-
quod erratum libra perspirationis retineatur , na-
turam triduo solitam esse , illud retentum insen-
sibiliter evacuare.

3. Qui ulcus , aut vulnus gerunt , si quid
acre , aut digestu difficile assumunt , noxam in
loco affecto,plerumque intra nycthemeri spatium
sentiunt.

4. Sulphur , & allium ingesta intra haud
adeo longam moram materiem perspirabilem suo
inficiunt odore ; qui itidem non adeo diu post
evanescit , si , qui assumpsit , abstineat , & ve-
stes , quas gessit , mutet.

Neque ullam considerationem meretur , quod
nonnulli ex miasmate venereo , & canis rabidi
sumunt argumentum ; nam hæc , eorumque
actio a pestifero toto cœlo discrepant. 1. Hoc
adeo subtile est , ut aerem inficiat , in eodem
suspensum hæreat , & ex eo ceu vehiculo in exi-
lissima venarum oscula penetret. Nullo autem
experimento constat , homines solo aere medio
luem veneream , aut rabiem caninam contraxis-
se. 2. Virus venereum & canis rabidi partis
affectæ humores primo tantum vitiant , a quibus
ferius aut ocyus reliqua humorum massa tandem
depravatur : pestiferi vero actio sese in solida
statim exferit , & morbum totius corporis primo

ſuo inſultu creat. 3. Neque miasma venereum, neque rabidi canis tam facile, & tam feliciter e corpore humano ejiciuntur; ſicut peſtiferum, etiam ubi jam agit, ejici ipſa peſtis curatio demonſtrat.

Patet ergo ad oculum, quam inepte virus venereum, & canis rabidi in caſu ſubſtracto peſtifero æquiparentur; ſane ſi ſalutis publicæ integritas & conſervatio ab iis, quos miſmatis peſtiferi ſuſpectos habemus, tam diuturnam exigeret probationem, quanta eſt mora, quam miasma venereum, & rabidi canis in homine ſine notabili ſanitatſ jactura deliteſcere comper- tum eſt, nec tres, nec plures meſes, immo nec integer annus ſufficientem parerent ſecuritatem, ut, qui ſe peſtiferorum contaminaverint uſu, ſine periculi metu reſtituerentur ſocietati, quam quidem ſequelam nemo facile admittet.

Interim valde ſuſpikor, an non Diemberœckii authoritas protelandæ in lazaretis probationis occaſionem dederit. Is adducit in hſtoriarum, quas ſuo tractatui de peſte adjunxit, centeſima tertia exemplum nobiliſſimi viri, „qui
 „ ſorore & fratre peſte extinctis itidem conta-
 „ gium hauſerat, & modo de gravativo capitis
 „ dolore, modo de totius corporis laſſitudine,
 „ modo de debilitate corporis, modo de inap-
 „ petentia, aliſque ſimilibus malis, & fere
 „ ſemper de cordis anxietate tres meſes con-
 „ queſtus erat; ſuo (Diembrœckii) ſuaſu
 „ decem ſeptimanas relictis omnibus rebus

„ suspectis aerem mutaverat , in locum sa-
 „ num se contulerat , & ibidem antidotorum
 „ præservantium usum nunquam interimiserat ,
 „ tandem quum eadem symptomata crescerent
 „ ad se (Diemerbrœckium) reversus , assum-
 „ pto uno alterove alexipharmaco , persistenti
 „ correptus fuit bubone , qui primo biduo ali-
 „ quantum adauctus absque maturatione eva-
 „ nuit. Æger tamen ventriculum , contuber-
 „ nio venenati hostis debilitatum diu retinuit ,
 „ tandem duobus vomitoriis , & aliis medica-
 „ mentis congruis in consuetum sanitatis statum
 „ restitutus est „. Notat dein Author , hunc
 ægrum toto , quo venenum in copore latuit tem-
 pore , usque ad perfectam sanationem nulla fe-
 bre manifesta correptum fuisse.

Veneror authorem , & ejus fidem , vix ta-
 men me temperare possum , quin valde dubi-
 tem , an rite observaverit , & symptomata mia-
 smati pestifero non adscripserit , quæ causis
 vulgaribus debebantur. Certe omnis , qui ejus
 librum tertium & quartum revolverit , facile vi-
 debit , eundem miasmati multa tribuisse , quo-
 rum id causa non erat. Verum & plurima in hoc
 casu incurrunt , fidem pene superantia. 1. Æger
 tres menses integros miasma pestiferum actuosum
 circumgerebat , quod continuus antidotorum usus
 nec delere nec expellere potuit. 2. Miasma gra-
 via periculosaque creat , & reproducit sympto-
 mata , nec ægrum interimit , sed mitissimam in-

tert pestem. 3. Bubo, indubium pestis indicium, non prodit in loco sano, sed tantum, postquam æger eo reversus est, ubi miasma contraxerat.

4. Æger miasma circumferens neminem ne e domesticis quidem inficit, id enim attulisset pro sua opinione Diemerbroeckius, utpote, qui ex communicato contagio invictissimum diurnæ miasinatis moræ habuisset argumentum.

Quidquid sit, etiamsi gratis admifero, miasina pestiferum in præfato viro recensitas turbas excitasse, & tandem in veram pestem erupisse, ne quidquam tamen inde nervantur, multo minus evertuntur, quas pro citiore miasinatis exterminatione supra attuli rationes, utpote quæ de homine agunt, qui postquam ab infectis recessit, omni dote sanus manet, vir autem ille, de quo Diemerbroeckius, ut sponte patet, si non manifesta, saltem suspecta, si simul attendantur rerum circumstantiæ, miasmatis agentis indicia semper circumtulit.

Neque etiam me movet Sennertus, qui testatur, homines ab infectis, relicta domi omni supellectile suspecta, in tutiora loca digressos, nihilominus post aliquod temporis intervallum, idque circa novilunium, peste correptos fuisse, nam quum lubens admittam evenire posse, ut miasma e corpore, quod illud contraxit, intra unum alterumve diem non exspiret, vero simillimum est, tales homines id adhuc in se portasse, dum novas vestes indu-

Lib. 6. de
morbis oc-
cult. Part.
C. 3.

runt, idemque proin has infecisse, a quibus tandem ceu fomite pestem contraxerint.

Quemadmodum ergo omnia, quæ mihi ad-
versari prima fronte videbantur, in rem meam
potius facere, quam officere æquus æstimator
facile videt: ita naturæ sibi consulentis, virusque
pestiferum versus corporis superficiem rejicere
conantis sollicitudo, ipsius miasmatis, quatenus
nobis ex effectis innotescit, indoles, subtilitas-
que, jugis materiæ perspirabilis in homine sano
effluxus, evincere omnino videntur, id ipsum vi-
rus in sano ceterum corpore intra sat breve tempus
egredi debere credo, ut minimum intra septem dies.

Quum vero teste Diemerbroeckio graves Me-
dici Hieronymus Mercurialis, Ioannes Antonius
Saracenus, Andreas Cifalpinus, Mathias Untze-
rus, Ioannes Morellus, aliique plures, quos si
nancisci potuisssem, lubentissime legisssem, hanc
meam sententiam tuiti fuerint; eorum vero ar-
gumenta, meis forte validiora apud providos
Magistratus tanti ponderis haud esse inventa fue-
rint, ut a statuta lazaretorum mora recederent,
eamque abbreviarent; non is quoque esse volo,
qui contendam, multo minus in me recipiam,
eum hominem, qui ab infectis simpliciter rece-
dit, etiamsi vestes mutaverit, post septimum
a recessu diem humanæ societati restituendum
esse. Verum quæ hucusque in medium ad-
duxi, dicendis pondus addunt, & viam pan-
dunt ad depromendam stabiliendamque proba-

tionem hactenus usitata operosiores quidem, at simul breviores, & ni me mens fallit, securiores.

Lazaretorum institutio, mora ibidem explenda, & ejusdem finis supponunt, miasma pestiferum in corpore humano latere, & ex eodem expirare posse, & licet ita esse observata non demonstrarent, ille tamen id jam admittit, qui in lazaretorum instituto aliquam pro Republica utilitatem agnoscit. Verum & ipsa pestis curatio, ut supra innui, & postea magis patebit, evincit miasma pestiferum actuosum, jamque suam exserens vim, intra paucas horas per apta, & oportuno exhibita remedia e corpore eliminari. Id vero tanto facilius, certius & ocius obtinetur, quando vis vitæ integra, aut saltem haud insigniter labefacta est, nullumque se aliud opponit ejusdem evectioi obstaculum. Atqui in homine ab infectis sano, ut supponimus, recedente nec in solidis, nec in fluidis, nec in horum motu ullus obex, qui miasmatis educendo, subtilissimum quum sit, & resistat, assignari, aut adpingi potest, alias enim jam pestis esset; ergo quemadmodum statim, atque phænomena ejusdem præsentiam manifestant, id mox expellere nitimur; ita ipsa suggerit ratio, ut in homine nondum ægro, fors tamen in morbum lapsuro, eadem ipsa auxilia administremus, quorum ope ægrum prompte cito restitui comperimus, talem-

que hominem adhuc sanum a periculo, & periculi metu vindicemus.

Numquid Medici jam inde a priscis temporibus nullum non lapidem moverunt, ut miasma rabiei caninæ ex homine morfo quantocius exturbarent, eundemque in tuto collocarent? Unde ergo circa miasma pestiferum tanta incuria, & segnities; an ergo ea auxilia, quæ actuoium ex homine jam ægroto propellunt, idem ipsum virus adhuc iners in homine ceterum sano eliminare non valebunt?

Quum itaque diaphoresis, lenissimi sudoris æmula in homine, quem miasma jam adfligit, optimum forciatur effectum, optima quoque homines, quos miasmatis suscepti suspectos habemus, probandi, virusque dispellendi ratio erit talis diaphoreseos excitatio. Ad hanc autem vulgatissima remedia sufficiunt. Infusum theæ vulgaris, vel herbarum, corticum, seminum, radicum aromaticorum cum aceto, succo limonum, cremore tartari, saccharo melleve edulcoratum: jura carniū, decoctum hordei, serum lactis, cum vino, aceto, succo limonum, ad cyathum unum alterumve primum pota, dein interpolatim subleni deambulatione continuata optatum dabunt effectum. Theriaca andromachi, quam harum & vicinarum terrarum incolæ amant, & cui plurimum virtutis tribuunt, idem præstabit tanto commodius quidem, si duo tresve cyathi

ejusdam infusi , aut decocti calide superpotentur.

Aliud non minus idoneum , & efficax auxilium pollicentur balnea ; aqua simplex tepida cutis sordes , quæ forte miasmate prægnant , abstergit , venarum oscula referat , in eadem se ingerit , humores diluit , versus laxatam cutis superficiem allicit , sicque corpus ad diapnoen disponit ; tanto certius secuturam , si ante , intra , & post balneationem juscula miti aromate ditia , serum lactis cum pauxillo vini , infusa herbarum aromaticarum exhibeantur.

Quantum boni ab hac methodo expectari debeat , ostendit sequens historia.

Ultra lazaretum Terzpurg nomine , ad ipsa Valachiaë confinia habitant trecentæ circiter familiae in tuguriis hinc inde sparsis , spectantque quidem ad Transilvaniaë principatum ; verum ob natas collocandarum ibidem excubiarum difficultates a consortio cum Valachiaë incolis prohiberi non potuerunt , excluduntur tamen a Transylvanicis. Anno 1762. pestis varia Valachiaë loca adflixerat , & , ut assolet , adventante bruma expirabat. Nihilominus , mensis Decembris die quinta , mulier , quæ in Valachia ante aliquot septimanas fuerat , viginti tres annos nata cum matre ob absentiam viri habitans , horripilatione & subsequo calore , pectoris oppressione , magna virium prostratione correpta , intra triduum moriebatur. Ejusdem frater sexennis

cum iisdem symptomatis postridie, quam foror, id est sexta, æger factus, itidem intra triduum ad plures migrabat.

Præfati lazareti Chirurgus Franciscus Adamus Keinz, qui pesti Coronensi interfuit, observavit in cadavere mulieris petechias lentilares, discretas, nigerrimas, in fratre autem nihil mutatum invenit. Atqui quum mater renuntiaret, ambos durante morbo foras prodisse, & magnam vim frigidæ potitasse, & nondum variolas expertos esse; ceterum circumcirca toto anno nullum pestis vestigium observatum fuisset, credidit Chirurgus has maculas esse variolas ob regiminis errorem retro pulsas. Simul tamen magnam de pestilente malo suspicionem fovebat, hinc cautus iussit domum ocludi, & vigiliis muniri, monuitque vicinos, ne quis cum residua familia congressum haberet, quin sacerdoti, qui ægræ morientique mulieri adfuerat, ejusque domesticis domo exire interdixit.

Decima nona mater ipsa iisdem, sed mitioribus symptomatis oppetita, vigesima in inguine sinistro doloriferum sensit bubonis germen, quod vigesima secunda in magnitudinem juglandis excreverat.

Vigesima quarta adolescens sedecim annorum eodem morbo laborare incepit, & vigesima septima moriebatur. Cadaver nihil præter petechias exhibuit. Supererant in eadem domo puella septemdecim, & filiulus quinque annorum, quæis pectus hucusque pepercerat.

Missus ut de his casibus cognosceret & renunciaret D.Bruckmann vigesima septima eadem ipsa die, qua præfatus adolescens mortuus erat, appulit Tertzburgum. Chirurgus postquam omnes incolas illius territorii visitaverat, domum infectam ingressus, jussu præfati Medici binas has proles vestibus exuit, aqua tepida, cui aliquid aceti remixtum erat, corpora nuda deterfit (deerant enim requisita ad balneum) novis mundisque vestibus induit, & in aliam domum traduxit, ubi sudoriferum electuarium assumpserunt. Sicque a præsentis periculo vindicati sunt.

Matris autem bubo increvit, maturuit, & lanceola apertus est, qui tandem consolidatus sanam reliquit.

Omnis supellex, quæ ægris in usum cesserat, quin & tota domus infecta flammis devoranda tradita est, reliqua supellex lotionem, sulphure ceterisque suffimigiis mundata est. Atque hic omnino stetit malum. Tanti refert principii obstare!

Optime itaque salutis suspectorum, & publicæ securitati consultum iri arbitror, si primo alterove, quo lazaretum ingrediuntur die, horis matutinis, sudori vacent, deinde balneo utantur; e quo egredientes mundas vestes induant, suspectasque, ritu mox enarrando, purificandas tradant. Quarto die poterunt pro securiori su-

dor & balneum repeti, mundatæ vestes indui, & postremum exuatæ itidem purificationi subijci.

Quod si sic probati homines sani manent, nihil vetat eosdem septimo die hominum confortio restitui, ut minimum mihi dabitur viginti dierum moram cum triplici quadruplicive sudatione, balneatione, & vestium alterna mutatione omnem securitatem largituram esse, quæ hucusque a simplici, duplici, immo & triplici quarentana sine his expectari & obtineri potuit.

Alterum caput, circa quod versatur prophylaxis; est destructio nocuenti, quod miasma in aere suspensum, aut in supellectile delitescens sanis adferre potest.

Atmosphæra homini infecto circumfusa recipit, & suspensas tenet exhalationes miasmate prægnantes. Quibus terminis circumscribatur, vix definiri potest: nam videtur, qua fert ventus, protendi, qua venit, contrahi, & hinc inde instar fumi quaquaversum dispergi. Narrant subinde homines se, dum in platea ambularent, aura insolenter foetida adflatos fuisse, & inde pestem contraxisse. Qui ergo cum infecto, aut suspecto loquitur, nunquam secundum aeris motum, sed semper oblique, aut si sub dio fit, ex adverso, ejus verba excipiat. Interim videmus eo ipso tempore, quo pestis funera densat, integras familias, quæ juxta domos infectas habitant, manere intactas. Hinc vix demonstrari

posse credo, totam atmosphæram loci peste afflicti sic venenosam fieri, aut aliquando factam esse, ut eandem subeuntes, & inspirantes sine proximiori ægrorum usu, aut fomitis tractatione luem contraxerint. Ergo omni itidem vero similitudine destituitur, pestem in dislita loca per ventos translata fuisse; quod tamen veterum nonnulli memoriæ tradiderunt. Verum, quum teste Diemerbrœckio, nullam haberent fomitis notitiam, pronum fuit, ut aeri malum adscribe- rent, quod verius a fomite repetendum erat.

Profecto videmus loca infectis vicina ab omni labe immunia persistere, si modo omnem usum, & necessitudinem cum infectis vitaverint. Urbs Corona, quæ a Valachorum suburbio tercentis ad summum passibus disjungitur, & inde per montium angustias ventum a meridie flantem excipit, fere illibata mansit, & mansisset prorsus, nisi seminium pestis accepisset tunc, quando pestem non metuebat.

Videntur itaque exhalationes noxiæ, ubi liberum & patulum aerem nanciscuntur, in minimas partes solvi, sejungi, dispergi, dissipari, forte etiam tam alte in aera attoli, ut pesti alibi excitandæ prorsus fiant impares.

Insigne ergo expectaverunt Veteres a motu, & renovatione aeris in locis infectis, & apud ægros emolumentum. Et in hunc scopum per plateas, vicos, & compita, & prope ægrotantes, ignem accendisse, & ligna odorifera combu-

fisse leguntur; videlicet ut rarefactioni motuique, quem ignis aeri conciliat, odoris suavitatem addendo tanto efficacius noxium in aere suspensum corrigerent, obvolverent, immutarent, & dissiparent. Conducet etiam, si circum locum infectum, vel etiam in ipso tormenta, vel bombardæ explodantur. Id tamen iis nocere potest, quorum aures fragor vehementer offendit. Nam tremor & terror, quem hi experiuntur, potest miasma excitare, si quod forte jam in corpore lateret.

In nosocomiis, & apud privatos adhibui, & suavi lignum juniperinum, cujus odor fere ab omnibus fertur. Abstini a foetidis, quæ plurimis, immo fere omnibus molestiam creant, imprimis mulieribus hysteriis, & viris hypochondriacis.

Interim si sunt, qui his delectantur, credo consuetudini & idiosyncrasia in domibus privatis aliquid tribuendum. In nosocomiis vero non est, quod uni alterive potior pars postponatur.

Quadruplici ratione miasma rebus communicatur. 1. Ex homine peste laborante. 2. Ex homine sano quidem, at miasma exhalante. 3. Ex aere ceu vehiculo pestiferis halitibus prægnante. 4. Ex fomite, cui res munda applicatur, aut immiscetur.

Quamdiu autem miasma in fomite perseveret integris viribus? Si causarum id destruentium dissipantiumve potestati, & actioni subtra-

hitur per menses, annos, forte & sæcula; profecto nihil periculosius est, quam res miasmate foetas recondere. Sennertus, & alii adferunt exempla resuscitatæ pestis, ubi similem supellectilem continentes cistæ recludebantur.

Si vero res infectæ, sic explicantur, ut aer liber easdem secundum omnes superficies pervadere possit, tollitur intra sat breve tempus noxa. Aer enim mox densus, mox rarus, mox gravis, mox levis, proin nunquam quiescens, corporum superficies adlambit, quin in intima se insinuat, vapores imbibit, separat, movet, dissipat. Ei obsecundant venti, radii solares, & inde excitatus calor.

Ars ignem, lotiones, & suffimenta in eosdem usus applicat. Ignis omnia lustrat, penetrat, expandit, referat, dividit, solvit, movet. Hinc ab omni ævo delendo miasmataliisque noxiis adhibitus fuit.

Lotiones perficiuntur aqua, hæc vero coagula solvit, fordes abstergit, dividit, diluit, aufert.

Suffimentis materiem præbere solent oleo & spiritu turgentes substantiæ, quæ ignis ope referatæ in texturam suffitorum se penetrant, suo oleo adhærens peregrinum inviscant forte, & immutant.

Qui itaque aeris, ignis, aquæ & suffimentorum vires junxerit, omne præstabit, quod natura delendo miasmatali revelavit, & ars lucusque excogitare potuit; erit que purificatio tanto

perfectior, & securior, quo plura ex his, & quo eadem sæpius rebus infectis, suspectisve applicata fuerint.

1. Quæ lotionem ferunt, calenti cinerum lixivio, aut aquæ simplici immergantur, baculo sæpius commoveantur, eademque operatio, mutata aqua, bis terve, aut sæpius repetatur, laventur more consueto in ultima, siccentur aere libero, &, si fieri potest, radiis solaribus patente. Siccata suffiantur flamma, aut fumo cujusdam resinosæ substantiæ, cujus odor placet, eoquæ optime imprægnentur; dein recondantur. Si quis has operationes prolongare, aut iterare gestit, non renitar.

Huic purgationi præprimis idonea sunt lintea: tamen sequens methodus in iisdem lotioni præmitti potest.

2. Quæ sine damno lavari nequeunt, primo fumo sulphuris flagrantis, aut si odor delicatulos offendat, pulveris pyrii, vel quod idem ferre est, mixti ex sulphure, nitro, & carbonibus pulveratis penetrentur intra unam alteramve horam. Tunc luculento igne, quantum quidem sine ambustione fieri potest, calefiant in utraque superficie, suspendantur dein in loco aere perfato, vel & radiis solaribus, si commodum est, aliquot dies, quibus exactis, repeti potest sulphuris suffitio & ventilatio, postquam tandem alio odore grato penetrentur.

Ad hanc suffituum operationem optimum erit, cistam e ligno parari, ejus amplitudinis, quæ rerum suffiendarum capax sit, & intra quam ad debitam a fundo distantiam firmetur crates, quæ suffienda sustineat. In latere prope fundum esto portula, per quam furnulus indi possit, cum prunis ardentibus, quibus tigillum superponatur, & in quod dum canduerit, sulphur pulveratum ad unam alteramve unciam, partitis dosibus, successive injiciatur, ita ut flammam concipiat. Alii autem suffitus ex ligno, baccifve juniperi, myrrha, thure, succino &c. simpliciter prunis injiciuntur. Operculum cistæ, ut vulgare, supremo latere affixum claudi, & aperiri queat, ut supellex purificanda intro mittatur, & educatur. Abs re non erit, si in ipso operculo tria quatuorve foramina præsto sint, claudenda sub suffitione, ea finita, aperienda, ut nempe acerrimus sulphuris accensi vapor in auras facessat, & supellectilem educenti nocere nequeat.

3. Supellex, quæ nequaquam, nec sulphuris fumum patitur, velut vestes auro argentove fimbriatæ, aut sericæ subtilius coloratæ, calefactione, ventilatione, tenuique fumo lignorum aromaticorum purganda erit. Si vero plane nulum ferat fumum, haud inutile erit plicis herbas suavis odoris interfereere, sic aer etiam tanto liberius ejusdem superficies pervadet.

Hic vero apparatus, tum quo ad frequentiam, tum quoad moram intendi, & remitti debet, quanto major minorve fuerit miasmatis latentis suspicio, & metuendum inde periculum. Ad hoc autem definiendum considerare oportet. 1. Rei suspectæ usum, quo plus minusve inquatur. Ita supellex, qua peste infectus vestitur, & operitur, facilius excipit, & pertinacius retinet, quam quæ in eodem conclavi simpliciter asservatur. 2. Majorem minoremve, quam res quæpiam habet noxias exhalationes recipiendi, fovendique aptitudinem. Supellex pellicea, lanæ, gossypina præ lineâ ceteris partibus, majori periculo subjacet. 3. Ad purificationem, cujus supellex capax est, perfectiorem, imperfectioremve. Sic linæa, lanæa, lineæ, cannabina, facilius & ocyus miasmate exuuntur, quam pellicea.

Ad hanc normam possent supellectilia in varias classes distribui, & singulis propria purificationis methodus & mora adscribi.

Eo itaque tradita hæc doctrina collimat, ut multiplicata sæpeque repetita aeris, aquæ, ignis suffituum ad res infectas, aut suspectas applicatione citius tutiusque dissipetur, aut deleatur miasma pestiferum, quam a solo fere, eoque longo temporis intervallo hucusque expectatum fuit.

Mercès quod attinet, nonnullæ lotionibus, aut saltem exacta ventilatione purificari queunt;

in genere tamen non æque suspectæ sunt, ut prima fronte apparet. Ago vero de iis potissimum, quæ ex turcico imperio huc advehuntur. Eas tum in collectione, præparatione, coacervatione, transportatione multifariam tractant homines. His vero laboribus peste laborantes minus apti sunt, deinde rarissime in habitaculis hominum, sed in locis semotis, aerique perviis asservantur. Tandem intra transvectionis intervallum, potissimum si terra fiat, multipliciter ventillantur, dum hic curribus imponuntur, ibi eximuntur, & sæpe sat diu in eodem manent loco.

Quas quidem rationes, si minus valere quis existimet, non possum assequi, qui fiat, ut pestis, quotiescunque eas terras occupat, unde gossypium advehitur, in hanc & vicinas, tum mari mediterraneo adjacentes, & ceteras cultioris Europæ regiones non inferatur.

Gossypium in Græcia & Macedonia sic infaccant, tres circiter libras convolvunt in glomeres, & stringunt vinculis; injiciunt in saccum suprema ora aperta que tuto suspensum. Vir in sacco stans eos adaptat, dein pro sua vi proterit, huncque laborem ad singula strata continuat, donec tandem saccus impleatur, qui valde firmam, aerique impenetrabilem acquirit duriciem, ut vulgo notum est.

Probatio vero, quæ in lazaretis circa gossypium instituitur, hæc est: sacci in utroque la-

tere secundum longitudinem discinduntur. Ministri quotidie nuda brachia in scissuras intrudunt, toto quarentanæ tempore, quo exacto, si ministris nihil sinistri acciderit, purum censetur gossypium; evehitur ex lazareto, & publico traditur usui.

Nemo vero non videt, hacce ratione exiguum tantum, eamque solum, quæ scissuris adstat, aut saltem, quæ sacco contigua est, aeri exponi gossypii superficiem. Etenim hanc ipsam solummodo contingunt ministrorum brachia, utpote quæ nec intimos glomeres attingere, nec in eisdem penetrare possunt. Ergo maxima pars gossypii nec ventilatur, nec a Ministris probantibus attingitur. Accedit, quod brachia nuda, vix aut ne vix quidem apta videantur, ut miasma, si quod latuerit, calore excitare, & recipere queant. Tandem quum plures homines infaccando gossypio operam suam exhibeant, pro cæco fortunæ casu reputandum foret; si probantis ministri brachia eos ipsos tangerent, quos forte pestifer quidam infaccator pertractasset.

Ea itaque, quæ circa gossypium in lazaretis instituitur purificatio, vel nihil omnino vel certe parum ad avertendam pestem confert; verosimiliusque est, non ideo pestilentiam nationibus cum imperio turcico mercaturam excercentibus ex gossypio non inferri, quia in lazaretis purificatur, sed potius, quia jam purum ex solo natali advehitur.

Quidquid sit , tantæ se opponunt accuratæ gossypii purificationi difficultates , ut vulgata perfectior , vix effectui mancipari queat : ventilatio enim , quæ ceterum facillima est , in gossypio faccis concluso , ut dixi , locum non habet ; ad hanc autem obtinendam oporteret faccos evacuare , glomeres solvere , discerpere , discerptos aeri expandere ; quantum vero laborum , quot ministros , quam ampla ædificia , quam enormes sumptus hæc manipulatio exigeret , aut post se traheret , nemo non videt.

Jam vero , si in re sanitatis ex analogia ratiocinari , & concludere licet ; quum gossypium vulgata methodo purificatum post simplicem , aut duplicem quarentanam dimittatur ; numquid ex dictis sequitur , alias mercedes , quæ exacte ventilari , aut perfectius mundari se sinunt , intra multo brevioram moram dimitti posse ?

Quæ hucusque dicta sunt , vel maxime quidem ad pestem avertendam spectant ; facile tamen intelligitur , quanto cum commodo , securitate & compendio , præfata hominum probandorum , & rerum purgandarum methodus in loco peste infecto introduceretur.

Solent , grassante peste , singulæ domus , aut saltem conclavia , ubi aliquis mortuus , aut restitutus , ægerve in nosocomium delatus fuerit , mox occludi , superstites sani , immo & morbo functi in lazaretum publicum , aut saltem in aliud

conclave transferri, ibidemque quarentanam exantlaturi, includi.

In restitutis hæc præcautio inutilis esse videtur; nam morbus miasma expellere omnino debuit, & siquidem, quod tamen rarum est, quidam peste functus bis inficitur, non a residuo miasmate, sed a novo, quod aliunde accipit, pestem secundo contrahit. Optima certe delati, fugatique e corpore miasmatis est perfectæ sanitatis recuperatio. Possent itaque restituti, postquam bis, terve balneo usi fuerint, mundasque vestes induerint, sine periculo humanæ reddi societati.

Qui autem adhuc sani ab infectis recedunt, & in lazareta simpliciter traducuntur, facile tum in proprio corpore, tum in vestibus miasma secum adferunt: unde ibidem & ipsi peste corripuntur, & ceteros inficere, & proin saltem his illud creare possunt incommodum, ut quarentanam de novo inchoare debeant. Ita ex lazareto nostro suburbano mihi compertum est, quatuor homines, qui illuc tanquam suspecti traducti fuerant, peste correptos fuisse, sicque suam, & contubernaliū probationem reddidisse irritam.

Quibus quidem infortuniis, incommodisque procul dubio obviam itum fuisset, si lazaretum ingressuri probationem enarratam in se, & in suis vestibus subiissent.

Domibus, & conclavibus infectis apprime convenit purgatio per fumum sulphuris; si vide-

licet libra media aut integra pro varia loci mundandi capacitate ibidem accendatur : quod commodissime fit , si ignitabuli , cui lamina ferrea supponatur , auxilio , in patina argillacea sulphur liquefiat , & eo usque incalescat , dum flammam concipiat , moxque minister cito aufugiat , januamque post se claudat . Maneat conclave , tres , quatuorve dies clausum , quibus elapsis , eadem operatio , si lubet , repeti potest . Tandem apertis januis & fenestris congerantur stramina , tribona , quisquiliæ profundæ serobi infodiendæ , terraque operiendæ , aut , si fatius videtur , comburendæ .

Combustio suppellectilis infectæ , ejus potissimum , quæ ægris in usum cedit , peste in quodam loco grassante providis Magistratibus arrisit , quia sic miasma cum fomite destruitur . Eam ex hac ratione nec ego improbo ; modo fiat in campo aperto & semoto , ministrique ventum sic observent , ut fumum , præsertim in ipso combustionis initio , non inspirent . Sic ministrum purificationis , qui imprudens adverso fumo se exposuerat , ex combustione suppellectilis infectæ pestem domum retulisse vidimus .

Alia vero sunt rationum momenta , quæ combustionem suppellectilis infectæ dissuadent , emolumentumque , quod inde prima fronte speratur , reddunt irritum . Pestis maxime in plebem grassatur , tum quia potior est pars hominum ; tum quia ditiores in alia loca recedendo ,

aut saltem hominum infectorum congressus vitando, suæ salutis consulere norunt. Ergo damnum comburendæ supellectilis pauperes maxime tangit, qui proin illud vel maxime sentiunt, & gravissime patiuntur. Neque tale hominum genus publicam salutem multum pendit, ubi hæc privatæ utilitati detrahit, & jacturam infert; multo minus damnorum refusio ab ærario publico exigi potest; utpote, quod in his calamitatibus aliis expensis plus quam satis gravari soleat. Hinc dum prævident mortuorum hæredes, aut ipsi reconvalescentes, supellectilem, cui decubuerunt, ignibus traditum iri, nihil non moliuntur, ut eam abscondant, alio transferant, subinde etiam divendant. Ita malum, quod combustio succidere intendit, latius propagatur. Accedit infanda nequitia & avaritia eorum, qui Magistratum auctoritate ad exigendas res combustas constituuntur; ægre enim inter eos, qui tale munus in se suscipiunt, vel unum reperias bonorum morum & probatæ fidei: ut pestis homines, sic illi hominum bona deprædantur, tribona comburunt, res bonas servant, clam distrahunt, & simul pestem. Denique lex combustionis incommodum parere nata est, quod curationem pervertere facile potest, dum videlicet, vel ægri ipsi sibi, vel eorum propinqui iisdem necessariam tegendo corpori supellectilem non indulgent ex metu, ne postea comburatur.

Siquidem vero , quas ex combustione me-
tuo , sequelæ eis , quæ eandem suadent , ra-
tionibus haud præponderare videantur ; crêdo
saltem eandem ad omnem supellectilem , quæ
infectis usui cesserit , haud extendendam esse ;
sed tantum ad eam , quæ minus perfectam ad-
mittit purificationem , velut sunt plumæ pulvi-
naribus & culcitris contentæ. Omnia vero su-
pellectilia , ut & horum materia , quæ se lavi-
ri , ventilari & suffiri sinunt , non est , cur com-
burantur. Sic saltem minus erit , quod infere-
tur miseris , quos pestis jam fatis adfligit , dam-
num.

Tandem in ipso pestis in quemdam locum
ingressu , si aliunde certi esse queamus , ex su-
pellectile , quæ primis infectis in usu fuerit , ni-
hil semotum , aliove distractum fuisse , combu-
stio plus promittit securitatis , quam ubi malum
jam invaluit. Ratio hujus discriminis facile ex
dictis intelligitur.

Quæ quidem omnia non vanæ , quæ in re
tam gravi damnandum facinus esset , innovandi,
aut usitatas ad nostra usque tempora cautelas
perstringendi prurigini , sed utilitatis securitatis-
que publicæ ægendæ , firmandæque , quod me
tenet , desiderio , fore ut adscribantur , confi-
do. Profiteor cum omnibus bonis publicæ salu-
ti , & tanti , ut pestis est , mali amolitioni , ex-
tinctionive nullam aliam , communis privatave
sit , utilitatem anteponendam esse. Videndum

tamen , ut quas pro obtinendo scopo sancimus sanctiones , sic moderemur , ne nimia severitas easdem reddat irritas , provocetque , quod avertere satagimus , malum.

Non est itaque existimandum , quo diuturnior statuitur hominum in lazaretis probatio , & rebus purgatio , tanto majorem inde accessurum securitati publicæ gradum. Nam hoc ipso , quod graviora faceffantur mercatoribus , viatoribus , & hominibus , quos suspectos habemus , incommoda , tanto ipsi acrius sua studia conatusque eo convertent , ut legi , ceterum salutari sese subtrahant , & in provinciam , quam ab omni pestis insultu tueri intendimus , penetrent sine ulla probatione , quæ , utut brevis statuatur , securior tamen semper erit , quam nulla. Accedit , quod pestis in lazaretum quoddam divertens mox agnosci , & extingui queat , clam vero in locum quemdam , si subreperit , procul dubio iatius serpet , & vix prius dignoscetur , antequam altas egerit radices , nulla post providentia succidendas. Sic pestis in lazaretum Tœmoesense , & in suburbium Valachorum illata est , at dispari eventu. Ibi mox agnitam stiterunt , & extinxerunt adhibitæ opportunum cautelæ ; isthic familiam opilionum per semitas veritas ingressorum primum aggressa , in consanguineos , propinquos vicinos sese diffudit , jamque late serperat , antequam agnosceretur.

Tandem occupatur prophylaxis iis auxiliis, quæ corpus humanum munire valent adversus luis pestiferæ insultus prævisos & imprævisos: priores ex dictis abunde innotescunt. Posteriorum vero origo non latebit eum, qui in memoriam revocarit, quod jam capite tertio innui: videlicet esse homines, quibus pestis sic blanditur, & sufficientes vires relinquit, ut sanorum more per plateas, & compita circumambulent, sanorum cœtui in templis, foris, diversoriis & alibi se immisceant, sicque miasma tum in toto corpore, tum in bubonibus, subinde in carbunculis, immo etiam in petechiis circumferant, & per exhalationes hominibus omnis periculi securis communicent. Præterea similes infecti, tum sub ipsa ægritudine, tum etiam post eandem ob ingruentem, quæ pestis tempore nimis frequens est, paupertatem & indigentiam, vestes, aliamque suppellectilem inquinatam divendere solent, unde itidem non raro pestem emunt incauti.

Non omnes, qui sic pestem disseminant, doli aut malæ fidei accusaverim. Quia quum videant malum in plurimis hominibus, ingentem & subitam stragem edere, vix ipsi sibi in animum inducere possunt, id cum tanto robore, quale quidem se possidere conscii sunt, consistere posse, præprimis si absuerint bubones & carbunculi. Si vero & horum præsentia conscientiam arguerit, metus nosocomii & tum etiam amittendi, si forte in famulatio constituti sint,

stipendii & alimentationis, aliæque ejusmodi rationes prohibent, ne anguem, quem in sinu gerunt, prodant, maluntque alios, quibuscum conversari debent, periculo subesse, quam proprio damno & incommodo eorum securitati prospicere.

Apparet ex his, quomodo fiat, ut homines pestem horrentes, omnique solitudine infectorum & suspectorum confortia fugere, fatagentes tamen, ubi & quando minime suspicantur, miasma suscipiant, ac dein peste corripantur. Nemo ergo, qui locum infectum inhabitat, tutam beatitudinem sibi facile polliceri potest.

Optimo itaque consilio Magistratus & Medici suas curas junxerunt, ut pars hominum adhuc illibata in sua servaretur sanitatis integritate, omnisque ægritudinis ansa proxima & remota, quantum quidem fieri posset, removeretur.

Posterior ad Magistratus pertinet. Prior ad Medicos: Annonæ copia, pretium, bonitas, caritatis famisque averfio, pauperum sustentatio, mundities platearum, immo & domorum privatarum, amolitio sordium, restrictio, quantum quidem fieri potest, cœtuum & conventuum publicorum, interdictio pompæ, nuptiarum & funerum, spectaculorum, ordo templorum, fororum, lanienarum, tabernarum, diversoriorum frequentatione, quæ semper ad paucissimos eodem tempore restringenda est. Inhumatio mortuorum profunda, prohibitio divenditionis, alienationisque veteris supellectilis ejus im-
pri-

primis , quæ miasmatis facile fomitem præbet , sunt præterea , quæ hoc ipso capite jam insinuavi , præcipua , circa quæ Magistratum sollicitudo versari debet. Qui plura desiderat , legat librum , qui germanico idiomate sub titulo: *Pest-Beschreibung und Infections Ordnung* : sive *Descriptio Pestis , & Infectionis Norma* : prodit Viennæ Austriæ Anno 1727. ibi enim fusissime tractantur , & recensentur omnia , quæ grassante peste , in illa metropoli peracta , & ordinata fuerunt.

Verum prophases morborum proximiores averruncare , & perfectissimam , quæ obtineri potest , sanitatem in omnibus loci infecti incolis introducere , & conservare conati sunt Medici. In hunc scopum omnes , quas adversus omnes morbos suggestit ars , regulas peste grassante singulariter ab omnibus sanis observari voluerunt. Hæ vero potissimum circa usum rerum non naturalium versantur.

Dixi c. 2do. harum abusus , imprimis insignes sæpissime miasmatis se insinuandi , & vires suas exerendi occasionem præbere. Jubet itaque ratio , earum rerum usum sic moderemus , ut neque in excessu peccemus , nec in defectu.

Aer sanis & ægris conducit temperatus , siccus magis , quam humidus , sæpe renovatus. Cavendum tamen a subita mutatione , hinc velut nosocomiorum , & ædium ventilatio utilissima est , sic eo dirigi debet , ut lente æquabiliter

ter, & velut insensibiliter novus aer introducatur, imprimis, ubi externus frigiditate aut humiditate interno prædominatur, humiditatem nimiam tollit ignis. Ardente syrio poterit gratum induci in ædes refrigerium, si viridescantium arborum rami admittantur, si forte his nimia humiditas creatur, vitium itidem igne corrigitur.

Hoc aeris temperamentum reclusionem & occlusionem fenestrarum juvare, & aliquo modo obtinere possumus. Loquor autem potissimum æstate. Si nempe eas remoto sole imprimis post ortum, & ante ejusdem occasum aperiamus, reliquo tempore velorum radiis solis imperviorum ope clausas teneamus.

Auræ vespertinæ & nocturnæ captatio æstate potissimum, & autumnò periculo non caret. Periculosior est cubatio sub dio.

Suffumigia sunt, quæ placent, habenda tamen semper est ratio ad qualitatem, quam aeri conciliare intendimus, odores valde penetrantes moschi, labdani, stiracis, benzoini, velut etiam florum quorundam post Diemerbroeckium dissuadeo. Caput enim tentant, cephalalgiam creant, & nervosam compagem debilitant. Hinc observavit mox citatus Author: *His & odoribus assuetos citius, & magis fuisse afflictos quam alios.* Hinc patet, quid de pomis odoriferis artificiosis sentiendum.

Lib. 2. cap.
5. anno 1.9.

Ea sit cibi & potus qualitas & quantitas, quam quisque sine incommodo & noxa sumere

confuevit. Vitentur omnia alimenta, pravi succi & digestu difficilia. Quo spectant pinguia, carnes lassæ & fumo imprægnatæ, imprimis suilla tum fungi omnis generis. Inter cibos eupeptos primas tenent caro vitulina, agnina & volatiliū ex genere gallinaceo Pisces fluuiatiles & saxatiles. Panis bene fermentatus & coctus, non vetus. Aromatum acriorum parcus sit usus. Condimentis adhibentur optime acetum & succi acidi fructuum horæorum. Crudis temperate utendum, coctos molliores suadeo his imprimis, quibus alvus segnior est. Summatim quivis regulam Sanctorii præ oculis semper habeat: *Illa, inquit, cibi quantitas est saluberrima, dum a cibi corpus suis negotiis eadem agilitate vacat, ac si esset jejunium.*

Sect. 3.
Aphor. 36.

Potus esto aqua pura, cerevisia mollis, aut vinum multa aqua imprimis æstate temperatum. Abstinentum ab oleosis & fortibus, quæ calores excitant, & motum humorum nimis augment. Senibus tamen & frigidæ temperiei hominibus indulgeri possunt.

Pessimus mos invaluit, præsertim in hisce regionibus, ut, ubi levis subrepat ægritudo, mox ad spiritum vini aut frumenti, & ad aquas inde distillatas confugiant homines, nonnullorum quidem salute, atq̃ etiam plurimorum damno. Damnosior multo est ebrietas. Licet Diemerbroeckius aliquorum meminerit, qui per eandem

Lib. 3. cap.
6. Annot.
15.

pestem a se propulsarunt. *Sed, inquit, non debent hujusmodi paucissima exempla contrariæ quotidianæ experientiæ anteponi.*

Grassante peste foras prodire, vacuo ventriculo inconsultum est, sed leve jentaculum ab omnibus Medicis suadetur. Juscula, quibus herbæ molles, acidulæ, & leviter aromaticæ incoctæ fuerunt, velut lactuca, acetosa, chæresolum, cum aceto aut succo citri ad gratiam omnibus fere temperamentis conducunt. Non improbo tamen alia jentacula, quæ consuetudo introduxit, hujus enim maxime tempore pestis ratio habenda est.

Corpus in eodem exercitio, cui affuevit, servandum est, & ab omni excessu abstinendum. Motum violentum, quies subita nunquam excipiat, sed paulatim & sensim remittere oportet.

Insigne & palmarium est adversus pestem præsidium affectuum animi moderatio, iis potissimum, qui inter ægros versantur, summe necessaria. His omni molimine ad beatam illam æquanimitatem entendum est, cui vivere & mori lucrum sit. Est fortitudinis & constantiæ filia. Eam fulciunt sincera, devotaque in arbitrium supremi numinis, in cujus manibus mors & vita consistunt, fiducia, & bonæ conscientiæ testimonium, eam sovent Christianæ pietatis exercitia, fida amicorum conversatio, & jucunda amorum concordia: si vacillat, restaurant

haustus vini moderatus , grata, quam tabacum fumo haustum gignit narcosis, mentisque ad recreantia oblectamenta conversio.

Medicis suadeo, ut animi vires , præsertim apud ægros nunquam nimis intendant. Sed , si quid difficilius occurrit, servent domi perscrutandum & dijudicandum. Ab iis profus abstineant negotiis, quæ ad artem non pertinent. Politicarum dispositionum onus, quantum possunt, a se amoliantur. Nunquam se ingerant in ægrorum querelas , multo minus in rem testamentariam morientium. Quæ ex officio Primoribus, Magistratibusve renuncianda habent, breviter, clare & sincere explicent, caveantque, ne ullum offendant: si Chirurghi, aliique, in quos potestatem & imperium habent, turbulenti, aut in suo officio segnes sunt, eos potius ad Magistratus deferant, quam ut se committendo ipsi sibi irascendi ansam pariant. Horam unam alteramve, qua vacare liceat, sibi servent, & tunc, quæ quavis die observaverint, conjiciant in chartam, id postridie mane, si libuerit, relecturi.

Lassitudinis initium & consuetudo somni necessitatem & prolixitatem determinant. Levitas ad sensum post hunc nata ejus salubritatem indicat. Vigiliarum nimiarum eadem fere sunt incommoda, quæ gravium animi affectuum. Hinc a tetrissomniis nonnullos pestem contraxisse Authores passim memorant.

Alvus optima est, quæ consuetudini respondet. Si justo feignior est, emollientibus, & humectantibus sollicitanda est, quibus si non cedit lenissima eccoprotica, parca dosi exhibenda sunt.

Venæ sectio solis plethoricis, & huic evacuationi assuetis contra pestem prophylaxis est, velut enim in morbum acutum propendent, ita & in pestem.

Diemerbroeckius catharces & venæ sectiones rejecit, & plurima adducit infelicitè, tum prophylaxios, tum curationis scopo adhibitarum exempla. Haud itaque passim audiendi sunt vulgares, qui ad minimum, quem experiuntur a sanitatis integritate, recessum, mox venam aperiri, aut purgans sibi exhiberi postulant, prætexentes, si quid forte miasmatis pestiferi hauserint, eliminatum iri. Nam justa est ex ratione metuendum, ne his evacuationibus convulsæ vires venenum, si quod inest, propulsare nequeant. Quæ quidem omnia de emeticis itidem intelligenda sunt.

Interim si authoritati Medici pertinacia præponderet, suadeo post venæ sectionem aut catharsim, talia mox exhibeantur, quæ vires recreare, & redintegrare valeant.

Magnam fonticulis cuti iniustis præservandi virtutem tribuerunt insignes Medici: quorum quidam se neminem, qui fonticulum gereret peste infectum, alii per paucos se vidisse perhi-

bent. Diemerbroeckius tamen non unum, sed plures cum fonticulo mortuos vidit. Ita non omnino certum est, an, qui servati sunt, suam fonticulis debuerint incolumitatem; an vero alteri causæ: sine illis enim multi quoque servantur. Interim, qui antiquos gerunt, magis tuti videntur, quam, quibus recens inuruntur. Illi enim aut ætate, aut morbo plerumque fracti sunt, proin velut rite procedente fluxu morbis ceteris epidemicis minus obnoxii sunt, ita & pesti. In his vero humorum solidorumque constitutio nec tam facile, nec tam cito mutatur. Nihil itaque peculiare contra pestem habere videntur, qui lue venerea, hydrope, ulceribus antiquis, scabie tenentur. Velut enim morbis vulgaribus epidemicis affliguntur, rarissime, sic & peste. Mulieres scabie sædatis, peste correptas habuit D. Bruckmann, inter ceteras unam 22. annorum, quæ cum bubonis germine in nosocomium adlata perpetuis tenebatur horripilationibus mente constans, ceterum valde debilis. Exhibita cardiaca mitem propullarunt sudorem, quem magna anxietas excepit, & cui eodem die commortua est.

Veneris usum immodicum omnino damnavit præfatus Author: *Viri, inquit, minus assueti, si eandem nimis strenue excercerent, brevi post peste corripiebantur, ac cum cymba Charontis ad Elysios campos citissime deferrebantur.* Hinc factum,

Lib. I. cap. 5

quod plurimis sponſis, ſecunda tertiave poſt tedam nuptialem die, funebris teda accenſa fuerit.

Nupturientes itaque ſibi optime conſulerent, ſi ſua deſideria ad lætiora tempora reſervarent.

Veſtimenta tuendæ ſanitati non contemnendum adferrent adminiculum, ſi noxis, quas aeris mutationes corporibus adferunt, horum ope prævertere conaremur. Natura & ratio dicat, ut ſub frigore corpus melius tegamus, minus in calore. Frigus autem non eſt hyemis tantum, nec calor æſtatis; ſed etiam in æſtate quidam dies ſunt ceteris frigidiores: ſub autumnum noctes, ſaltem in his regionibus, valde frigidæ. Optimum ergo foret, ut veſtitum non adeo anni tempeſtati, quam etiam aeri quotidiano accommodaremur, atque dum aer mutatur in calore & frigore, veſtes quoque mutaremur. Advertunt aliqui Authores flante aquilone plures peſte correptos eſſe. Quod videtur intelligendum, ubi hic calidiori vento ſuccedebat. Nam ille ceterum ſalubris habetur.

Suadeo itaque, præſertim illis, qui inter ægros verſantur, ut modo levius, modo gravius ſe veſtiant, prout variat aeris frigus & calor, ſic, qui ſub veſperam & noctu foras prodeunt, melius ſe cooperiant, quam interdium.

Amictus valde oneroſi ſunt impedimento perſpirationi, quia vires debilitant.

In æſtate, ſi corpus jaceat detectum, prohibetur perſpiratio: unde capitis gravitas & corporis conſtractio.

Sanctorius
ſect. 1ma.
aphor. 55to.

ibidem
aphor.
113tio.

*Dormitio æstiva detecto corpore , vel sub dio ,
 magna ex parte disponit ad putredinem prohibendo
 perspirationem.*

sect 2d1
 aphor. 36to

Haud vanum quoque erit , si plures ejusdem fortis vestes præsto sint , ut eas mox exuant , qui in infecto aut suspecto loco fuerunt , suffiendasque tradant , dein alias induant. Quod quidem Medicis , tum qui infectos adeunt , tum etiam , qui in loco infecto vulgaribus morbis medicinam faciunt , potissimum dictum volo.

Diemerbroeckius vestes læves glaberrimas fericeas suasit iis , quibus res domi lautior est , laneas , pelliceasque rejecit. Ratio est in patulo , quæ prius dicta sunt , consideranti. Neque hoc consilium improbo , modo corpus ceteroquin debite coopertum sit.

Quæ quidem omnia , utut præstanti contra ceteros morbos præsidia , contra pestem tamen omnimode tutam nequaquam pollicentur immunitatem. Qui ea observat , non æque facile , non æque cito , non æque sæve , forte nequaquam ferietur , feriri tamen potest. Et reapse feriuntur sanissimi citra omnem in rebus non naturalibus errorem , infantes , pueri , adolescentes , juvenes , viri , senes. Deficit itaque vera prophylaxis : deficient auxilia , queis miasmatis applicationem impedire , applicatum ab ingressu arcere , ingressum destruere , inersve reddere valeamus.

Frustra conati sunt Medicorum Italorum nonnulli ceratis vestibus ex tela coriove hircino ,

larvaque oculis vitreis , rostroque , quod nasum & odores exciperet , prædita miasmatis ad corpus applicationem præpedire ; nam 1mo. vix videtur habitum hunc tam perfecte claudi posse , ut aer , & quod secum vehit , miasma in corporis superficiem , & in os penetrare non possit. 2do. Nemo credo facile in animum inducet odores , quos per nares attrahunt in transitu , tam cito miasma destruere , aut iners reddere posse. 3^{tio}. Periculosum potius censeo talem vestitum , quia sudores & anxios calores utenti infert , unde fas sit dubitare , an illis Medicis pestis potius pepercerit , quam ægrorum ministris , propinquisve , qui tam scrupulosam præservationem non adhibuerint , nec adhibere potuerunt. Quid quid sit Momum , Hystrionemque potius , quam Medicum decet is habitus , pusillanimitatem arguit , hominibus ipso malo jam terrefactis imprimis imbecillæ ætati & sequiori sexui , immo & ipsis ægris terrorem adfert ; denique ipsum Medicum reddit coram ægro mutum , aut si loquitur , jam corrumpit totum , quod a comico apparatu expectat præsidium , ut consideranti patet.

Multo difficilius claudi possent viæ , per quas miasma se in corpus insinuat ; videlicet omnia non in externa tantum , sed etiam in patula aeri primarum viarum & pulmonum superficiei hiantia venarum resorbentium oscula. Numquid ergo oleorum inunctio externa , & oleo-

forum mucilaginosorumve usus internus huic scopo aliquid præstare nequeunt? Si quid præstent, certe parum: nam vix videtur sic obturari posse illa oscula, ut homo nec saporibus, nec odoribus afficiatur, aut ut patula pulmonis, œsophagi, ventriculi, intestinorumque superficies nihil ex halitibus, quæ irritatur aer, re-ferbere valeat. Accedit, quod etiamsi id efficere valeremus, omnino metuendum sit, ne retentum intra corpus perspirabile, & oleum seu mucilago ingesta homini non assueto morbum inferant ipsa peste forte funestio-rem.

Ultimum, quod tutam præstaret prophylaxin, medicamentum esset, quod virus destrueret, aut corpus firmando iners reddere valeret. Utrumque effectum expectasse videntur Medici ab illis, quæ ideo antidota, alexipharmaca appellata fuere, remediis: *Quæque corpora in naturali flatu conservant, iisque occultam quamdam qualitatem imprimunt, quæ totaliter contraria est, & e directo repugnat veneno pestilenti.* Quorum quidem effectuum an vel unum præstent, merito dubitabit, qui sequentia consideraverit.

Nunquam in excogitandis præcipiendisque remediis magis se exercuit Medicorum industria, quam grassante peste. Materiæ medicæ thesauros propemodum exhausserunt, absorpseruntque. Non ætates solum, sed singularum ætatum linguli Medici sua habuerunt, & commendarunt remedia antiloimica. Unusquisque pro suo ge-

Diemer-
broeckius
Lib. 2. cap.
10.

nio nova condidit, laudavit, introduxit, og-
 gessit: raro simplicia, sed composita, quæ dein
 luxuries vario modo, multifariaque forma mis-
 cuit, auxitque, & farraginem addidit farragini.

Mirari autem subit cujusvis horum remedio-
 rum in sui exordio virtutes, experientia, aut
 aiunt Authores & Fautores, confirmatos divi-
 nis præpmodum laudibus celebratas, sensim ob-
 solevisse, & va'orem amisisse. Unde posteri ea,
 quæ usurpaverant, antecessores addendo detra-
 hendove mutaverunt, aut prorsus rejecerunt,
 novaque prioribus substituerunt, eodem, quem
 antiquiora habuerant, eventu. Et quod ma-
 gis deplorandum, non adhuc eo pervenit Medi-
 corum sapientia, ut ex omnibus remediis, quo-
 rum cognitio ad nos pervenit, optimum agno-
 scat, quo præ ceteris standum esse ratio docuerit
 & experientia. Ita ipsa divitiarum ostentatio
 haud vanum evasit artis adversus pestem infir-
 mitatis argumentum.

Certe nullum novimus præservans remedium,
 de quo jure asserere possimus, pestis furorem
 sævitiemque sua virtute & usu aliquatenus inhi-
 buisse, & compescuisse. Quin immo haud læ-
 va suspicio est, an eadem hæc alexipharmaca
 multis hominibus non nocuerint, & pestis con-
 trahendæ prophasin non excitaverint. Calida
 enim sunt pleraque, & omnibus temperiebus
 indiscriminatim suasa & exhibita. Ipsi Autho-
 res & Commendatores alexipharmacorum non

raro pesti succubuerunt, dum alii alexipharmaca respuentes, eidem licet expositi periculo, incolumes manserunt.

Verum etiam, si dedero, nonnullos præservativis utentes, pestis jaculis haud impetitos fuisse, non continuo argui potest, hanc immunitatem remediis deberi.

Omnes Medici agnoscunt in quibusdam hominibus certam quandam dispositionem, quæ eosdem a pestis assaultu tutos constituat. In quo autem sit illa, quomodo acquiri aut conciliari possit, se ignorare fatentur. An ergo morosæ causticitatis arguendus esset, qui alexipharmacorum suorum virtutem jactantibus reponeret, eos non ab his servari, qui servantur; sed a singulari, qua donati sunt, adversus pestem dispositione? Præterea exactum regimen, & vitatio abusus in rebus non naturalibus aliquod saltem præsidium pollicetur. Cur ergo solis alexipharmacis adscribatur? Accedit non exigua, quæ contra alexipharmacorum efficaciam se offert, præjudicatio consideranti, pleraque potius ex lucri cupidine, quam ex vera firmaque scientia intrusa fuisse. Nam præcipua magno pretio comparari debuerunt, hinc solis divitiibus prodesse poterant; sed quis non scit hos infectorum & suspectorum consortia fugere præ pauperibus, quos necessitas & conditio foras prodire, & inter homines cujusvis generis conversari cogit. Denique si compositiones alexi-

pharmacas, antidotalesque ad criterium rationis experientia suffultæ expendamus, nihil in ipsis inueniemus, quod per simplicia præstare nequeamus, vixque non concludemus totam earum efficaciam a prævalente quorundam simplicium virtute pendere, reliqua prorsus inutilia esse. Ita nemo potuit demonstrare, theriacam aliud quid efficere in corpore humano, quam quod opium, & stimulantia invicem mista præstare valeant.

Gratis itaque specifica quædam adpingitur alexipharmacis sic dictis, adversus virus pestiferum efficacia, vis & actio. Et manet ignota pestis vera antidotus, & manebit forte semper, nisi aliam a Majoribus nostris ineamus viam, idoneaque adipiscendæ certitudini instituamus, & iteremus experimenta.

In simplicibus quærendam esse veram pestis antidotum demonstrat irritus, infaustusque per tot sæcula compositorum usus. Idem suadet analogæ eorum, quæ habemus, paucorum quidem specificorum simplicium ratio. Profecto si opium dolores mitigat, cortex peruvianus febres fugat, mercurius miasma venereum domat, aut saltem educit, cicuta scirrhus cancrasos resolvit, quis audeat asserere humano generi adversus omnium morborum dirissimum nullam singularem medelam ab adorando ter optimo rerum Authore creatam, & concessam esse; eam fors offert in plantis, quas ceterum raras, aut etiam non ante vias

in quadam regione, aut certa ejus plaga magna copia aliquibus annis temporibusve nasci videmus; quasque deses, quæ nos tenet, in notis remediis fiducia contemnit, aut saltem negligit in observando incuria: fors eam reconduunt composita, sed destructa, aut inefficaci virtute. Fors ipsa, quæ ad alios usus adhibemus remedia. Fors plantæ, quarum virtutes ignoramus: fors, quas suspectas habemus, fors ipsæ venenosæ, animalivæ, fors denique mineralia.

Consultum itaque foret, ut nonnisi simplicia scopo præservandi adhibuerimus. Nosocomiorum ministri optimam suppeditare possunt experimentis occasionem, imprimis in magnis civitatibus, ubi plura sunt nosocomia & plures ministri. Unum simplex in quatuor, quinque, aut pluribus ex his probari posset, in totidem aliud. Quod, si jam omnes manerent incolumes, jam magna esset inventæ antidoti præjudicatio, quæ postea in aliis hominibus, & alia pestis constitutione successive per experimenta reiterata confirmari posset, & deberet. Tandem etiam in ægris periclitandum foret, num eadem polleret præservans inventum domandi miasmatis virtute, quam sanos præservando ostendisset.

Tabacum fumo haustum insigni Diemerbræckio se commendavit præservandi virtute. Illi solenne erat, absoluto visitationis ægrorum penso, circa decimam horam matutinam; tum &

post prandium aliisque, prout otium dabat, horis aliquot quotidie tabaci fistulas exhaurire, narratque se, mox ubi aliquem a fanitate recessum experiretur, postpositis omnibus negotiis, quacunq; diei hora ad hoc remedium confugisse, sicque sese ter solo tabaco, semel eodem cum aliis remediis a præsentis periculo vindicasse.

Profecto multa bona præstat tabaci fumus. Collectum phlegma attenuat, discutit, avertit. Sua acrimonia solidas, quas tangit partes, stimulat, alvum movet, & primas vias expurgat. Quod vero maximum est, lenem inducendo narcosin, spasmos demulcet, curas, sollicitudinesque abigit, & exoptabilem conciliat menti tranquillitatem: ita liberum efficiendo humorum motum, & jam vacillare incipientem restituendo, non contemnendum dare valet adversus pestis insultus auxilium.

Tanto autem confidentius hos effectus expectare licet, si fumisuctionem præeat, aut comitetur liquidi cujusdam, calidi, tepidive sorptio: sic enim uber noxium diluens affluet saliva, sitique, aliisque ab ejus nimia jactura metuendis noxis obviam ibitur. Quæ quidem cautela hominibus, queis temperies calida, & sicca, humores spilli, & acres sunt, omnino necessaria est.

Chirurgus, cui pectus infirmum, tota corporis compago macilenta, humores labe scorbutica acres, ceterum imperterritus, verbis
thra-

thraſo, tum domi fere ſemper, tum maxime apud ægros fiſtulam exfugebat. Monitus abuſum vitaret, conſilium ſprevit. Tertia ab ingreſſu ad ægros hebdomada peſte corripiebatur: reſpiratione ab ipſo jam morbi principio difficili, calore magno, vomituritione perpetua. Salutem in tabaco jugiter quærens, duas ante mortem horas totus delirus fiſtulam ſumpſit, quæ ut præſervationem non præſtiterat, ita nec ſanationem moliri potuit. Inter vulgares plurimos, quibus tabacum in deliciis erat, vidimus peſte correptos, & mortuos.

Coram ægris Diemerbrœckius fumum tabaci non ſuxit: nec credo conſert: metus enim eſt, ne forte aer, qui longa inſpiratione trahitur, applicet fortius ad pulmones venenum ibidem reſorbendum; nam quod tabacum qualitate ſua & odore: *Ita corrigat aerem inſpiratum, ut interiora viſcera nullo damno afficere queat: plus dictum videtur, quam experientia confirmet.*

Diemerbrœckius lib. 2. capit. 10. annot. 4.

An, & quid ad prophylaxin conferat jugis, quæ a Medicis ſuadetur, coram ægris ſputatio, an tabacum & maſticatoria hoc intuitu proſint? An ſalivæ deglutitio periculum faciat, vel auſgeat, omnino dubium, incertumque eſt, tanto quidem magis, quod vix habeamus indicium, unde miaſma, os ventriculi, ſeu & ipſum ventriculum topice afficere, ſuſpicari valeamus, ut priore capite dictum eſt. Miaſma, cui vehiculum ſubminiſtrat aer, ſaliva irretiri certum vi-

detur; an vero ab eodem in ventriculum delato major, quam ab ore detento, & per venas inhalante non secus ac saporum materia in corpus admittendo metuenda sit noxa, difficillime quis credo, definiet.

Quum itaque non constet masticatoriorum contra pestem virtus, incertumque sit sputationis emolumentum, non est, cur infectis adstantes in continua salivam exspuendi sollicitudine versemur, aut ab ægris digressi, ne eandem deglutierimus, anxie turbemur. Animi fiducia, & constantia plus valet contra pestem, quam omnia masticatoria. Si quis vero utroque præsidio se munire posse confidat, non obstabo, modo simul sitim vitet, & exsiccationem, ut de usu tabaci mox agebam.

Ex his jam intelligitur, quid de amuletis sentiendum sit. Qui in illis fiduciam ponunt, pestem & mortem minus timent, & hoc plus habent, quam si angerentur metu. Subjacent tamen ei, quod aliæ prophætes & occulta prædispositio minitatur periculo. Ita amuletorum quodvis eo, quo superstitio potius, quam rerum peritia id evexerat, dignitatis gradu brevi concidit, & hodie dum, cui præ alio sistendum sit, ignoramus. Id tamen compertum est, ea, quæ reapse venena sunt, velut arsenicum, nihil boni præstitisse, sed potius nocuisse, ut apud Diemerbrœckium videre est.

7. Multo itaque minori veri specie externis illis quaedam præservandi virtus tribuitur, quam quidem alexipharmacis: hæc enim etsi venenum nec destruant, inersve reddant, tamen si prudenter exhibentur, præsentès vires conservare, vacillantes firmare, easdemque ad expellendum, si quod sit peregrinum, adjuvare valent. Verum in horum selecto usu, dosi ad anni tempestatem, ætatem, temperiem, consuetudinem aliaque utentium conditiones attentio requiritur, hyeme calefacientia: facilius feruntur, quam æstate. Stimulantia calidæ temperiei nocent, frigidis prodesse solent. Acida plurimos recreant, nonnullos lædunt. Frustra abstemium & simul pusillanimum cœgeris vino sibi mercari animum. Contra vino affuetus male ei valediceret. Optima itaque est regula, unusquisque ea usurpet, quibus cum euphoria ceterum usus est, quæ læserunt, fugiat.

Verum, quum tempore pestis Medici vix sufficere possint, ut in singulis hominibus normam vivendi præscribant, dirigant, & idonea titulo præservantium præcipiant cardiaca; plebs vero se fato, & pestis sævitiei relinquere arbitraretur, omnino consultum erit, ut in officinis pharmaceuticis talia prostant, a quibus noxa non facile timeri possit. Sic etiam si reapse a peste præservandi virtute destituantur, saltem utentibus fiduciam gignent, quæ, ut dixi, non exiguum est adversus pestem præsidium. Videli-

cet humectantia, diluentia, resolventia, lenissime stimulantia non vanam promittunt tuendæ sanitati utilitatem, utpote, quæ dum secretiones excretionefque blande promovent, vix corpus mutant. Pulvisculi ex nitro, aliifve salibus mediis, & ex herbis, corticibus, radicibus leni amicoque aromate pollentibus, electuaria ex iisdem infufis decoctifve earundem virtutum præmittenda tuto suadentur plebi: quæ inconfulto Medico a Pharmacopœis præfervantia poftulat. Valde stimulantia, ut funt pleraque alexipharmaca dicta, imprimis fpiritus, tincturæ, effentia communiter difpendi infidum, immo & noxium reor. Etfi enim in manu prudentis Medici præclaros ufus habere poffint, generaliter tamen loquendo peftem potius accerfunt, quam avertunt. Illi enim hominès, in quibus validus humorum motus, calor magnus, folida fluidaque in orgafmum facile irritabilia observantur, pefti maxime obnoxii funt, calefacientia autem remedia hanc proclivitatem & generant, & præfentem augent, ut fponfe patet.

Neque etiam obfcurum eft, quid aquæ & aquoforum ufus pro prophylaxi præftare poffit. Aqua enim motum & calorem temperat. Solida laxat, emollitque, humores diluit, attenuat, demulcet. In intimos recessus fe infinuat, inutilia, noxia, acria, peregrina abftergit, obvolvitur, educit. Tandem etiam diathefin corpori inducit, quæ non facile peftis igne succenditur,

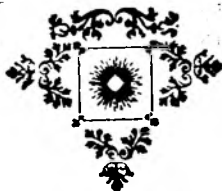
& quæ succensa ab exitio facilius vindicatur. Unde quoque, me haud monente, apparet, quomodo cum illis agendum sit, qui ad spirituosâ velut ad anchoram salutis, tempore pestis, confugiunt, nec se quacunque ratione ab eorum usu abstrahi sinunt, rati aduersus potens malum, ut pestis est, potens quoque requiri auxilium. Videlicet eos quovis obtentu ad diætâ humectantem, & aquarum usum adducere consultum erit, ut sic noxæ, quas a spirituosâ veremur, aut tollantur, aut saltem minuantur.

D. Bruckmann, ut se præservaret, magnam habuit liquidi rationem. Mane quidem, tum & aliquoties; præsertim ab ægris reversus, tabaci fumum sugebat; sed pro jentaculo jus carnis acidulum, aut leviter vinosum, subinde & serum lactis, aliquando infusum theæ cum succo citri sumebat, antequam ægros adiret. Ita & a meridie nosocomium aditurus cyathum vini hauriebat. Verum hunc ordinem non diu servavit, & jejunus sæpissime ægros accessit: vini usum, abstemius quum sit, itidem brevi reliquit, aqua contentus, quam siquidem corpus æstualet, subinde solam, frequentius succo citri spirituve minerali medicatam redditam, syrupoque quodam edulcoratam sumebat. Ita cum diætâ, quam amat, humectante & qua pollet æquanimitate, ipse se incolumem servavit.

An vero eadem hæc vivendi ratio in altero homine eodem se commendaret successu, asserere

re non præsumo. Consuetudo enim magnam vim habet, & velut præfatus D. vix a sua recessit, ita & unusquisque suam consulere debet. Sic Chirurgus ille, qui ab ipso pestis initio ægris adstitit, nos ubique ad ægros comitatus est, propriam uxorem in eodem, quo ipse degebat, conclavi peste infectam habuit, spirituosis liquoribus non insensus, nequaquam tamen ebrius, integra semper fructus est valetudine, nec tabacco usus, nec masticatoriis, quæ D. Bruckmann itidem neglexit.

F I N I S.

2827 1916/57